

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

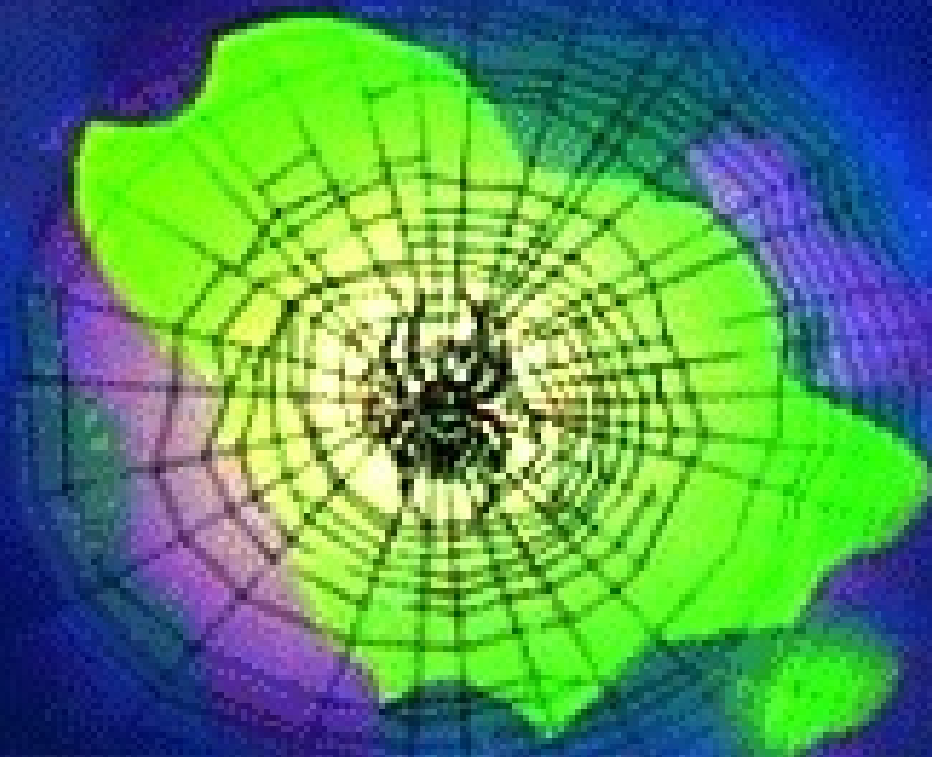
عمران
علیهما صلوات

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

ایک سو پہاڑان

تالیف

دربار ترقی پونہ سبزی
سرپرست ننگالی بیرونی اربانی در دولت شمالی
رشتہ دار سبزی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تاریخ و هابیان

نویسنده:

ایوب صبرپاشا

ناشر چاپی:

ایوب صبرپاشا

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۷	تاریخ وهابیان
۷	مشخصات کتاب
۷	مقدمه مترجم
۸	مقدمه
۸	اشاره
۱۱	آیین قرامطه
۱۲	داستانی شگفت انگیز
۱۳	پیدایش وهابیان
۱۳	اشاره
۲۰	استیلای دشمن خائف بر قلعه طائف
۲۳	معجزه‌ای بزرگ
۲۴	استیلای وهابیان بر بلده طیه پروردگار
۲۴	اشاره
۲۷	داستانی شگفت
۲۸	استیلای وهابیان بد کردار بر مدینه پیامبر
۲۸	اشاره
۲۸	متن نامه سعود بن عبدالعزیز به اهالی مدینه
۲۹	معجزه‌ای بزرگ
۲۹	متن نامه اهالی مدینه به سعود
۳۱	متن عرض حال اهالی مدینه
۳۷	معجزه‌ای بزرگ
۳۷	معجزه‌ای دیگر

۳۷	فرمان رها سازی حرمین شریفین
۳۸	اشاره
۳۹	استرداد مدینه پیامبر از دست وهابیان
۴۳	متن نامه حسن قلعی چاوش به احمد طوسون پاشا
۴۷	استرداد کعبه معظمه از دست اشقیای بی فرهنگ
۴۷	استرداد طائف پرلطف از دست دشمن خائف
۵۱	پیوست
۵۲	وصول کلیدهای حرمین شریفین به استانبول
۵۳	ورود اسیران وهابی به مرکز خلافت عثمانی
۵۳	تکمیل
۵۴	پایان
۵۴	یاد کردی از مؤلف
۵۴	اشاره
۵۴	آثار چاپ شده مؤلف
۵۵	کتاب حاضر
۵۵	ضعف‌ها و کاستی‌ها
۵۶	پاورقی
۵۹	درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

تاریخ وهابیان

مشخصات کتاب

سرشناسه: صبری پاشا، ایوب، - ۱۸۹۰م.

Pasha, Ayyub Sabri

عنوان و نام پدیدآور: تاریخ وهابیان/ تألیف ایوب صبری؛ ترجمه علی اکبر مهدی پور

مشخصات نشر: تهران: طوفان، ۱۳۷۷.

مشخصات ظاهری: ۱۶۰ ص.

شابک: ۴۸۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فهرست نویسی توصیفی

شناسه افزوده: مهدی پور، علی اکبر، ۱۳۲۴ - مترجم

شماره کتابشناسی ملی: ۲۸۹۱۸۵۲

مقدمه مترجم

پایه گذار مکتب وهابیت، «محمد بن عبدالوهاب»، در شهر «عیینه» از سرزمین نجد واقع در عربستان سعودی دیده به جهان گشود. علوم تفسیر، حدیث، عقاید و فقه را بر اساس مذهب احمد حنبل در خدمت پدرش فراگرفت، آنگاه برای ادامه تحصیل به مکه و سپس به مدینه مسافرت کرد و در همانجا بود که زبان به انتقاد گشود که چرا مسلمانان به زیارت قبر پیامبر می‌روند و از آن حضرت شفاعت می‌جویند؟! سپس به نجد بازگشت، آنگاه راهی بصره و دمشق شد. مدتی بعد به «حُرَیْمَلَه» از قلمرو نجد رفت که پدرش به آنجا منتقل شده بود. وی در آنجا نیز اعمال و رفتار مسلمانان را مورد انتقاد قرار داد و تحت تأثیر افکار «ابن تیمیه» و «ابن قیم جوزیه» با زیارت قبور، تعمیر قبور، توسل، شفاعت و ساختن گنبد و بارگاه بر فراز قبور پیامبران و صالحان بشدت مخالفت ورزید. مخالفت او با آداب و سنن رایج زمان، موجب درگیری در منطقه شد؛ گروهی به طرفداری و گروه دیگری به مخالفت با او برخاستند. اول کسی که علم مخالفت با او را برافراشت پدرش عبدالوهاب بود. عبدالوهاب در آن روزگار قاضی شهر و عالم برجسته آن منطقه بشمار می‌آمد و لذا تا موقعی که او در قید حیات بود پسرش کاری از پیش نبرد. پس از درگذشت پدر - به سال ۱۱۵۳ هـ - بود که او به تبلیغ افکار انحرافی خود پرداخت. برادرش: «شیخ سلیمان بن عبدالوهاب» با صلابت بی‌نظیری در برابر افکار انحرافی او ایستاد و دو کتاب ارزشمند در ردّ وی نوشت که عبارت است از: ۱ - «الصواعق المحرقة الإلهیة فی الردّ علی الوهابیه» ۲ - «فصل الخطاب فی الردّ علی محمد بن عبدالوهاب». به دنبال درگیری‌های فراوانی که بین هواداران و مخالفان او در گرفت، امیر «عیینه» از شهر بیرونش راند و او از آنجا راهی «درعیه» شد و در این شهر با امیر درعیه «محمد بن سعود» (نیای آل سعود)، ملاقات نموده، روابط نزدیک ایجاد کرد. درعیه همان محلی است که «مسيلمه کذاب» از آنجا برخاست و دعوی پیامبری کرد و آنهمه فجایع به بار آورد. ابن سعود آنچه در توان داشت در اختیار محمد بن عبدالوهاب گذاشت، تا در گسترش افکار و عقاید خود تلاش کند. باید گفت شرح جنایاتی که در راه گسترش آیین وهابیت در آن دوران به وقوع پیوست، در این صفحات نمی‌گنجد. کتابی که در پیش دید شماست، تنها گوشه‌ای از این جنایتها را به صورت گزارش لحظه به لحظه بازگو می‌کند. جالب است که همه این جنایتها با عنوان «دعوت به اسلام» و «شرک‌زدایی از چهره اسلام» انجام یافته است! در این کتاب با آمار وحشتناکی از قتل و غارت زنان و کودکان بی‌پناه در حرمین شریفین و دیگر مناطق جزیره‌العرب آشنا می‌شوید. محمد بن

عبدالوهاب به سال ۱۲۰۶هـ. در گذشت ولی بدعت‌های او همچنان باقی ماند. هزاران فرد بی‌گناه به جرم عدم پذیرش آیین او، به قتل رسیدند. هزاران خانه و کاشانه طعمه حریق شد و بالأخره هزاران مرد و زن بی‌گناه بی‌خانمان شدند! در خجسته روز غدیر خم، در سال ۱۲۱۶هـ. ق. وهابیان سنگدل به کربلای معلما شیخون زدند. بیش از سه هزار تن از زائران و مجاوران را قتل عام کردند. ضریح مقدس را شکستند و همه نفایس حرم مطهر را به یغما بردند! صندوق قبر شریف «حبيب بن مظاهر» را، که از چوب قیمتی بود، شکستند و در ایوان حرم امام حسین علیه السلام با آن قهوه درست کردند! به سال ۱۲۲۲هـ. به نجف اشرف حمله بردند ولی چون اهالی نجف به فرمان مرحوم کاشف الغطا با توپ و تفنگ آماده دفاع بودند، کاری از پیش نبردند و لذا نجف را رها کرده، به شهر حله روی آوردند. روز هشتم شوال ۱۳۴۴هـ. قبور ائمه بقیع را ویران کردند و همه قبور مربوط به خاندان رسالت را منهدم و با خاک یکسان کردند. چهارده تن از به اصطلاح علمای وهابی در پاسخ پرسش ابن سعود با صراحت نوشتند: «فتوای ما در مورد مسجد حمزه و ابورشید آن است که سلطان آنها را بر سر مردمانشان خراب کند!» [۱]. از این موضع گیرهای ناجوانمردانه وهابیان در برابر پذیرش اسلام مجبور کند و از اظهار شعائر مذهب باطلشان باز بدارد...! [۱].

شیعیان، چنین تصوّر نشود که عقاید آنها مورد پذیرش علمای سنی است، بلکه بسیاری از بزرگان اهل تسنن با این عقاید انحرافی به شدت مخالف می‌باشند. اول دانشمند سنی که در عهد «ابن تیمیه» در رد افکار باطل او کتاب نوشت، محمد بن محمد بن ابی بکر احنائی مالکی، (متوفای ۷۶۳هـ. ق.) بود که کتابش با عنوان: «المقالة المرضیة فی الرد علی ابن تیمیه» انتشار یافت. تقی‌الدین سبکی شافعی، قاضی القضاة شام (متوفای ۷۵۶هـ. ق.) دیگر معاصر ابن تیمیه است که «شفاء السقام فی زیارة خیر الأنام» را در رد او نوشت. ابوحامد بن مرزوق از علمای بزرگ مکه معظمه در کتاب «التوسل الی النبی و جهلة الوهابیین» از چهل کتاب نام می‌برد که علمای اهل سنت معاصر با محمد بن عبدالوهاب در رد عقاید وی تألیف کرده‌اند. یکی از این چهره‌های سرشناس اهل سنت «سرتیب ایوب صبری» مؤلف این اثر ارزشمند است، که از چهره‌های برجسته سیاسی و مذهبی اهل سنت در عهد خلافت عثمانی بود. موقعیت کم نظیر و بسیار والای او را از تقریظ‌های بزرگان آن زمان بر آثار ارزشمند ایشان می‌توان به دست آورد. تعداد ۲۹ تن از ادیبان، دبیران، شاعران، نظامیان، وزیران، مفتیان و مشایخ عهد عثمانی بر کتاب «مرآت مکه» ایشان تقریظ نوشته، با عبارات بسیار بلندی او را ستوده‌اند، که نقل نمونه‌هایی از آنها، از حوصله این گفتار خارج است. [۲].

مقدمه

اشاره

آنچه که اینک در صدد تحریر و نوشتن آنم، در خصوص رویدادهای سال ۱۲۲۲ هـ. در منطقه مبارکه حجاز، با عنوان «تاریخ وهابیان» است. این نوشته گرچه بیانگر جنایتهای وهابیان از آغاز تا فرجام می‌باشد، ولی نظر به اینکه وهابیت آیین منحرف خود را بر پایه‌های فرو ریخته «قرامطه» بنیاد نهاده‌اند، معلومات ضروری مترقب را درباره حوادث عجیب و غریب قرامطه منعکس نمی‌کنند. از این رهگذر ناگزیر از تقدیم مقدمه‌ای هستم که در آن، به طور فشرده از سرگذشت آن عده از خلفای عباسی گفتگو شود که در ایام پیدایش قرامطه، بر ممالک اسلامی حکومت می‌کردند و از کیفیت پیدایش گروه‌های متجاوز و طغیانگر موسوم به «قرامطه» و اعتقادات مذهبی آنها بطور خلاصه سخن بگویم. به هنگام پیدایش مذهب قرامطه، دولت عباسی در سراسر سقوت قرار داشت و سرنوشت مردم به دست فرمانروایانی رقم می‌خورد که با ادعای: «امیرالأمرای» در صدد توسعه سیطره خود بودند. بر این اساس همه والیان - خواه در ولایات دارالخلافه بغداد، خواه در ولایات اطراف - افکار استقلال‌طلبی در سر می‌پروراندند. در اثر ظلم و بی‌عدالتیهای فراوان زمامداران، جان مردم به لب رسیده و از زندگی سیر شده بودند. در این گیرودار، ملحدی غدار به نام «یحیی بن

ذکرویه» (به سال ۲۸۹ ه. به منزل «علی بن یعلی»، یکی از اعیان و اشراف «قطیف» به عنوان مهمان وارد شد و خود را فرستاده حضرت امام مهدی علیه السلام معرفی کرد و با شیطنت خاصی از نزدیک شدن ایام ظهور آن حضرت سخن گفت. [۳]. او با حيله و دسیسه، اهالی قطیف را به سوی خود فرا خواند و گروهی از افراد ساده لوح قطیف و بحرین را فریب داد. وی از میان رؤسای قبایل، «حسین بن بهرام جنّابی جنّابی» را به آیین باطل خود درآورد، آنگاه خود به گوشه انزوا و اختفا خزید. گرچه اختفای یحیی بن ذکرویه مدّتی بس طولانی به درازا کشید، ولی یکبار دیگر ظاهر شده، وانمود کرد که از طرف حضرت امام مهدی علیه السلام مأموریت یافته که از هر یک از گروندگان مبلغ شش درهم و چهار دینار آقچه [۴] دریافت نموده، به آن حضرت برساند. او برای اثبات این ادّعا، یک نامه جعلی به عنوان دستنویس امام علیه السلام ارائه داد و در پرتو آن حيله، پولهای بیشماری گرد آورده، باز هم ناپدید شد. یحیی بن ذکرویه یکبار دیگر ظاهر شد و نامه جعلی دیگری به عنوان «توقیع شریف امام علیه السلام» ارائه داد که در آن امر شده بود: همکیشان خمس اموال خود را به او تسلیم کنند. و بدین وسیله توانست اموال و اشیایی بیرون از شمار بیندوزد. [۵]

. در این ایام شبی در خانه ابو سعید جنّابی بیتوته کرد و ابو سعید فوق العاده از او تجلیل و تکریم به عمل آورد، حتّی همسرش را به وی تسلیم نمود! و به این وسیله از بی دینی و بی غیرتی خود پرده برداشت. این احترام فوق العاده ابو سعید و ابراز مکتب: «اباحه» از طریق تسلیم همسر خویش به او، در میان اهالی موجب گفتگوی فراوان شد و یحیی بن ذکرویه از طرف حکومت به دام افتاد و با ذلّت و خواری فراوان از حدود بحرین به خارج از مرز طرد شد. وی پس از مدّتی در قبيله بنی کلاب رخنه کرد و مذهب باطل خود را در میان آنها نشر داد و گروهی از افراد ناصالح بنی کلاب را با خود همراز نمود. سرانجام با یاری آنها سپاهی گرد آورد و در حوالی شام تسلّط و سیطره‌ای یافت. آنگاه به خونریزی و هتک نوامیس مسلمانان دست یازید و در ظلم و فساد و تباهی، به اوج شقاوت و قساوت پای نهاد. پیروان فرومایه او در اطراف شام پراکنده شدند و با سپاهیان که به سوی آنها گسیل می شد، به نبرد پرداختند. در این درگیریها گاهی غالب و هنگامی مغلوب شدند. سپس آنها به گروههای مختلف منقسم شده، نیروهای بیشتری را جذب کردند. هر جا قدم نهادند قتل عام نمودند. یکبار به قافله حجّاج حمله بردند، یک گروه بیست هزار نفری را از دم تیغ گذراندند و حتّی یک نفر نفس کش باقی نگذاشتند. ابو سعید وقتی احساس کرد که عکس العمل این جنایتها گریبانگیر او خواهد شد، با تلاش بسیار به گردآوری سپاه پرداخت و با همکاری قرامطه، منطقه قطیف را از دست عباسیان بیرون آورد و همه افرادی را که از پذیرش مسلک الحاد و اباحه امتناع ورزیدند قتل عام نمود. آنگاه اهالی بحرین و حوالی آن را قتل و غارت کرد. در مورد اهل ایمان، اهانت را به جایی رسانید که زبان از بیان آن شرم دارد! آنگاه در بصره و حوالی آن رخنه کرد و بر کسانی که وارد جرگه الحاد و اباحه شدند حکومت راند و روز به روز دایره آیین پلید اباحه را گسترش داد. این فاجعه اسف انگیز در عهد «مقتدر بالله عبّاسی» روی داد. او به خیال خام خود برای متفرّق ساختن اردوی ابو سعید، لشکری را تحت فرماندهی «عبّاس بن عمر غنوی» گسیل داشت لیکن ابو سعید بر آنها غالب آمد. او عبّاس بن عمر را با ۷۰۰ نفر از افراد سپاه به اسارت گرفت و جز عبّاس، همه افراد سپاه را از لبه تیغ گذراند، آنگاه عبّاس را مخاطب قرار داده، گفت: ای عبّاس، ما «قرمطیها» صحرا نورد و بیابانگردیم، ما سربازان جان بر کفی هستیم که به چیزی اندک قناعت می ورزیم و در صدد کشور گشایی نیستیم. اگر دولت عبّاسی همه لشکریان خود را یکجا گرد آورد و به سوی ما گسیل دارد، به خداوند سوگند یاد می کنم که در اوّلین نبرد بر همه آنها چیره خواهیم شد! اردوی من انواع بلاها را آزموده‌اند. رفاه طلبی و آسایش جویی را بر خود حرام کرده‌اند، ولی لشکر بغداد در کمال راحتی و آسایش به سر می برند و با انواع خوراکیهای لذیذ و طعامهای گوارا خو گرفته‌اند و در زیر سایه خلیفه به زندگی آسوده عادت کرده‌اند و لذا آنها هرگز نمی توانند در برابر ما بایستند و با ما به نبرد برخیزند. اگر سپاهیان شما به قصد رو در رویی با ما از آسایشگاه خود بیرون آمده، به بیابانها گام بگذارند، همانند ماهی از آب بیرون افتاده، جان می سپارند. همین اردوی بغداد، که به تعداد مورچه‌های بیابان بودند و در نخستین ساعات حرکت از بغداد، بی تاب و توان گشتند و در لحظات اولیه رویارویی محو و نابود شدند؛ برای اثبات

مدّعی من کافی است. اگر اردویی دلیرتر از آن، با تجهیزاتی بیشتر از تجهیزات اردویی که من فراهم خواهم آورد، به سوی ما گسیل شود، من در آغاز رویارویی، عقب نشینی می‌کنم و پس از آنکه آنها را کاملاً خسته و آزرده ساختم، در تنگه باریکی در تنگنایشان قرار می‌دهم و راه بازگشت را بر آنها می‌بندم و از پس همه‌شان برمی‌آیم. پس عاقلانه‌تر آن است که از درگیری با من منصرف شوید و سپاهیان خود را بی‌جهت تلف نکنید. ای عباس، من از خون تو گذشتم تا این سخنان را به خاطر بسپاری و آنها را بدون کم و کاست در حضور خلیفه بیان کنی. ابو سعید آنگاه او را رها کرد و موانع سفر را از سر راهش برداشت. عباس بن عمر غنوی به بغداد بازگشته، اظهارات ابو سعید را به تفصیل برای مقتدر بالله عبّاسی بازگفت و مقتدر از شنیدن این گزارش دچار ترس و اضطراب شد و مدّتی بس دراز حتّی نام گروه بدفرجام قرامطه را بر زبان نیاورد! تا اینکه پس از گذشت چند سال، وقتی گروه اخلاکگر قرامطه در شهر کوفه خودنمایی کردند و به ایجاد بلوا و آشوب پرداختند، با اعزام نیروی انتظامی منظمی از پایتخت، آنها را پریشان ساخت. لیکن ابو طاهر پسر ابو سعید، که سرکرده قساوت و شقاوت شده بود، همچنان بر حجّاج خانه خدا می‌تاخت و اموالشان را به یغما می‌برد و بر زنان و مردانی که به زنجیرشان می‌کشید، اهانت‌های زشتی روا می‌داشت و هر سپاهی را که به سویش گسیل می‌شد تارومار می‌کرد. از این رهگذر، مقتدر باردیگر لشکر جزّاری متشکل از سی‌هزار رزمنده، به فرماندهی «یوسف بن ابی السّاج» به سوی ابوطاهر گسیل داشت. هنگامی که یوسف بن ابی السّاج به گروه ابوطاهر نزدیک شد، پیکی به سویش فرستاد و با گوشزد کردن فزونی نفراش او را به اطاعت از خلیفه فراخواند. ابوطاهر به این توصیه‌ها و هشدارها وقعی ننهاد و به فرستاده یوسف گفت: «به یوسف بگو: فردا او را دستگیر خواهم کرد و با این سنگ به یک طناب خواهم بست!» این را گفت و به سگی که در مدخل چادر به میخ بسته شده بود اشارت نمود و فرستاده یوسف را از پیش خود راند. روز بعد، همانگونه که گفته بود، یوسف بن ابی السّاج را با گروهی از همراهانش دستگیر کرد و به بند کشید. ابوطاهر پس از پیروزی در این نبرد، با سیصد تن از قرمطی‌ها، از نهر فرات گذشت و شهر «انبار» متّصل به دارالخلافه بغداد را به زور تصرف کرد و دو لشکر ارسالی از بغداد را تارومار ساخت. آنگاه یوسف و همراهانش را که در اسارتش بودند، از لبه شمشیر گذراند، تا دل‌های پریشان‌اهالی انبار را بیش از پیش دچار وحشت و اضطراب نماید. او برای هر یک از اهالی انبار سالانه یک طلا خراج تعیین کرد و آنگاه بر نواحی مبارکه سرزمین حجاز تسلّط یافت و به سوی مکه معظّمه هجوم برد. وقتی پای به مسجد الحرام گذارد، زمین آن را با خون سی‌هزار انسان بی‌گناه رنگین ساخت. در حالی که بسیاری از آنها جامه احرام به تن داشتند! و حتّی جمعی را که در داخل کعبه به بست نشسته بودند، نیز از لبه تیغ گذراند. بسیاری از ساختمان‌های با شکوه مکه، آن شهر مقدّس را با خاک یکسان ساخت. «حجر الأسود» را از دیوار کعبه کند و به مسقط الرّأس خود؛ «هَجْر» حمل کرد. هدف ابوطاهر از کندن حجر الأسود از رکن شریف کعبه و انتقال آن به سرزمین هجر، این بود که بازار پر فیض و پر رونق خانه خدا را به کساد بکشد و فیوضاتی را که از مسیر حج خانه خدا عاید مکه می‌شد، به هجر سرازیر نماید. به همین جهت ساختمان نامیمونی در هجر بنیاد نهاد و آن را «دار الهجره» نام نهاد و حجر الأسود را به مدّت ۲۲ سال در آنجا نگهداشت. روزی که در مسجد الحرام قتل عام نمود، تابلوهای تزئینی درب خانه خدا، پرده مبارکه کعبه، اشیا گرانبها و هدایای نفیس موجود در خزانه بیت الله الحرام را به غارت برد و در میان لشکریانش تقسیم کرد. او می‌خواست ناودان طلا- را نیز پایین آورده با خود ببرد ولی نظر به این که برخی از قرمطی‌های بدسیرتی را که به پشت بام کعبه فرستاده بود، از بالای کعبه به زمین افتادند و هلاک شدند، از این تصمیم منصرف گشت. هنگامی که حجر الأسود را به هجر برد، تصوّر می‌کرد که به آرزوی خود رسیده است و لذا تفصیل قضیه را به «عبد الله المهتدی» از سلاطین فاطمی معروض داشت و اظهار نمود که بعد از این خطبه را به نام او خواهد خواند. عبد الله المهتدی در پاسخ نوشت: «شگفتا! در حرم امن الهی اینهمه رسوایی به بار آورده‌ای و جسارت را به آنجا رسانیده‌ای که حجر الأسود را به هجر برده‌ای. نسبت به پرده مقدّس کعبه - که هم در جاهلیت و هم در اسلام، مبارک و محترم بود - هتک حرمت کرده‌ای، حال می‌خواهی به نام من خطبه بخوانی! خداوند به تو و همه مددکارانت لعنت کند!»

پس از دریافت این پاسخ، از ربه اطاعت او بیرون رفت. مورخان در مقام تشریح عقاید باطله این بدکیشان اختلاف کرده‌اند؛ برخی از آنها گفته‌اند: «نخستین شخصی که از قرامطه پا در عرصه ظهور نهاد، با دعوی نبوت ظاهر شد و کتابی را که محصول قریحه خویش بود به عنوان کتاب آسمانی قلمداد نمود.» گروه دیگری گفته‌اند: «نخستین فردی که از قرامطه اظهار وجود نمود، شخص بدفرجامی بود که خود را از امامان اسماعیلیه و فرستاده حضرت مهدی علیه السلام [۶] معرفی کرد و تلاش فراوان نمود که این ادعا را بر کرسی بنشانند.» از این دو گفتار، هر کدام مورد پذیرش قرار گیرد، بطلان مذهب قرامطه، کفر و ضلالت آنها، ارتکاب آنان به اعمال شنیع و اباحه اعمال قبیح در مذهبی که به دست آنان انتشار یافت، بدیهی است و جای هیچگونه تردید نمی‌باشد. گرچه ما گفتار دوم را استوارتر می‌یابیم.

آیین قرامطه

قرمطیان گرچه به حسب ظاهر، اعتقاد به امامت محمد فرزند اسماعیل فرزند امام جعفر صادق علیه السلام دارند و خود را شاخه‌ای از فرقه اسماعیلیه معرفی می‌کنند، ولی در باطن محرّمات شرع را مباح می‌دانند، ریختن خون مسلمانان را حلال می‌شمارند و همه مسلمانان موحد را، که بیرون از دایره کیش باطل آنها باشند، تکفیر می‌کنند. خلاصه معتقدات این گروه عبارت است از: ۱ - نمازهای یومیّه ۲ - اطاعت از امام معصوم ۳ - زکات ۴ - پرداخت خمس به امام معصوم ۵ - روزه ۶ - پای بندی به رازهای آیین ۷ - زنا! ۸ - ترویج و گسترش رازهای مذهب آنها مدعی هستند که فرشتگان را الگوی خود می‌دانند و از شیاطین دوری می‌جویند! ولی تردیدی نیست که اعمال کفرآمیز و الحادی را روا می‌دارند. فرازهایی از عقاید باطل آنها عبارت است از: ۱ - شرب خمر را حلال می‌پندارند. ۲ - از جنابت غسل نمی‌کنند. ۳ - روزه را به دو روز در سال منحصر می‌دانند. ۴ - برای انجام فریضه حج (به جای مکه معظمه) رفتن به قدس شریف را واجب می‌دانند. ۵ - در اذان نماز «أشهد أنّ محمد بن الحنفیة رسول الله!» می‌گویند. [۷]. اینها گوشه‌ای است از عقاید باطل و پلید آنان. در مورد سبب نامگذاری قرامطه به این نام اختلاف است: ۱ - گفته می‌شود که پایه‌گذار این آیین و سوق دهنده این گروه به راه کفر و الحاد (ابو سعید جنّابی)، «قرمط» نام داشت. این مرد ضلالت پیشه، کوتاه قد بود و با پاهای کوتاه خود، آهسته آهسته گام برمی‌داشت، از این رهگذر او را «قرمط» می‌گفتند. و لذا پیروان راه کفر، الحاد و اباحه، که از سوی ابو سعید قرمط فرا راه آنان قرار گرفته بود، به «قرامطه» شهرت یافتند. ۲ - بر اساس نقل دیگری، پیشوای قرمطیها که برای گسترش آیین الحاد و اباحت همواره از روستایی به روستای دیگر در حال رفت و آمد بود، در یکی از روستاهای کوفه مریض شد و مدّتی در خانه شخص سرخ چشمی به نام: «کرمت» به استراحت پرداخت. پس از مدّتی بهبودی یافته، رخت سفر بربست. و پس از آن به مناسبت نام میزبانش «شیخ الکرّامه» نام یافت و با گذشت زمان، لفظ «کرمت» به «قرمط» مبدل گشت. ۳ - بر اساس نقل دیگری، یکی از بزرگان شقاوت پیشه این گروه، در نگارش «خطّ مَقْرَمَط» شهرت یافت و این گروه بد فرجام به جهت انتساب به آن صاحب خط، «قرمطی» نامیده شدند. کوتاه سخن اینکه آتش شرر بار قرامطه، که در سال ۲۶۱ ه. شعله‌ور گردید، در سال ۳۷۳ یا ۳۸۴ ه. با تیغ آبدار شریعت به کلی خاموش گردید. این آتش خانمانسوز در آغاز اشتعال خود، در هر نقطه‌ای که شعله‌ور گردید، اطراف و نواحی آن را طعمه حریق نموده، بخشهای مهمی از ممالک اسلامی را در آتش بیداد سوزانید. غایله‌های داخلی دولت بنی عبّاس، به ارکان دولتی فرصت نمی‌داد که در مقابل چنین حوادث خطرناکی تدبیرهای لازم را بیاندیشند، از این رو قرامطه به هر قوم و قبیله‌ای که می‌رسیدند به غارت و چپاولگری می‌پرداختند و به این وسیله بر اقتدار خود می‌افزودند. قرامطه در سالهای ۲۷۸ و ۳۱۳ ه. به کوفه حمله کردند. به سال ۲۸۶ ه. به بحرین تاختند. در سالهای ۲۸۹ و ۲۹۳ ه. به شامات یورش بردند. در سالهای ۲۹۰ و ۳۶۰ ه. دمشق را غارت کردند. به سال ۳۰۷ ه. به بصره هجوم بردند. به سال ۳۱۵ ه. انبار را مورد حمله قرار دادند. در سال ۳۱۶ ه. به رحبه، رقه و هیط تاختند و بالأخره در سال ۳۱۷ ه. به شهرهای مشهور مکه معظمه حمله کردند و اهالی آنها را قتل

عام نمودند. و آسایش آن نواحی را مختل ساختند. این گروه کینه‌توز به سالهای ۳۱۲، ۲۹۴ و ۳۶۱ ه. به کاروانهای حجاج عراقی یورش بردند و آنان را از پا در آوردند و در سالهای ۳۱۴، ۳۵۶، ۳۶۳ و ۳۸۴ ه. شقاوت را به آخرین درجه رسانیده، راه خانه خدا را بستند و حجاج بیت الله الحرام را از ادای فریضه حج محروم ساختند. در باره «قرامطه»، که ۹۲۷ سال پیش از پیدایش وهابیان پدید آمدند و به مدت ۱۲۳ سال سیطره شقاوتبار بر ممالک اسلامی داشتند و طلایه دار فسق و فجور در منطقه بودند، به همین گزارش کوتاه بسنده می‌کنیم و در مدت ۸۰۴ سال که بین انقراض قرامطه و ظهور محمد بن الوهّاب قرار گرفته، به نقل اسناد تاریخی و تبیین کیفیت انتشار افکار قرامطه نیازی نیست؛ زیرا کیش و آیین برخی از اعراب نجد، یمن و حجاز که زندگی عشیره‌ای و چادرنشینی دارند، همان معتقدات باطل بر جای مانده از دوران باستان می‌باشد. سرگذشت شگفت‌انگیزی که در صدد بیان آن هستیم بیانگر یکی از دلایل بی‌پایه بودن اعتقادات قرامطه است.

داستانی شگفت‌انگیز

شریف محمد بن عون، پدر شریف حسین پاشا - امیر فعلی [۸] مکه معظمه - به هنگام عزیمت به طائف، در دامنه کوه «کرا» با یک فقیر ریش سفید هندی مصادف شد. پیر مرد بی‌نوی هندی، در حالی که به خون خود آغشته بود، با جمله: «هان ای مردمان! دزدان مرا به این حالت انداختند» از این و آن استمداد می‌جست. محمد بن عون بزرگان روستاهای آن نواحی را به حضور طلبید و از آنها پرسید: چه کسی این بیچاره را به این حال انداخته است؟! بزرگ یکی از روستاها به عرض رسانید: «سرور من! این مرد هنوز به زمره مسلمانان وارد نشده بود، من او را ختنه کرده، به زمره مسلمانان وارد کردم! زیرا بنا بر عقیده ما پوست آلت تناسلی هر کس اگر تاناف گرفته نشده باشد او مسلمان به شمار نمی‌آید. از این رو من او را بر اساس اصول اعتقادی خود ختنه کردم و قصد حيله، اهانت، سرقت، غارت و جسارتی نداشتم!» در میان برخی از قبایل بادیه‌نشین، شیوه ختنه‌ای که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بدان امر فرموده، شیوه نکوهیده‌ای شناخته می‌شود و از روی جهل و نادانی شیوه زشتی را پیش گرفته‌اند که بسیار خطرناک است و با سنت پیامبر و شرف انسانی به هیچ وجه تناسب ندارد. آنان نه تنها این شیوه را بر سنت پیامبر صلی الله علیه و آله ترجیح می‌دهند، بلکه در نظر زنان آنها کسی که این گونه ختنه نشود، مرد شناخته نمی‌شود و دخترها برای ازدواج با چنین افرادی اظهار تمایل نمی‌کنند. بر اساس اعتقادات این گروه، سنت در ختنه این است که پوست همه آلت تناسلی بریده شود و برای انجام این منظور، افراد شگفتی گمارده می‌شوند. برای اجرای چنین عملیاتی، افرادی که به سن ۱۵ الی ۲۰ نرسیده باشند تحمل ندارند و لذا برای پسرانی که ۱۵ الی ۲۰ سال دارند، روزی به عنوان روز ختنه کنان تعیین می‌شود و انعقاد بزم ختنه کنان از سوی پدر آن فرد اعلام می‌گردد. این اعلان به معنای دعوت رسمی از خویشان و آشنایان این خانواده، برای شرکت در مراسم ختنه کنان می‌باشد و لذا همه بستگان و وابستگان از قریه‌ها و قصبات گرد هم می‌آیند و هر یک در حدّ توان هدیه‌ای فراهم می‌آورند، هر کدام دو، سه یا چهار گوسفند، گاو و یا شتر برداشته، یکی دو روز پیش از وقت اعلام شده، به محلّ اجرای ختنه رهسپار می‌شوند. اهالی روستاهای مجاور که به محلّ برگزاری مراسم دعوت شده‌اند، به صورت دسته جمعی حرکت می‌کنند و طبق برنامه از پیش تعیین شده، با اهالی دیگر روستاها، در نزدیکی روستای مورد نظر گرد هم می‌آیند و سرودهای پیش ساخته‌ای در ستایش میزبان خود به صورت هماهنگ و دسته جمعی می‌خوانند و تعدادی را جلو می‌اندازند که با نیزه و تفنگ به رقص و پایکوبی پردازند. اهالی روستای میزبان نیز به صورت دستجمعی به استقبال مهمان‌ها می‌شتابند. با تیر اندازی و خواندن اشعار و قصاید ابراز احساسات نموده، واردین را به محلّ از پیش تعیین شده هدایت می‌کنند. برپا کننده مراسم برای هر ده نفر یک گوسفند، مقداری برنج و ابزار لازم؛ از دیگ و لگن و غیره تقدیم نموده، آنها را به حال خود وا می‌گذارد، که در بیرون روستا، در یک پهن‌دشت وسیع و یا در دامنه کوهی باصفا مشغول پخت و پز باشند، که در محدوده منازل امکان پذیرایی از این همه جمعیت نیست. مهمانهای دعوت شده، گوسفندی را که

از طرف میزبان تقدیم شده، ذبح می‌کنند و دیگرها را بار می‌گذارند و هر گوسفندی را به ده قسمت تقسیم نموده، تناول می‌کنند. آنگاه برنجه‌ها را با اشکنه باقیمانده می‌پزند و می‌خورند. سپس اهالی هر روستا در محلّ تعیین شده آتش بزرگی برمی‌افروزند و آنگاه به دو گروه تقسیم شده، به مشاعره می‌پردازند و تمام شب را ایستاده و سرپا با مشاعره سپری می‌کنند و هر گروهی اشعاری به صورت دسته جمعی در ستایش و یا نکوهش طرف مقابل می‌خوانند. بامدادان مطابق رسمشان، با شلیک تفنگ در یک میدان وسیعی گرد می‌آیند و ورود پسر بچه‌ای را که مقرر است ختنه شود، انتظار می‌کشند. آن پسر بچه نیز در زمان تعیین شده، در حالی که مردان خانواده‌اش از پیش روی او و زنان از پشت سرش در حرکتند، به میدان ختنه کنان قدم می‌گذارند و در کمال غرور و سرفرازی خنجر موسوم به «جنیّه» [۹] را می‌کشد، آنگاه سنتچی برای اجرای مراسم زانو می‌زند. او نیز با چاقویی بسیار کوچک و ظریف از رستنگاه مو آغاز کرده، تمام پوست آلت تناسلی را در دو دقیقه جدا می‌سازد. این مراسم غالباً در روزهای عید انجام می‌پذیرد. شخص ختنه شده به هنگام مراجعت به منزل، هر قدر ناله و فریاد سر دهد، به او خورده نمی‌گیرند، ولی اگر در ضمن اجرای عملیات صدای گریه و آه و ناله از او شنیده شود، از چشم مردان قبيله ساقط می‌شود و به او به عنوان یک زن نگاه می‌کنند! هنگامی که مراسم ختنه به پایان رسید، شخص ختنه شده چند قدم پیش می‌رود و می‌گوید: «من فلانی پسر فلانی هستم، جوانمرد و صاحب ضرب شصت و قهرمانم.» به اینگونه الفاظ، که از رشادت، شهامت و شجاعت خود سخن گفته، با ابراز دلیری و مباحات، حدود صد قدم پایکوبی می‌کند. جمعیت انبوهی که در مراسم حضور یافته‌اند، فرد ختنه شده را در پیشاپیش خود قرار می‌دهند، آنگاه در حالی که مردان تیراندازی می‌کنند و زنها دف می‌زنند و نغمه سرایی می‌کنند، گرداگرد روستا به گردش در آورده، سپس به منزلش برده در بسترش می‌خوابانند و از کیک که میزبان تهیه کرده می‌خورند و پراکنده می‌شوند. این کیک از آرد، آب و روغن تهیه می‌شود. هنگامی که پسر ختنه شده در رختخوابش قرار می‌گیرد، خویشاوندانش یک مشت آجیل بالای سرش قرار می‌دهند و بچه‌ها شادی کنان آنها را جمع می‌کنند. افرادی که اینگونه ختنه می‌شوند، تعدادی از آنها در اثر صدمات وارده جان خود را از دست می‌دهند ولی آنانکه جان سالم به در می‌برند، پس از سه چهار ماه بستری شدن، سرانجام بهبودی یافته، از رختخواب برمی‌خیزند.

پیدایش وهابیان

اشاره

وهابیان، گروه تجاوزگری هستند که به سال ۱۲۲۲ ه. در کنار خانه خدا چون ابر تیره‌ای بر زمین نشستند و در مجاورت مسجد الحرام رحل اقامت افکندند و «شریف غالب» را وادار کردند که با این گروه پلید مدارا و مرافقت نماید. بنیانگذار وهابیت، «محمد بن عبدالوهاب» بود. او در دهکده‌ای به نام «عُیَیَّه» در فاصله ۱۵ منزلی مکه معظمه به سوی بصره، دیده به جهان گشود. پس از فراگیری علوم مختلف به تدریس و تربیت دانش پژوهان در همین روستا مأموریت یافت. در دهکده «عینیه» گرچه تنها ۳۰ خانوار زندگی می‌کردند، ولی در نواحی چهارگانه آن حدود ۵۰۰ الی ۶۰۰ خانوار سکونت داشتند. محمد بن عبدالوهاب که پیرو مذهب جنبلی بود، از آغاز نقشه گمراه ساختن دانش پژوهان را در سرداشت، ولی از ابراز افکار خود امتناع می‌ورزید. دانش پژوهان گرد آمده از روستاهای اطراف، گرچه به دلیل بدوی بودن، قدرت تشخیص سخنان مربوط به «اباحه» را نداشتند، لیکن از عدم تقید او به تلاوت قرآن و از این تعبیر که: «اینهمه زیاده روی در دلایل الخیرات [۱۰] چه لزومی دارد؟!» و دیگر سخنان او، به برخی از افکار و عقاید انحرافی‌اش پی برده، آنها را مبتنی بر انکار نبوت می‌دانستند و بر او طعنه می‌زدند و تقیب‌حش می‌کردند. محمد بن عبدالوهاب سرانجام اشتغال به تدریس را رها کرد و به حوالی نجد و حجاز، که تخم فساد و تباهی در آن به دست مسیلمه کذاب پاشیده شده

بود کوچ کرد و آیین تازه‌ای - بیرون از شرع مقدّس نبوی - اختراع نمود. او اعتقادات باطلی سر هم کرد و بدویهای سبک مغز و بادیه نشینهای خیره سر را از راه راست منحرف ساخت و ناراضی‌های موجود در قلمرو اشراف مکه معظمه را به دور خود جمع کرد و سرانجام در صدد اشغال حرمین شریفین برآمد! برای رسیدن به این هدف انواع حیل‌ها و دسیسه‌ها را به کار برد. از این روستا به آن روستا به راه افتاد و بادیه نشینهای سبک مغز را به آیین خود وارد ساخت. (سال ۱۱۸۸ ه.ق) جناب شریف مسعود که در آن ایام امیر مکه مکرّمه بود، گزارشهای مربوط به افکار الحادی و انحرافی محمّد بن عبدالوّهّاب را از کسانی که برای انجام فریضه حج به مکه معظمه می‌آمدند، دریافت نمود. در این زمینه گزارشهای دیگری نیز از علمای ناحیه شرق (منطقه خاوری مکه) دریافت کرده و در جریان جزئیات افکار و عقاید او قرار گرفته بود. وی در این مورد که در مقابله با چنین فرد گمراهی شرعاً چه وظیفه‌ای دارد؟ از بزرگان علمای مکه نظر خواهی کرد و پاسخی به این تعبیر دریافت نمود: «محمّد بن عبدالوّهّاب باید به توبه از کفر و الحاد و بازگشت به دین و ایمان ملزم شود و اگر در ادّعای باطل خود ثابت و پابرجا بماند قتل و اعدامش واجب است.» وی استفتاءات فراوانی نزد بزرگان مکه فرستاد و پاسخ فوق را از گروهی از آنان دریافت نمود. این پاسخها را گرد آورده، به پیوست عریضه مبسوطی درباره اوضاع جاری منطقه به باب عالی (استانبول) فرستاد. پس از آنکه در باب عالی تحقیقات عمیق و دقیقی انجام گرفت، علاوه بر شریف مسعود، به عثمان پاشا امیر جدّه نیز دستور مؤکّد صادر شد که به اتّفاق شریف مسعود حرکت نموده، محمّد بن عبدالوّهّاب را به سزای عملش برسانند و ریشه کفر و الحاد را از صفحه روزگار براندازند. ولی نظر به اینکه برای این تحقیقات و بررسی‌ها زمانی طولانی وقت صرف شده بود، در این فاصله زمانی محمّد بن عبدالوّهّاب در سرزمین «نجد» به نشر آیین باطل خود پرداخته، در منطقه: «درعیه» تلاش فراوان کرده بود که افرادی را به دعوی خلافت وا دارد و توانسته بود که گروههای متشکلی را گرد آورده، مذهب باطل خود را در نواحی حجاز منتشر سازد. و برای گسترش آن سعی بلیغ انجام داده بود. محمّد بن عبدالوّهّاب با تلاش فراوان توانست جمعیت انبوهی در نواحی درعیه گرد آورد و رهبری آنها را به خود اختصاص دهد. او گرچه در این زمینه توفیقی به دست آورد لیکن برای جا افتادن افکار پوچ خود، اصالت حسب و شرافت نسب لازم بود، که به اتّفاق همگان او فاقد آن بود. از این رهگذر به «عبدالعزیز» شیخ درعیه متوسّل شد و او را به اشغال حرمین شریفین تشویق نمود. و عبدالعزیز که خود داعیه استقلال طلبی در سر داشت، پیشنهاد زاده عبدالوّهّاب را پذیرفت. او برای رسیدن به این منظور، آیین ساختگی محمّد بن عبدالوّهّاب را پذیرفت و از پذیرش آیین جدید ابراز غرور و نخوت نمود و در صدد برآمد که برای استیلای بغداد، سپس تصرّف مکه معظمه، همّت خود را مصروف بدارد. عبدالعزیز از این اندیشه خود پرده برداشت و اعلام کرد که این آرزو با معاونت مذهبی محمّد بن عبدالوّهّاب جامه عمل خواهد پوشید. آنگاه برای عرضه کردن عقاید محمّد بن عبدالوّهّاب به بزرگان بادیه نشینها، در قرا و قصبات به راه افتاد و به گرد آوری هزینه قیام و شورش، تحت عنوان «مالیات و زکات شرعی» پرداخت و هر یک از علمای اهل سنّت را که از پذیرش این آیین ساختگی امتناع ورزید، طعمه شمشیر ساخت و به قتل رسانید. او به ضرب چماق، ثروت کلانی اندوخت تا از آن برای نگهداری پیروان خود بهره جوید. عبدالعزیز در اثر تشویقهای پیاپی پسر عبدالوّهّاب، به دنبال وادار کردن گروهی از بادیه نشینهای خیره سر به پذیرش کیش الحادی، ادّعای خلافت نمود و با دستیاری کسانی که آیین ساختگی محمّد بن عبدالوّهّاب را پذیرفته بودند، به ترتیب دادن سپاه پرداخت تا بتواند در مقابل نیروهای انتظامی مقاومت کند. وی هنگامی که مشاهده کرد کوههای درعیه و دشتهای نجد از افراد خیره سر وهابی پر شده و همگی تحت تأثیر سخنان محمّد بن عبدالوّهّاب برای تقدیم جان خود در راه اجرای فرمان او مهیا هستند، شیوخ قبایل را فرا خواند و در یک جلسه کاملاً سرّی با وعده‌های فریبنده، افکار آنها را به سوی خود جلب کرد و نخستین سخنرانی رسمی خود را اینگونه آغاز کرد: «من اینک صاحب اردویی هستم که می‌توانم آنچه در دل نهان دارم، صریحاً بر زبان آورم. هدف من از گردآوری این سپاه این است که از دارالخلافت خود - که عبارت از درعیه و نجد باشد - با نیرویی مقتدر و شکست ناپذیر حرکت نموده، همه شهرها و آبادی‌ها

را به تصرف خود در آوریم، احکام و عقاید خود را به آنها بیاموزیم، در پرتو عدالت و انصافی که به آن متصف هستیم، بغداد را با همه توابعش به دست آوریم. برای تحقق بخشیدن به این آرزو، ناگزیر هستیم که عالمان اهل سنت را که مدعی پیروی از سنت سنیّه نبویه و شریعت شریفه محمدیه هستند از روی زمین برداریم. [۱۱]. به عبارت دیگر، مشرکانی را که خود را به عنوان علمای اهل سنت قلمداد می‌کنند، از دم شمشیر بگذرانیم؛ به ویژه علمای سرشناس و مورد توجه را، زیرا تا اینها زنده هستند، همکیشان ما روی خوشی نخواهند دید. از این رهگذر باید نخست کسانی را که به عنوان عالم خودنمایی می‌کنند ریشه کن نمود، سپس بغداد را تحت تصرف در آورد. عبدالعزیز سخنان خود را اینگونه به پایان برد. رؤسای قبایلی که در این گردهمایی شرکت کرده بودند، سخنان او را تأیید کردند و بر حسن تدبیرش آفرین گفتند و در صحنه گذاشتن بر گفتارش، ابراز داشتند: «ما برای اجرای اوامر و انفاذ فرمانهای تو خانه و کاشانه خود را ترک کرده، از کوههای درعیه و بیابانهای نجد در اینجا گرد آمده‌ایم، آنچه اراده کنی بدون کم و کاست انجام می‌دهیم و آنچه فرمان دهی بدون کوچکترین تردید و تأمل، اجرا می‌کنیم.» آنگاه بر اساس آداب بادیه نشینها، یک یک برخاستند و دست عبدالعزیز را بوسیدند و برای اجرای دستورها و دسیسه‌هایش پیمان بستند. عبدالعزیز نخستین فرمان خود را اینگونه صادر کرد: «حالا که همگی اظهار انقیاد نمودید، به عنوان یکی از مظاهر عدالتخواهی، این ایده و عقیده را جامه عمل بپوشانید و همه اعراب را برای نبرد بی‌امان با مشرکانی که خود را مسلمان قلمداد می‌کنند، گسیل دارید.» به هنگام صدور این فرمان، محمد بن عبدالوهاب برای نشر آیین و هیابیت در سیر و سیاحت بود و یکی از پرورش یافتگان خود به نام: «محمد بن احمد حفظی» را نزد عبدالعزیز گذاشته بود. افکار تجاوزگرانه عبدالعزیز پس از این سخنرانی، به مقتضای جمله معروف: «کلّ سرّ جاوز الإثنین شاع»: «هر رازی که از دو تن - یا دو لب - تجاوز کند برملا می‌شود» شایع گشت و نقل مجالس گردید. خیره سران بی‌دین به تشویق و تحریک محمد بن احمد حفظی، برای کشتن علمای دین دندان تیز کردند. از این رهگذر علمای نواحی درعیه دچار ترس و لرز شدند و برای نجات جان خود و بیدار کردن سردمداران حکومت از خواب گران و به منظور خدمت به ملت مسلمان، با یکدیگر تماس حاصل کرده، خانه و کاشانه خود را ترک گفتند و به سوی بغداد گریختند و حوادث جاری را به اطلاع «سلیمان پاشا» والی بغداد رساندند و معروض داشتند: «زندیقی به نام «محمد بن احمد حفظی» خود را نماینده مجدد دین! و پیشوای اهل یقین محمد بن عبدالوهاب معرفی کرده، مردم منطقه را به الحاد و بی‌دینی سوق می‌دهد.» ظاهر این زندیق اگرچه با برخی از فضایل آراسته است ولی در باطن او، شیطان آن چنان مأوا گزید که برای خداوند لامکان، معتقد به أخذ مکان شد. شفاعت خاتم پیغمبران صلی الله علیه و آله را انکار نمود و انحرافات بی‌شماری را به افراد جاهل و بی‌فرهنگ تلقین کرد. [۱۲]. محمد بن احمد حفظی که خود گمراه بود و گمراه کننده دیگران و دشمن جانی یکتاپرستان به شمار می‌رفت، به جهت حبّ جاه و مقام، «عبدالعزیز» را «امیر المؤمنین!» خواند و ابلهانی را که به کیش باطل او گرویدند، به فردوس برین و کسانی را که در دین مقدّس اسلام پابرجا ماندند، به آتش دوزخ بشارت می‌دهد. مردم با ایمان منطقه در آتش ظلم و بیداد آنها می‌سوزند و در زیر یوغ تعدی و چپاول آنان نابود می‌شوند. مردان و زنان با ایمانی که در طول پنج قرن گذشته از دنیا رفته‌اند، از نظر آنها بر کفر و زندقه در گذشته‌اند! و این به صورت یکی از اعتقادات آنها در آمده است. هر یک از علمای اسلام که با دلایل روشن، خلاف گفتار آنان را اثبات می‌کند، او را تکفیر می‌کنند و دمار از روزگارش در می‌آورند. نامبرده عبدالعزیز را تحریک می‌کرد که بغداد و حریم شریفین را تحت سیطره خود در آورد. و عبدالعزیز نیز که خود هوای استقلال در سر داشت، برای حمله به بغداد مهیا شد و به تجهیز سپاه پرداخت، هر عالمی را که بر سر راهش قرار داشت طعمه شمشیر می‌ساخت و در این رابطه دستور اکید به وهابیان صادر کرده که: «به معجزه اینکه ما این خبر را دریافت کردیم خانه و کاشانه خود را ترک گفته، برای التجاء به زیر سایه دولت علیه عثمانیه به حضور عالی رسیدیم. مطمئن باشید که اگر در این خصوص مسامحه شود، در همه نواحی حجاز حتی یک نفر مسلمان باقی نخواهد ماند، جز اینکه از دم شمشیر خواهد گذشت و سرزمین حجاز تحت سیطره وهابیان در خواهد آمد.» سلیمان پاشا از دریافت این خبر

تأثر انگیز به شدت متأثر شد و در مجلسی که به این مناسبت منعقد گردید، از جزئیات افکار و عقاید عبدالعزیز آگاه شد و به منظور پیشگیری و مقاومت در برابر او، نامه‌های تهدید آمیزی ارسال کرد. عبدالعزیز پس از دریافت نامه سلیمان پاشا از در حیلت وارد شده، پاسخ مزورانه زیر را نوشت: «خیال می‌کنم برخی از اشخاص غرض آلود در مورد این دعاگو تهمت و افترا زده، سخنان خلافی را به عرض عالی جناب رسانده‌اند. این دعاگو به خدا و رسولش ایمان آورده، به اوامر الهی و فرمانهای نبوی گردن نهاده است. از این رهگذر در دهات و قصباتی که اداره آنها بر عهده اینجانب می‌باشد، مفسده جویانی که از محدوده شرع نبوی بیرون رفته، به حریم شریعت مقدس اسلامی جسارت نموده‌اند، می‌خواهند در میان ما اختلاف بیندازند و آتش فتنه را شعله‌ور سازند. آنها می‌خواهند با گستاخی و بی‌شرمی در نواحی درعیته بگردند و هر گونه تباهی را آزادانه انجام دهند. البته در کشوری که احکام شریعت مو به مو اجرا می‌گردد، چنین شیوه‌ای هرگز امکان پذیر نخواهد بود. از آن عالی‌جناب که عدالت و مرحمتش در همه آفاق و اکناف بر همگان روشن و مسلم است، تقاضا می‌کنم که این افراد مغرض را که در صدد ایجاد اختلاف و افشاندن بذر نفاق در میان ما هستند، برای عبرت دیگران به جزای اعمالشان برسانید و حکم اعدام در حق ایشان اجرا کنید تا دیگر کسی جرأت رخنه کردن در میان ما را نداشته باشد.» سلیمان پاشا پس از دریافت این نامه نادرست، از محتوای نامه پر از حيله و دسیسه عبدالعزیز دریافت که آتش فتنه و فسادى که وهابیان در نهانخانه دل می‌پروراند، ممکن است به زودی شعله‌ور گردد و منطقه را بر خاکستر بنشانند. از این رهگذر مقرّر نمود که سپاهی فراهم شود تا مهیای حمله به منطقه درعیته باشد. ولی پیش از عزیمت سپاهیان شخص مورد اعتمادی از درعیته آمد و گفت: «یکی از اعراب بادیه نشین همراه برادرش از مکه معظمه مراجعت می‌کرد، که در اثنای راه گروهی از اشقیای درعیه، از دست پرورده‌های سعودبن عبدالعزیز به او حمله کردند و برادرش را از پا درآوردند و همه اموالش را به غارت بردند. فرد اعرابی از مشاهده این جنایت به شدت خشمگین شد و به قصد کشتن سردسته آنان یعنی «سعودبن عبدالعزیز» رهسپار درعیته گردید. لیکن به سعود دست نیافت و پدرش عبدالعزیز را از دم شمشیر گذرانید و انتقام برادرش را گرفت.» سلیمان پاشا پس از دریافت گزارش مربوط به مرگ عبدالعزیز، از گسیل داشتن اردویی که برای درعیته گرد آورده بود صرف نظر نمود. ولی سعودبن عبدالعزیز، در نخستین ساعاتی که بر فراز کرسی ریاست قرار گرفت، با اغوای محمدبن احمد حفظی اساس آیین مقدس نبوی را برچید و تصمیم گرفت که به مدینه منوره حکم «دارالندوه گمراهان» جاری نماید. در مدت کوتاهی، لشکری بیرون از شمار از خیره‌سران وهابی فراهم نمود و در صدد استیلای حرمین شریفین برآمد. هنگامی که مقدمات سفر فراهم شد، نامه‌ای به «شریف سرور» امیر مکه نوشت و چنین اظهار کرد: «با اجازه آن عالی جناب امارت انتساب، می‌خواهم فریضه حج به جای آورم.» سعود تلاش فراوان نمود که نظر شریف سرور را به این معنی معطوف بدارد، ولی شریف سرور که هم‌اوردی دلیر و شجاعی کم نظیر بود، در پاسخ او نوشت: «پیکر مردار وی را با شمشیرم هزار قطعه خواهم کرد. اگر لاشه‌اش را طعمه شیر می‌خواهد، بیاید!» شریف سرور اردوی مختصری فراهم کرده به سوی درعیه حرکت نمود. شریف سرور در میان اعراب به صلابت و شجاعت معروف بود، تا جایی که او را با دو هزار مرد جنگی برابر می‌شمردند. سعودبن عبدالعزیز هنگامی که مطلع شد که شریف سرور با اردوی مجهزی از مکه خارج شده، دچار وحشت و دهشت گردید و با سپاهیان به کوههای صعب العبور پناه برد. شریف سرور او را دنبال کرده، در نخستین نبرد، سبک مغزان وهابی را پریشان ساخت و بسیاری از آنها را طعمه شمشیر نمود، آنگاه به مکه معظمه بازگشت و پس از اندک زمانی در بستر بیماری افتاد و در گذشت. سعودبن عبدالعزیز وقتی از رحلت شریف سرور مطلع شد، فرصت را غنیمت شمرده، بر گسترش دایره فساد تلاش نمود و راه پرفیض خانه خدا را مسدود ساخت. سعود به سال ۱۲۲۴ ه. از بادیه‌نشینان تعداد پانزده هزار وهابی گرد آورد و به قصد تسخیر قطعه «جفیر» بر فراز نهر فرات همت گماشت و سپاه بیست هزار نفری سلیمان پاشا - امیر جدّه - را تار و مار ساخت. سعود از این پیروزی سرمست شده، به قصبه «سراج»، که در مجاورت قلعه جفیر قرار داشت، حمله‌ور گردید. به دنبال شکست سلیمان پاشا، حاج محمد آغا که از اعیان «رقّه» و از صاحب منصبان عالی‌رتبه بود، از

طرف عبدالله پاشا - والی رقه - به فرماندهی ده هزار سپاه مجهز به سوی سعود بن عبدالعزیز هجوم برد. در نخستین حمله، سپاه وهابیان را مغلوب و منکوب نمود و بسیاری از آنها را گردن زد و حدود دویست شتر به غنیمت گرفت. سعود پس از این شکست کمرشکن، بازمانده‌های سپاه شکست خورده‌اش را یکجا گرد آورد و آنها را از نو متشکل ساخت و به کاروان حجاج مصری شیخون زده، صدها انسان بی گناه را به قتل رسانید و یا به اسارت گرفت. «شریف غالب» که پس از درگذشت شریف سرور به امارت مکه منصوب شده بود، به برادرش شریف عبدالعزیز مأموریت داد تا چپاولگرانی را که به قتل و غارت قافله‌های مصری دست یازیده بودند، قلع و قمع نماید. شریف عبدالعزیز با هر فرقه‌ای از وهابیان مواجه گردید مردانه جنگید و آنان را پریشان و پراکنده ساخت، ولی پیش از آنکه وارد قلعه درعیه شود به مکه بازگشت. شریف غالب تأکید داشت کانون وهابیت را، که در درعیه هر لحظه شعله‌ورتر می‌شد، خاموش نماید. از این رهگذر، از کار کرد شریف عبدالعزیز که به قلعه درعیه وارد نشده بازگشته بود، ابراز نارضایتی نمود و شخصاً برنامه حمله به درعیه را به عهده گرفت. شریف غالب برادری داشت به نام «شریف فهید» که او از عقلای اشراف بود. شریف فهید به شریف غالب گفت: «وهابیان در نقطه‌ای بسیار دور قلعه‌ای طبیعی و مستحکم اتخاذ کرده، تحصین نموده‌اند. اگر در این رویارویی توفیق پیدا نکنید و شکست بخورید، ناگزیر می‌شوید که از مکه سپاهی گرد آورید و چنین کاری در عمل ممکن نخواهد بود. اگر رأی والای شما بر این تعلق یافته که وهابیان باید سخت تأدیب و تربیت شوند، این کار نیاز مبرم به یک نیروی مقتدر و متشکل دارد و چنین نیرویی همواره باید در مرکز خلافت اسلامی متمرکز باشد نه در نقاط دور دست. ما حداکثر در مکه معظّمه می‌توانیم از چنین نیرویی برخوردار باشیم و در صورت هجوم مخالف به نبردی سخت پردازیم. ما اگر به طرف یک چنین دشمن مسلّح و مقتدری حمله بریم و نیروهای خود را در این راه فدا کنیم، سرزمین مقدّس حجاز را نیز از دست خواهیم داد.» شریف غالب به نصایح برادرش گوش نداد و سپاه بسیار مقتدری را تدارک دید و مکه معظّمه را به قصد در هم کوبیدن قلعه درعیه ترک گفت. علت اینکه شریف غالب به نصایح برادرش شریف فهید گوش نداد این بود که خاطرش نسبت به او مکدر بود؛ زیرا شریف غالب فرماندهی سپاهی را که پیشتر به سوی چپاولگران قافله مصری گسیل داشت، به وی پیشنهاد کرد و شریف فهید که از نوابغ روزگار بود، از پذیرش آن امتناع ورزید و این قضیه موجب رنجش خاطر او شد و سرانجام فرماندهی این سپاه را خود به عهده گرفت و پنندهای حکیمانه شریف فهید را بر ترس و بزدلی حمل کرد و به آن گوش نداد. از بررسی پیامدهای این تصمیم گیری شتابزده، استفاده می‌شود که بی‌توجهی به پنندهای حکیمانه شریف فهید، اشتباه بزرگی بوده است. هنگامی که شریف غالب به وادی «شعرا» رسید و در برابر قلعه آن قرار گرفت، همت خود را مصروف ضبط و تسخیر آن نمود. در آن هنگام وهابیان از قلعه شعرا با توپ و تفنگ به مقابله و دفاع از خود پرداختند. شریف غالب اعلام کرد: «من به هر تقدیر باید این قلعه را ضبط و تسخیر کنم. تا این قلعه را ویران نکنم و با خاک یکسان نسازم، قدمی عقب نشینی نخواهم کرد.» برای این منظور در وادی شعرا چادر زد و قرارگاهی ترتیب داد. آنگاه به ایجاد تزییقات بر علیه قلعه وهابیان پرداخت. این قلعه عبارت از یک خاکریز بسیار کوچکی بود که فقط از نظر استراتژی حایز اهمیت بود و لذا به صورت دژ فعال و سنگر مستحکمی در آمده بود که ۷۰ تن وهابی از آن محافظت می‌کردند. شریف غالب اردوی خود را در پیرامون این قلعه مستقر ساخت و با پرتاب توپ، تفنگ و خمپاره به مدت ۲۰ روز بر آنها فشار آورد. اما این تزییقات و اعمال فشارها هیچ تأثیری در وضع افراد محاصره شده بر جای نگذاشت و کوچکترین اثری از ضعف و سستی در آنها مشاهده نشد. شریف غالب اگر این قلعه را ترک می‌کرد و بدون نتیجه از کنار آن می‌گذشت، به نظم و انضباط نظامی و غرور فرماندهی او برمی‌خورد. و لذا برای تصرف آنجا، نردبان آهنی از مکه معظّمه با خود آورد و تلفات فراوانی را در این راه متحمّل شد. از مراکز نظامی در خواست ارسال نیرو کرد و نتیجه‌ای نگرفت و همواره از نرسیدن قوا نالید و ابراز تأسف کرد. چندین ماه به این منوال گذشت و شریف غالب تلاشهای بی‌ثمر خود را همچنان ادامه داد و هیچ نتیجه‌ای نگرفت. سرانجام پس از تحمّل تلفات فراوان، در حالی که جمله «برای رفتن به بزم و لیاقت حضور در آن، شانس و سعادت لازم است» را با

خود زمزمه می‌کرد به مکه معظمه بازگشت شریف غالب به مجرد رسیدن به مکه معظمه، لشکر دیگری آراست و آن را به سوی «قرمله یمانی قحطانی» پرچمدار ظلم و شقاوت در «بریه» گسیل داشت. این لشکر تازه‌نفس، همانند سپاه غضب بر سپاه قرمله هجوم برد و آنها را از پا در آورد و بسیاری از آنها را از دم شمشیر گذرانید. شریف غالب به خاطر اینکه اعراب بادیه نشین به او کمک نکردند و در مقابل وهابی‌های قلعه شعراء تنهائش گذاشتند، بر آنها خشمگین شد. از این رو خانه و کاشانه اعرابی را که در مسیر او قرار داشت ویران نمود. قراء و قصبات آنها را با خاک یکسان کرد و به لانه زاع و زغن و ویرانکنده بوم و کلاغ تبدیل ساخت. او با این رفتار قساوتبار، ترس و وحشت بر دل اعراب انداخت به طوری که کسی را یارای مخالفت نبود. (۱۲۰۸ هـ). شریف فهید از اینکه برادرش در منطقه قدرت و نفوذ یافته بود، خوشحال به نظر می‌رسید، لیکن از دریافت گزارشهای مربوط به تعرض سپاهیان به اعراب بادیه نشین، که طبعاً تنفر و انزجار آنان را از شریف غالب در پی داشت، دلش خون بود. شریف فهید برای اینکه برادرش شریف غالب را به مکه معظمه باز گرداند، نامه‌ای به این مضمون خطاب به او نوشت: «برادر جان! دیگر دوران صحرانوردی سپری شده است. لشکریانی که در رکاب شرافت انتساب جناب عالی هستند، به دنبال پیروزیهای پیاپی که نصیبشان شده، سرمست گشته‌اند و به انجام کارهای ناشایستی پرداخته‌اند که موجب تنفر شدید در میان اعراب شده‌اند. این کارها پیامدهای وخیمی دارد که موجب پشیمانی و شرمساری خواهد بود. اینکه که از صولت دلیرانه و هیبت شجاعانه شما، ترس و وحشت در دل همگان افتاده، به مکه معظمه باز گردید و مدتی در مرکز امارت خود بیاسایید.» شریف غالب این نامه حکیمانه را نیز حمل بر بزدلی و زبونی شریف فهید نمود و استراحت در طائف را بر اقامت در مکه معظمه ترجیح داد. این سرسختی شریف غالب و سرپیچی او از نصایح حکیمانه برادر، دومین اشتباه بزرگ و مهمترین عامل شکست در مقابل وهابیان به شمار می‌آید. سپاهیان شریف غالب که از باده پیروزی سرمست بودند، از نخستین روزی که چادرهای ستاد فرماندهی را در طائف بر زمین کوبیدند، آزادانه به روستاهای اطراف روی آوردند و به عنوان طلایه‌دار فتح و پیروزی، گستاخی و فرومایگی را به جایی رساندند که شریف فهید در نامه خود گوشزد کرده بود. یکی از افراد سپاه با دختر عقیفه‌ای در خلوت مواجه شده، حریم عفتش را رعایت نکرد و بر دامن عصمتش تعدی نمود. دختر بی‌نوا که فردی پاکدامن از خاندانی اصیل و آبرومند بود، پیراهن به خون آغشته‌اش را بر دوش نهاد و نزد مردان قبیله‌اش رفت و سرگذشت خود را برای آنها بازگو کرد. برخی از مردان قبیله با شنیدن این فاجعه هولناک، از شدت تأثر از هوش رفتند. دختر بی‌چاره برای تحریک غیرت مردان قبیله، تابلویی تهیبه کرد و بر افراد قبیله عرضه نمود: «رسوایی، رسوایی، ای همسایگان! رسوایی، رسوایی، ای جوانمردان! رسوایی، رسوایی، ای ناموس‌داران! رسوایی، رسوایی، بر حریم پرده نشینان! رسوایی، رسوایی، ای مردان قبیله! ای عصمت‌مداران! ای آبرومندان!» وی این تابلو دادخواهی را بر وجدانهای بیدار عرضه می‌کرد و می‌گفت: «فدای جان از مشاهده این رسوایی شایسته‌تر است.» با این شیوه دادخواهی، لشکر انبوهی به تعداد ریگهای بیابان گرد آورده، به سوی طائف هجوم بردند. طبیعی است گردآوری چنین لشکری نمی‌توانست در محدوده صحرا محصور، و از اهالی مکه و طائف مستور بماند، ولی نظر به اینکه همه اهالی از جور و ستم شریف غالب به تنگ آمده بودند، آراستن لشکری به این عظمت، آنقدر شتابزده و مخفیانه انجام گرفت که تا ورود آنان به سرزمین طائف هیچ گزارشی از تدارک چنین لشکری به گوش سپاهیان شریف غالب نرسیده بود. البته پیشتر گزارش آن فاجعه هولناک بر سر زبانها افتاده و به گوش شریف غالب رسیده بود، جز اینکه شریف غالب آنرا دروغ و بی‌اساس می‌پنداشت و با سکوت در مقابل چنین حادثه وحشتناکی، سومین اشتباه بزرگ خود را رقم زد. مدت بسیار کوتاهی پس از وقوع آن فاجعه هولناک، انبوه متشکل و مسلح اعراب بدوی در اطراف حصار طائف نمایان شدند و با تهاجم شدید خود شریف غالب را ناگزیر از فرار کردند. آنگاه همانند گرگ گرسنه‌ای که به گله گوسفند حمله کند، به لشکر مغرور و سرمست او تاختند و همه را از پای در آوردند. ۴۵ تن از شرفا و ۲۰۰ تن از سرکرده‌های سپاه را به دار آویختند و با تاراج اشیای قیمتی و مهمات نظامی، به انتقامجویی پرداختند. شریف غالب به دنبال این شکست و پریشانی فوق‌العاده، فرماندهی سپاه و امارت طائف را

به بدویها وا گذاشت و به سوی مکه معظمه بازگشت. در مکه نیز از ولایت و امارت چشم پوشید و راه عزلت گزیده، به گوشه انزوا خزید. او در خانه محقری همانند یکی از افراد معمولی مأوا گزید. ولی هنگامی که سعود با لشکر انبوهی از ملحدان به قصد تجاوز به حریم مکه مکرمه خارج شد، شریف غالب لشکر انبوهی آراسته به سوی آنها عزیمت نمود و در قریه‌ای به نام «طریه» راه را بر آنها بسته، به نبردی سخت پرداخت و آنها را وادار به عقب نشینی کرد. سعود بن عبدالعزیز که در خود یارای مقاومت در برابر سطوت و شوکت شریف غالب را نمی‌دید، سپاهیان خود را برداشت و به کوهها پناه برد. ولی از آنجا که شریف غالب آنها را دنبال نکرد، سعود بن عبدالعزیز سپاهیان پراکنده در کوه و صحرا را یکبار دیگر گرد آورد و قبایل بادیه نشین حجاز را با اعمال فشار از طرفی و تحریک روحیه ملی‌گرایی از طرف دیگر، تحت اطاعت و انقیاد خود در آورد، همانند شیطان پلید در رگهای اعراب نادان وارد شد و همه را از راه راست منحرف کرده، به کیش ساختگی خود وارد کرد. بدینگونه تعداد پیروان خود را به مقدار زیادی افزایش داد و شریف غالب را به امضای قرار داد صلح ناگزیر ساخت. یکی از مواد صلحنامه این بود که سعود و دیگر وهابیان هر وقت بخواهند می‌توانند به حج و زیارت خانه خدا بروند و حق اقامت و سیاحت در طائف و نواحی آن را دارند و هر دو طرف می‌توانند با یکدیگر داد و ستد و دیگر روابط متقابل را داشته باشند. از دیگر مواد صلحنامه عفو عمومی نسبت به اعرابی بود که در جنگ طائف با شریف غالب به نبرد برخاسته و شکست خورده بودند. بر اساس دیگر ماده صلحنامه، قسمتی از نواحی حجاز تحت فرمان شریف غالب باقی ماند و قسمتی دیگر تحت تابعیت سعود بن عبدالعزیز در آمد. (۱۲۱۲ هـ). این فاجعه غم‌انگیز نیز از چهارمین اشتباه بزرگ شریف غالب پدید آمد؛ زیرا اگر شریف غالب به هنگام پراکنده نمودن سپاه سعود در روستای «طریه» آنها را دنبال می‌کرد و از نواحی حجاز بیرون می‌راند و به کلی تار و مار می‌ساخت، او دیگر نمی‌توانست بدویهای حجاز را منحرف کند و به جنگ با شریف غالب وادارد و او را به امضای قرار داد صلحی ننگین ناگزیر سازد. این قرار داد ننگین در اواسط سال ۱۲۱۲ هـ به امضا رسید و سعود بن عبدالعزیز به همراه سپاه انبوهی در مراسم حج ۱۲۱۳ هـ و ۱۲۱۴ هـ شرکت کرد و در مکه و عرفات به افشاندن تخم نفاق در دل قبایل عرب پرداخت. در طول این دو سال تعداد کسانی که مذهب محمد بن عبدالوهاب را پذیرفته و با سعود بن عبدالعزیز بیعت کردند، در حد شگفت‌انگیزی افزایش یافت و همگی با تمام قدرت با شعائر اسلامی به نبرد برخاستند. شریف غالب از نمودار میزان بیعت کنندگان و گسترش روز افزون وهابیه‌ها دریافت که فتنه وهابیت هر لحظه وسیعتر می‌شود و طولی نمی‌کشد که سرزمین حجاز در دامن وهابیت سقوط می‌کند و زمام کشور به دست سعود بن عبدالعزیز می‌افتد، از این رهگذر نامه‌های تهدید آمیزی به سعود نوشته، متذکر شد که بر اساس مواد صلحنامه باید اعرابی را که به سوی او می‌روند به روستاهایشان برگرداند. او نیز با کمال گستاخی نوشت: «آنانکه به آیین حق می‌گروند، شرعاً بازگردانیدنشان روانیست!» شریف غالب ناگزیر شد که برای به اجرا گذاشتن مواد صلحنامه به زور متوسل شود ولی سعود بن عبدالعزیز همه بادیه نشینها را به جنگ فراخواند و قطعنامه‌ای به تعبیر زیر صادر کرد: «هر کس بخواهد شرط اطاعت را به جای آورد، باید در زیر سایه شمشیرهای سعود قرار گیرد.» با این فراخوانی، اعراب منطقه را در نقطه‌ای گرد آورد و با نطقهای آتشین خود، آنها را به اطاعت بی‌قید و شرط خود فراخواند و امکان‌هایی از آفات دنیوی و عقوبات اخروی را تنها در پرتو اطاعت خویش اعلام کرد و تلاش فراوان نمود که آنها را به این معنا متقاعد کند. آنگاه بر اساس فتوای بی‌اساس علمای وهابی، در مورد مهدور الدّم بودن مسلمانان، هسته‌هایی را با عنوان «گروه ضربت» تشکیل داد و به تعلیم و تجهیز آنان پرداخت. شریف غالب پس از دریافت این گزارش، برای اینکه مکه معظمه به دست اشقیان نیفتد، در صدد تجدید صلحنامه در آمد و برای این منظور دو تن به نامهای «عثمان بن عبدالرحمان المضایقی» و «محسن الخادمی» را به «درعیه» فرستاد و نامه محبت آمیزی نوشت و از سعود خواست که به مواد صلحنامه سابق، ذیلی به این تعبیر افزوده شود: «هرگز نباید به حقوق احدی از طرفین تعدی شود.» شریف غالب همواره از اینکه پنجاهای حکیمانه برادرش شریف فهید را گوش نداده بود، اظهار ندامت می‌کرد و می‌گفت: «در پذیرش صلح با سعود نیز مرتکب خطا شدم.» ولی دیگر کار از کار گذشته

بود و شریف فهید نیز دریافته بود که دیگر نواحی حجاز از دست رفته است و اقامت در این سامان روا نیست و لذا بدون اینکه برادرش شریف غالب را در جریان امر قرار دهد، شبی به صورت مخفیانه از مکه معظمه به مدینه منوره هجرت کرد و پس از آن از مدینه به شام و از شام به عکا رفت و تا رسیدن اجل موعود در آنجا رحل اقامت انداخت.

استیلاي دشمن خائف بر قلعه طائف

از آنجا که عثمان مضایقی یکی از طرفداران شقاوت پیشه وهابیت بود و در باطن با شریف غالب دشمنی می‌ورزید، همسفرش محسن خادمی را نیز با خود هماهنگ ساخت و به مجرّد وصول به «درعیه» به سعود بن عبدالعزیز قول همکاری دادند و برای انجام منویات او اعلام آمادگی کردند. عثمان مضایقی از سوی سعود به فرماندهی یکی از سپاهیان وهابی منصوب شد و به همراه سپاه تحت فرمانش به دهکده‌ای در نزدیکی طائف به نام: «عیله» بازگشت و از آنجا نامه ویژه‌ای به شریف غالب نوشت. وی در این نامه از طرف خود و سعود اعلام نقض عهد کرد و یاد آور شد که برای ضبط و تسخیر مکه معظمه، به همه اعراب حجاز دستور اکید صادر شده است و از آنان خواست که همگی به فرمان سعود گردن نهاده، تسلیم شوند. آثار سوء این فرمانها به سرعت ظاهر شد و شریف غالب و اهالی حرمین شریفین را به شدت دچار ترس و وحشت ساخت و راه جور و ستم را هموار نمود، و به قول شاعر: «گاهی دیده می‌شود که افرادی نپاک نام «طاهر» را بر خود نهاده‌اند، اما بعدها روشن می‌شود که وی مرداری بیش نبوده است.» شریف غالب نامه‌های ناصحانه‌ای به عثمان مضایقی نوشت و او را به ترک شقاوت دعوت کرد. مشفقانه او را پند و اندرز داد ولی آن شقاوت پیشه با این نامه‌ها برخورد بی‌ادبانه کرد و همه آن پند نامه‌ها را ابلهانه پاره کرد و دور ریخت و بدین وسیله بیش از پیش خوی دد منشانه‌اش را ظاهر ساخت. عثمان مضایقی با غلبه بر نیروهایی که از مرکز فرماندهی به سویش گسیل می‌شد، شریف غالب را به عقب نشینی تا قلعه طائف ناگزیر ساخت و دریافت که شریف غالب دیگر نمی‌تواند در مقابل وهابیان مقاومت کند. از این رو در اواخر شوال ۱۲۱۷ ه. در قریه‌ای به نام «ملیس» در نزدیکی طائف اردو زد و تصمیم به محاصره قلعه طائف گرفت. بر اساس اخبار واصله، با «سالم بن شکبان» امیر جنگل متحد شد و در برابر شریف غالب به رجزخوانی پرداخت. پسر شکبان ۲۰ نفر از شیوخ جنگل را برگزید و با هر یک از آنها تعداد ۵۰۰ نفر و خود به سرکردگی یک هزار تن آماده نبرد شدند. شریف غالب اهالی طائف را بسیج کرد و با پشتیبانی آنها به اردوگاه ملیس حمله برد و تعداد ۱۵۰۰ تن از سربازان ابن شکبان را بر خاک مذلت انداخته، دیگر خائنان وهابی را شکست داد و از منطقه دور ساخت. ولی مع الأسف پسر شکبان توانست یکبار دیگر اردویی فراهم کند و به روستای مزبور شیخون بزند و هستی آنها را به تاراج ببرد. شریف غالب از بازگشت ابن شکبان دچار وحشت و اضطراب شد و شبی مخفیانه از طائف گریخت و اهالی طائف را به ترس و هراس انداخت. اینجا بود که اهالی طائف پس از مذاکرات فراوان به دو گروه تقسیم شدند؛ گروهی دست زن و بچه خود را گرفته، شبانه از طائف گریختند و گروهی تسلیم قضا شده، در طائف ماندند. گروهی که در طائف ماندند، در قلعه طائف به سنگر نشسته، به سوی وهابیان آتش گشودند و چندین بار اردوی آنان را تار و مار کردند. لیکن از آنجا که تعداد دشمن فراوان بود، هر قدر از آنها را بر خاک مذلت می‌انداختند، دو سه برابر آنها، نیروی تازه نفس فراهم می‌شد و نبرد بی‌امان ادامه می‌یافت. طائفیان سرانجام در صدد تسلیم برآمدند و پرچم تسلیم را بالا بردند و برای طلب عفو و امان، نماینده‌ای را به اردوگاه دشمن فرستادند. در این میان صفهای وهابیان در هم شکست، ترس و وحشت بر اندام آنان افتاد و فرار را بر قرار ترجیح دادند و به تخلیه اردوگاه پرداختند. نماینده سنگر نشینان که خود شاهد ماجرا بود و می‌دید که صفهای وهابیان در هم شکسته، به طرز فجیعی از میدان کار زار می‌گریزند و آنقدر ترس و وحشت بر اندامشان افتاده که در حال فرار حتی تاب یک نگاه به سوی طائف را ندارند، ولی از روی حماقت دستار از سر برداشت و با صدای بلند آواز داد: «ای سپاه همیشه پیروز! شریف غالب از صولت حمله شما طاقت نیاورد و فرار کرد، اینک اهالی طائف در نهایت زبونی از شما طلب عفو و امان کرده، قلعه

را دو دستی تقدیم می‌کنند و مرا برای این تقاضا به سوی شما فرستاده‌اند. من از روزگار باستان خیرخواه شما بودم. من به خوبی می‌دانم که دیگر اهالی تاب مقاومت ندارند. زود برگردید که طالع پیروزی به نام شما رقم خورده است. پس از اینهمه تلاش و تلفات، ترک این دیار پیش از تصرف طائف شایسته نیست. من آرزوی شما را برآورده می‌کنم و به خدا سوگند می‌خورم که اهل طائف بدون هیچ مقاومتی تسلیم شده، خواسته‌های شما را بدون قید و شرط خواهند پذیرفت. تراژدی غم‌انگیز تسلیم طائف به دست اشقیاء، پی‌آمد پنجمین اشتباه شریف غالب و فرار ناصواب او از میدان نبرد بود، ولی از سرنوشت نتوان گریخت که شاعر گوید: «اگر سرت از سنگی به سنگی می‌خورد چاره چیست؟ چیزی را که سرنوشت ازلی حک کرده، نتوان تغییر داد.» [۱۳]. وهابیان به حکم «الخائن خائف»، در صحت سخنان نماینده اهل طائف تردید کردند. آنان پس از مشاهده پرچم تسلیم، در یک طرف حصار گرد آمده، برای تحقیق بیشتر و جلب نظر آنان نماینده‌ای برگزیدند. نماینده اشقیاء به وسیله طنابی که از بالای دیوار آویزان بود، بر بالای دیوار قلعه صعود کرد و در جمع طائفیان گفت: «ای اهالی! اگر واقعاً تسلیم شده‌اید و همانند گفتار نماینده خود طالب عفو و امان هستید، برای رهانیدن جان خود، هر چه مال و منال دارید در اینجا گرد آورید.» مردم طائف آنچه مال و ثروت داشتند، به تشویق مرد ساده لوحی به نام «ابراهیم بن محمد امین» گرد آوردند و در طبق اخلاص نهادند. نماینده وهابیان آن را کم انگاشته، با درستی گفت: «نه، نه، هرگز با این اموال کم برای شما برات عفو و امان نوشته نمی‌شود. شما باید آنچه از مال و منال دارید همه را به اینجا بیاورید و دفتری مهیا کرده، نام کسانی را که اموالشان را مخفی کرده‌اند ثبت کنید و افرادی را از میان خود برگزینید که به نوبت از این اموال محافظت و نگهداری کنند. و در هر صورت اگر با رفتن مردان شما به جاهای مورد نظر موافقت شود، زنان و کودکان همگی اسیر خواهند بود و به زنجیر کشیده خواهند شد.» فرستاده وهابیان این سخنان ناهنجار را با شدت و غلظت تمام بر زبان آورد، هر چه از او خواسته شد که با نرمش و ملاطفت رفتار کند، بر شدت و خشونت خود افزود. اینجا بود که دیگر صبر و حوصله «ابراهیم بن محمد امین» تمام شد و سنگی بر سینه او نواخت و به هلاکتش رسانید. «لذت زندگی برای روزگار شادی و انبساط خاطر است، برای کسی که در طوفان بلا غوطه‌ور است به عمر دراز حضرت نوح علیه السلام چه حاجت!» به مجرد اینکه فرستاده وهابیان به سزای عملش رسید و روح پلیدش به سوی دوزخ گریخت، درهای قلعه را بستند و به مقدار زیادی حالت ترس و وحشت از دلشان زدوده شد. ولی به دنبال افتادن پیکر بی‌جان فرستاده وهابیان از بالای دیوار قلعه، گروهی از اشقیاء تلاش کردند که خود را به داخل قلعه برسانند. تعدادی از آنها که از رگبار تیر و گلوله جان سالم بردند، با استفاده از دیلم و دیگر وسایل آهنی، درهای قلعه را شکستند و به داخل آن راه یافتند و با هر کسی که مصادف شدند به قتلش رساندند. زمین قلعه با خون مردان، زنان و کودکان رنگین شد. وهابیان حتی به کودکانی که در گهواره آرمیده بودند، رحم نکردند و همه را به خاک و خون کشیدند. پیکر چاک چاک آن بینوایان را طعمه جانوران نموده، آنچه مال و ثروت یافتند به یغما بردند. شعر «کسی که به مردم مکر و حیلت روا دارد، هرگز عاقبت به خیر نمی‌شود. اگر خودش به سزای عملش نرسد، فرزندانش روزی دچار آن خواهند شد.» وهابیان از طرف شرق قلعه وارد شدند و به افرادی که در داخل بناهای محکم و استوار سنگر گرفته بودند حمله بردند ولی موفق نشدند که آنها را دستگیر کنند، از این رهگذر تا غروب آفتاب آنها را به رگبار بستند و گروه زیادی را به شهادت رسانیدند. پس از غروب آفتاب عقب‌نشینی کرده، درهای قلعه را بستند. افراد بی‌نواهی که در داخل ساختمانها گرفتار بودند زبان حالشان این بود: شعر «دنیا همه‌اش حسرت و درد و بلاست. جهان کانون غم و محنت و ماتم سراسر است.» آنها با یک دنیا حسرت و حیرت، منتظر فرستاده ملعنت پیشه خود بودند که برای تأمین عفو و امان به سوی اشقیاء فرستاده بودند. اما هنگامی که مطلع شدند که همه درب‌های خروجی قلعه به وسیله اشقیاء بسته شده و همه راههای عبور و مرور روستاهای مکه و طائف به دست دشمن افتاده، بر اضطراب و تشویش آنها افزوده شد. هنگامی که به یاد سرنوشت بینوایانی می‌افتادند که زنان و کودکان خود را در نواحی طائف رها کرده، به سوی مکه شتافته بودند و احیاناً گرفتار لبه تیز شمشیر نشده‌اند، در دریای غم و اندوه غوطه‌ور می‌شدند. چون با خبر

شدند که عثمان مضایقی شکست خورده و یک بار دیگر لشکری آراسته، به قرارگاه «عُبَیله» باز گشته است، متوجه شدند که اوضاع کاملاً مشوّش و بد شده است. مگر نماینده بد کردار مردم برای فراخوانی عثمان مضایقی تا محلّ فرار او رفته بود؟! به دنبال نصب چادرهای قرارگاه عثمان مضایقی در «عُبَیله»، فرستاده پلید مردم که برای تحصیل عفو و امان رفته بود، از روی کفر و الحاد، در کوچه و بازار می گشت و با صدای بلند می گفت: «هان ای اهالی طائف! من موفّق شدم که از ابن شکبان برای همه شما نامه امان و عفو عمومی بگیرم. من به همه شما تبریک می گویم. این تلاش و خدمت بزرگ مرا در محکمه وجدان ارزیابی کنید، دست زن و بچه خود را بگیرید، از حصار بیرون رفته، به هر نقطه‌ای که مورد نظرتان باشد بروید.» به دنبال انتشار این سخنان فریبکارانه، بسیاری از سلحشوران که در جاهای امنی مخفی بودند و از شمشیر اشقیا جان سالم برده بودند، به خیال اینکه این گفتار راست است و رسماً برای آنها عفو و امان داده شده از مخفیگاه خود بیرون آمدند و خانه و کاشانه خود را ترک کردند و دست زن و بچه خود را گرفته، در کمال یأس و نومیدی، به دنبال سرنوشت نامعلوم به سوی درهای قلعه رهسپار شدند. نگهبانان این افراد را بازرسی بدنی کرده، از همراه نداشتن مال و ثروت مطمئن شدند و آنگاه همه آنها را بر فراز تپه‌ای رها کرده، اطراف تپه را با افراد مسلح محاصره نمودند. تعداد افراد بیچاره‌ای که بر فراز این تپه رها شدند ثبت نشده، ولی آنچه مسلم است این است که اکثریت آنها را زنان و کودکان تشکیل می دادند. این گروه بینوا را که عمدتاً از پرده نشینان پاکدامن بودند، به مدّت ۱۲ روز بدون آب و نان و بدون دارو و درمان، بر فراز آن تپه در محاصره نگهداشتند، گاهی با چوب و چماق آنها را می زدند و هنگامی سنگ جفا به سوی آنها پرتاب می کردند. این همه اهانت و گستاخی، آتش درونشان را تسکین نمی داد. به بهانه پرس و جو از جای دفینه‌ها و گنجینه‌ها، آنها را تک تک می بردند و مورد ضرب و شتم قرار می دادند. آن بیچاره‌ها با ناله و فریاد از ابن شکبان، سعود نامسعود و عثمان مضایقی تقاضا می کردند که از قتل عام آنها صرف نظر کنند، ولی آنچه به جایی نمی رسید فریاد بود. شعر «کسی با پشتوانه اراده و تدبیر قادر به تغییر دادن سرنوشت نیست، که برای دستبرد به لابه‌لای سطرهای تقدیر، خامه‌ای ساخته نشده است.» ابن شکبان بدسیرت، پس از دوازده روز محاصره و در تنگنا قرار دادن، بر شیرمردان به سنگر نشسته در ساختمانهای محکم قسمت شرقی قلعه دست نیافت و با جنگ و نبرد نتوانست بر آنها چیره شود، از این رهگذر به غدر و حيله متوسّل شد و اعلام کرد: «هر کس بدون اسلحه مخفیگاه خود را ترک کند در عفو و امان است.» سلحشوران دلاوری که تا آخرین نفس سنگر خود را ترک نکرده بودند، و دیگر اندوخته غذایی و رزمی نداشتند، به وعده‌های مزورانه ابن شکبان بی‌ایمان و سوگندهای فریبکارانه او اعتماد کردند و با دست خالی از سنگرهای خود بیرون آمدند و در دامهای شیطانی ابن شکبان گرفتار آمدند. این بیچاره‌ها هنگامی بر فراز تپه قرار گرفتند که قتل عام گروه قبلی، در مقابل دیدگان زن‌ها و بچه‌هایشان، آغاز شده بود. گروه بعدی که ۳۶۷ نفر مرد جنگی بودند، با دستهای بسته بر فراز تپه قرار گرفتند و در برابر زن‌ها و کودکان از دم شمشیر گذشتند. به هنگام ورود این سلحشوران، تعدادی از کشته شدگان قبلی هنوز نیمه‌جان بودند و در میان خاک و خون دست و پا می زدند. پیکرهای پاک مدافعان سنگر ایمان، پس از مدّت مدیدی که توسط درندگان وهابی جویده شد، به مدّت ۱۶ روز برای ضیافت پرندگان و درندگان بر فراز تپه روی هم انباشته ماند. وهابیان سنگدل اجساد پاک این مرزبانان ایمان را برهنه و عریان، روی شنهای سوزان ترک کردند و در خانه و کاشانه آنان به تکاپوی اموال و اشیای قیمتی پرداختند. در این جستجوی خانه به خانه، آنچه از مال و منال یافتند، مقابل درب قلعه بر روی هم انباشتند و از آن تپه‌ای ساختند. آنگاه یک پنجم آن را به سعود بن عبدالعزیز داده، بقیه را در میان اشقیای وهابی تقسیم نمودند. بر اساس گزارش مستند و مورد اعتماد، آنچه از اموال موجود در قلعه، از غارت و سرقت چپاولگران وهابی بر جای ماند و در جلو درب قلعه به روی هم انباشته شد عبارت بود از چهل هزار ریال پول نقد و دیگر اشیای قیمتی که از حدّ شمار و تخمین بیرون بود. سرکرده‌های وهابی ده هزار ریال از این پولهای نقد را در میان زنان و دختران خود تقسیم کردند و اشیای قیمتی مغصوبه را در میان خود توزیع نمودند و اشیای دیگری را که مورد رغبت خودشان نبود، در کوچه و بازار به ثمن بخش فروختند. ظرفهای مسی و کالاهای دیگر که

مشتری پسند نبود و به افزایش پول نمی‌دادند، به خیال خود به رسم فتوت و جوانمردی به گدایان و فقیران بخشش نمودند! اما کتابهای خطی نفیسی که در کتابخانه‌ها، مساجد، تکایا و منازل شخصی وجود داشت؛ از قبیل کتب تفسیر، حدیث و دیگر علوم قرآنی و اسلامی، هیچگاه مورد رغبت ملت بی‌فرهنگ و شقاوت پیشه قرار نگرفت، بلکه همه‌اش در زیر پای چکمه پوشان وهابی لگدمال شد! جلد‌های چرمی گران قیمت، که توسط هنرمندان اسلامی برای مصاحف شریفه تهیه شده بود و در طول قرون و اعصار همانند مردمک دیدگان‌شان از آنها محافظت می‌کردند تبدیل به کفش و چاروق گردید. در مواردی، آیات مبارک و اسماء جلاله، که روزی زینت بخش جلد‌های قرآن کریم بود، روی چاروقهای وهابیان بی‌فرهنگ به چشم می‌خورد. مصاحف شریف و کتب نفیسی که به دست وهابیان دور از ادب و فرهنگ، پاره پاره گشت و بر روی زمین انباشته شد، به قدری زیاد بود که در کوچه و بازار خونرنگ طائف، جای پایی یافت نمی‌شد که رهگذران بدون لگدکوب کردن اوراق متبرکّه، گام نهاده عبور کنند. گرچه از طرف ابن شکبان اعلامیه‌ای - مصلحتی - انتشار یافت و در آن گوشزد شد که به هنگام نابود کردن کتابهای خطی، مصاحف را جدا نموده و آنها را پاره نکنند، ولی اعراب بادیه نشین، بویژه حشرات وهابی، قدرت تشخیص قرآن از دیگر کتب اسلامی را نداشتند و لذا هر قرآنی به دستشان رسید بی‌محابا پاره کردند و گستاخانه بر روی زمین ریختند. این تجاوز بزرگ بر حریم قرآن و اسلام، آنقدر گسترده بود که در شهر بزرگ طائف - که طبعاً در هر خانه چندین نسخه مصحف بود - تنها سه نسخه قرآن و یک نسخه صحیح بخاری از دست اشقیای وهابی جان سالم به در برد.

معجزه‌های بزرگ

خیره‌سرا و وهابی، در یک اقدام جسورانه و ملحدانه، همه کتابهای ارزشمند موجود در منطقه را - که تعداد بی‌شماری قرآن، تفسیر و کتاب حدیث در میان آنها بود - پاره پاره کردند و به زیر پا انداختند، ولی با قدرت خداوند منان همه اوراق قرآن به هوا رفت! حتی یک برگ قرآن هم به روی زمین نیفتاد، در حالی که در آن لحظات از وزش باد خبری نبود و این یکی از معجزات باهرات قرآن کریم بود. اجساد کشته شدگان به مدت ۱۶ روز بر فراز تپه یاد شده رها شد و آفتاب سوزان حجاز بدنهای به خون آغشته را دگرگون ساخت. بوی تعفن شدید منطقه را فرا گرفت. و لذا ناگزیر شدند با التماس فراوان از ابن شکبان بی‌ایمان رخصت طلبیده، به دفن اجساد اقدام نمایند. آنان دو کانال بزرگ حفر کردند و بازمانده اجساد را - که از برخی نصف، و از برخی دیگر یک چهارم آن باقی مانده بود - در این دو کانال گذاشتند و بر روی آنها خاک ریختند. آنگاه ناگزیر شدند دیگر قطعات را که توسط پرندگان و درندگان به نقاط دور دستی برده شده بود، برای آسایش خویش، گرد آورده، در دو کانال دیگر دفن کنند. وهابیان خباث پیشه پیکرهای شهیدان را روی ریگهای بیابان رها کرده بودند که تا انفصال کامل اجزایشان، بر روی زمین بمانند و جسارت و حقارت کاملی در حق آنها انجام یابد. در حالی که این جسارتها و تحقیرها هرگز از مقام اخروی آنان نمی‌کاهد، بلکه موجب رفعت شأن و علو درجات آنها می‌گردد، که شاعر گفته: «اگر افتاده‌ای غم مخور که افتادگی موجب رفعت گردد، مگر نه این است که هر بنایی تا ویران نشود، آباد نمی‌گردد.» وهابیان چون از قتل عام مردم طائف و تقسیم غنائم جنگی فارغ شدند، بر اساس عقاید پوچ و باطلشان، به سراغ قبور متبرکّه و مراقد مطهره طائف رفتند و هر جا گنبد و بارگاهی یافتند، آن را ویران کردند و با خاک یکسان نمودند. آنگاه تعداد انگشت شماری از اهالی طائف را که از تیغ خون آشام وهابیان جان سالم به در برده بودند، به بیرون قلعه برده، رهایشان ساختند. وهابیان بی‌فرهنگ، در اثنای هدم قبور، وقتی به قبر مطهر مفسّر بزرگ قرآن، جناب «عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب» رسیدند، در صدد برآمدند که قبر شریفش را نبش کرده، جسد مقدّسش را در آورند و طعمه حریق سازند. چون ضریح از روی قبر شریفش برداشتند، عطر روح افزایی در اطراف پیچید. وهابیان از مشاهده این کرامت بر قساوتشان افزودند و گفتند: «اینجا باید شیطان بزرگی آرمیده باشد، دیگر نباید بانیش قبر وقت گذرانی کرد، مناسبتر اینکه قبر را با همه محتویاتش طعمه

حریق سازیم!» این سخنان پوچ و هذیان گونه را بر زبان جاری ساخته، برگشتند، پس از مدتی باروت زیادی فراهم کرده، به قصد منفجر کردن قبر شریف بازگشتند. اما باروت کار نکرد و عاملان خسران مآل، پس از مشاهده این کرامت از تصمیم خود منصرف شدند. پس از این واقعه سالها قبر شریف این صحابی بزرگ بدون ضریح ماند، سرانجام شادروان سید یاسین افندی تبرکاً ضریحی بر فراز قبر آن صحابی بزرگ بنا نهاد. وهابیان قبر شریف سید عبدالهادی و دیگر مشاهیر بزرگ اسلام را نبش کردند ولی از کرامت اولیای الهی نتوانستند ضرری بر آنها برسانند. سرانجام از نبش قبور منصرف شدند. عثمان مضایقی و ابن شکبان فرمان مشترکی صادر کردند و گفتند: «پیش از هدم گنبدها و بارگاهها، باید همه مساجد و مدارس دینی تخریب گردد.» مرحوم یاسین افندی یکی از علمای بزرگ آن روز فرمود: «هدف شما از تخریب مساجدی که برای اقامه نماز تأسیس شده چیست؟! اگر هدفتان قبر شریف عبدالله بن عباس است، آن قبر در گوشه راست مسجد اعظم و زیر گنبد خاصی قرار دارد، و لازمه هدم قبر ایشان، تخریب کل مسجد نیست.» در مقابل این گفتار منطقی، عثمان مضایقی و ابن شکبان سخنی برای گفتن نداشتند. ولی زندیقی به نام «درویش مطوع» اینگونه سخن آغاز کرد: «دَعْ مَا يُرِيْبُكَ اِلَى مَا لَا يُرِيْبُكَ»: «آنچه را که تو را به شک و تردید وادارد فرو گذار و به آنچه شک و تردیدی در آن نباشد چنگ بزن.» مرحوم سید یاسین در مقابل این سفسطه جویی فرمود: «مگر ممکن است در مسجد شک و تردیدی باشد؟!» درویش مطوع به مصداق (فَبَهتَ الَّذِي كَفَرَ [۱۴]) دیگر نتوانست به سفسطه بازی خود ادامه دهد، به ناچار به منطق زورگویان متوسل شده، زبان به فحش و هرزه گویی گشود. عثمان مضایقی برای فیصله دادن به این گفتگو گفت: «ما تابع نظر شما نیستیم، مسجد را فرو گذارید و گنبد موجود بر فراز قبر ابن عباس را تخریب کنید.»

استیلا وهابیان بر بلده طیه پروردگار

اشاره

عثمان مضایقی پس از تحکیم قلعه طائف و گماردن نگهبانان و محافظان، در صدد تسخیر مکه معظمه برآمد و سپاهیان خود را گرد آورده، به قرارگاه «سیل» رفت تا با سپاهیان سعود بن عبدالعزیز متحد شوند. در این گیر و دار مطلع شدند که شریف پاشا، والی جدّه، همزمان با ورود قافله‌های مصر و شام، به مکه معظمه مشرف شده است. از این رو به انجام اراده شوم خود جسارت نکردند، فقط به تهدید و تخویف شریف غالب بسنده نمودند. (۱۲۱۷ ه. ش). شریف غالب از تهدید وهابیان به قدر کافی به وحشت افتاده، والی جدّه، امیرالحاج مصر و امیرالحاج شام را دعوت نمود و به هنگام گفتگو، از اراده زشت وهابیان در مورد تسخیر خانه خدا خبر داد و به آنها گفت: «اگر شما به میزان بسیار ناچیزی از من پشتیبانی کنید، دستگیر کردن سرکرده خوارج (سعود بن عبدالعزیز) کار مشکلی نیست.» این را گفت و زمانی طولانی منتظر پاسخ ماند، اما پس از گذشت زمانی، از هر سه پاسخ منفی شنید. شریف غالب به ناچار برادرش «شریف عبدالمعین» را به قائم مقامی خود برگزید و مهمانسرای خویش - واقع در دامنه کوه جیاد - را منهدم ساخت و دست زن و بچه‌اش را گرفته، رهسپار جدّه شد. شریف عبدالمعین جمعی از علمای مکه، چون شیخ محمد طاهر، سید محمّد ابوبکر، میرغنی، سید محمّد عطاسی و عبدالحفیظ عجمی را نزد سعود بن عبدالعزیز فرستاد و از او تقاضای عفو و امان کرد. (۱۲۱۸ ه. ش). سعود تقاضای شریف عبدالمعین را پذیرفت و به همراه علمایی که از مکه به نزدش آمده بودند سپاه گرد آمده در «سیل» را برداشت و به سوی مکه معظمه حرکت نمود. سعود، قائم مقامی عبدالمعین را پذیرفت و با صادر کردن فرمان هدم قبور و تخریب گنبدها و بارگاهها، از میزان قساوت و شقاوت خود پرده برداشت. وهابی‌ها می‌گفتند: «اهالی حرمین شریفین به جای خداوند یکتا، گنبدها و بارگاهها را می‌پرستند، اگر گنبدها تخریب گردد و دیوارهای مشرفه برداشته شود، تازه اهالی حرمین از دایره شرک و کفر بیرون آمده، در مسیر پرستش خداوند یکتا قرار خواهند گرفت!» به خیال پوچ محمد بن عبدالوهاب، پیشوای

وهابیان، آنانکه بعد از سال ۵۰۰ ه. وفات کرده‌اند، به حال کفر و شرک از دنیا رفته‌اند! از آنجا که گویی احکام دین مبین اسلام از سوی خداوند عالمیان به این خائن بی‌ایمان وحی شده است! بر اساس آیین ساختگی وهابیت، جنازه افرادی که پس از پیدایش وهابیت از دنیا می‌روند، نباید در کنار مسلمانان در گذشته از سال ۵۰۰ هجری به بعد دفن شوند! ولی دفن آنها در کنار قبور مشرکان مانعی ندارد! سعود بن عبدالعزیز پس از آنکه امّ القری (مکه معظمه) را تحت سیطره خود در آورد، به بهانه دستگیری شریف غالب در صدد دست یافتن بر حصار جدّه برآمد. وی برای این منظور با حیل و دسیسه فراوان لشکر مجهزی آراست و به سوی بندر جدّه گسیل داشت. در برابر این دسیسه سعود، شریف غالب ناگزیر بود که از طریق دریا بگریزد، امّا با تشویق خویشاوندان خیرخواهش از فرار منصرف شد و با والی جدّه (شریف پاشا) متحد شده، وهابیان را شکست داد و آنان را تار و مار ساخت. سعود پس از تحمّل شکست ذلت بار، با سپاهیان بازمانده از تیغ شرر بار شریف غالب، به سوی مکه معظمه بازگشت و حصیر پاره غرور و نخوت را در دارالاماره محتشم مکه گسترد و به حکمرانی پرداخت. شریف عبدالمعین برای محفوظ ماندن ساکنان مکه معظمه از جنایات طاقت فرسای وهابیان، تلاش فراوان نمود که با رؤسای اشقیاء مدارا نموده، حسن سلوک نشان دهد، ولی هر لحظه آنها بر لجاجت، قساوت و شقاوت خود افزودند. هنگامی که شریف عبدالمعین از سازش و حسن همجواری با اشقیاء مأیوس شد، به برادرش شریف غالب پیغام داد که ستاد فرماندهی وهابیان در منطقه «معلّا» در میان خیمه‌هایی محصور است و سعود با سپاهیان در قلعه «جیاد» می‌باشد، اگر بتوانید مقداری سپاه فراهم کرده، به این سامان عزیمت کنید، به راحتی می‌توان سعود را دستگیر کرد. شریف غالب با دریافت این پیام، بدون اینکه احدی را از قصد خود آگاه سازد، سپاهی مجهز فراهم آورد و به همراه شریف پاشا والی جدّه شبانه حمله‌ور شد و قرارگاه وهابیان را به منظور دستگیری سعود از چهار طرف محاصره کرد امّا «سعود بن عبدالعزیز» با دسایس شیطانی از آنجا گریخت و سایر وهابیان تقاضای عفو نمودند که با تقاضای آنان موافقت شد و پس از خلع سلاح، به آنها رخصت داده شد که به روستاهای خود باز گردند و بدین سان مکه معظمه از وجود پلید وهابیان پاک گردید. مدت کوتاهی پس از آن، حصار طائف نیز تسخیر شد و عثمان مضایقی با سرکرده‌های تجاوزگرش ناگزیر از فرار گردید. حصار طائف نه با قدرت و شوکت و نیروی قهریه شریف غالب، که با روح انقیاد و حسن فرمانبرداری اعراب بنی ثقیف تسخیر گردید؛ زیرا وهابیانی که در مکه معظمه از عفو و عطوفت اسلامی برخوردار گردیدند و به سوی روستاهای خود رها شدند، با صلاحدید سعود به خانه و کاشانه خود باز نگشتند، بلکه در بین مکه و طائف به راهزنی و چپاولگری پرداختند. شریف غالب به بادیه نشینهای نواحی طائف و رجال بنی ثقیف پیام فرستاد و از آنها خواست که با تهاجم شدید خود به طائف، عثمان مضایقی را از حصار طائف بیرون رانده، مال و منال آنها را در میان خود تقسیم کنند. اعراب بنی ثقیف که تشنه چنین درگیری و شیفته غنایم جنگی بودند، با دیگر بادیه نشینها دست به یکی شده، به دهکده‌های «سلامه» و «مثنی» در نزدیکی طائف شیخون زدند و همه اموال و اشیای قیمتی آنان را به غارت بردند و سپاهیان عثمان مضایقی را که برای دفع آنها دست به تهاجم زده بودند، وادار به عقب نشینی نموده، حصار طائف را ضبط کردند و پیروزی خود را به شریف غالب گزارش دادند. عثمان مضایقی در اثر این شکست و پریشانی، از نواحی طائف گریزان شد و در کوههای یمن مخفی گردید. یکی از فرماندهان سپاه سعود به نام «عبدالوهاب ابونقط» و دو گروه دیگر به نامهای «حسینیه» و «سعیدیه» با چند گروه دیگر از نواحی مختلف، به سوی مکه معظمه حمله‌ور شده، شهر مکه را به محاصره خود در آوردند. در این محاصره، که سه ماه به طول انجامید، اهالی مکه فشارهای طاقت فرسایی را متحمل شدند. در طول این مدت، دهها بار شریف غالب برای شکستن حلقه محاصره حمله کرد و با وهابیان درگیر شد ولی هر دفعه با شکست و پریشانی مجبور به عقب نشینی گردید. آثار محاصره از نظر تمام شدن اندوخته‌ها به قدری شدید بود که نزدیک بود مردم به گوشت یکدیگر دست طمع دراز کنند. قحطی و گرانی ناشی از محاصره موجب شد که هر گرده نان در مکه معظمه به ۵ ریال و ۱۴۰ درهم روغن زرد به دو ریال بالغ گردد. [۱۵]. جالب تر اینکه توفیق دیدن جمال فروشنده، خود شانس بزرگی می‌خواست و به آسانی میسر نمی‌شد. در

اوایل محاصره، گوشت پرندگان چون کبوتر، در اواسط گوشت حیواناتی چون گربه و سگ و در اواخر گیاهان و برگ درختان به عنوان سدّ جوع مورد استفاده قرار می‌گرفت. پس از تمام شدن آنها، ناچار به امضای مصالحه شدند. بر اساس این قرار داد، سعود به شرط عدم تجاوز و ستم، حقّ ورود به مکه معظمه را پیدا کرد. شریف غالب را برای امضای این قرار داد نمی‌توان مورد نکوهش قرار داد، ولی می‌توان مسامحه و سهل انگاری او در جلب و جذب اردوی کافی برای حفظ حدود و ثغور مکه، پیش از این محاصره را، هفتمین اشتباه بزرگ او به شمار آورد. جالبتر اینکه اهالی مکه در آغاز محاصره، توسط سید میرغنی و شیخ محمد عطاس به شریف غالب پیغام فرستادند که: «در صورت امکان از مردان قبایل اطراف که پذیرای اوامر آن جناب هستند، دعوت به عمل آورید که محاصره را شکسته، ما را رها سازند، و اگر این مقدار ممکن نباشد، حداقل آن مقدار بدوی جلب کنید که بتوانیم تا فرا رسیدن ایام حجّ در مقابل وهابیان مقاومت کنیم، که با فرا رسیدن موسم حج و آمدن قافله‌های مصر و شام طبعاً از تنگنا رهایی خواهیم یافت.» شریف غالب در پاسخ گفت: «اگر پیش از محاصره می‌توانستم بدویان را جذب نمایم این محاصره اتفاق نمی‌افتاد، ولی اکنون راه جذب نیرو از بیرون میسر نیست، و اگر بخواهم به امضای صلحنامه رغبتی نشان دهم، بی‌گمان، تنفر عموم را به خود جلب خواهم کرد.» این بیان، خود نشانگر آن است که شریف غالب به اشتباه خود در پیش بینی نکردن نیروی لازم معترف است. آنگاه فرستاده‌های مردم به او گفتند: «اگر شما به تأسی از جدّ بزرگوار خود حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله به عقد پیمان اقدام کنید، از سنت سنیّه نبویه پیروی کرده‌اید؛ زیرا رسول گرامی اسلام برای امضای پیمان صلح، عثمان بن عفان را از «حدّ یبیه» به مکه معظمه فرستاد.» شریف غالب این پیشنهاد را از فرستادگان یاد شده شنید و با سکوت برگزار نمود و با تأخیر انداختن پذیرش صلح، نفرت مردمان را بیش از پیش بر علیه خود برانگیخت. اهالی مکه در طول این محاصره به شدت سختی دیدند، بویژه از طرف کارگزاران شریف غالب، که از سوی آنها نیز ناهنجاریهای فراوانی را متحمل شدند. کار به جایی رسید که برخی از مردم در صدد پناهنده شدن به عثمان مضایقی در آمدند و یکی دو نفر نیز به سوی او گریختند. آنگاه پیمان صلح با اجبار و الزام «عبدالرحمان بن التیامی» از علمای وهابی صورت تحریر یافت. هدف شریف غالب از ردّ پیشنهاد علمای مکه و پذیرش پیشنهاد عبدالرحمان بن تیامی این بود که تا حدّ امکان، زیر فشار سعود له نشود و در حدّ ممکن نظر اهالی مکه را از نیروهای نظامی گرفته تا نیروهای مردمی، به سوی خود جلب نماید. در حقیقت نیز تحت فشار و حمایت آن زندیق از خشم سعود در امان ماند و با گرفتن عفو و امان بر اعتبار مردمی خود افزود. و از طرف دیگر با ابراز این معنا که: «این قرار داد تحت فشار و بدون رضایت انجام گرفت، و گرنه من هرگز تا فرا رسیدن ایام حجّ تن به صلح نمی‌دادم»، از نکوهش نیروهای نظامی و مردمی در امان ماند. به مقتضای این پیمان زیانبار، سعود بن عبدالعزیز به مکه معظمه گام نهاد و پرده‌ای از یک پارچه معمولی بر کعبه معظمه آویخت و با اعراب بدوی به انس و الفت پرداخت. آنگاه با دسیسه‌های فراوان، شریف غالب را از قدرت و شوکت انداخت و خود بازیگر میدان شد و صفحه جدیدی از تجاوز و تعدی به حقوق مردم را آغاز کرد. شریف غالب از دولت مرکزی (دستگاه خلافت) به شدت ناراحت بود که چرا در این مدت به کمک مردم حجاز نشتافته و نیرویی برای یاری آنان نفرستاده‌اند و لذا در میان مردم شایع کرد: «علت اصلی سقوط حجاز در دامن وهابیت و افتادن حرمین شریفین به دست اشقیاء، سهل انگاری و اهمال کاری و کلای دولت می‌باشد.» آنگاه برای تحریک غیرت دولت عثمانی، به سعود پیشنهاد کرد که راه حج را به روی قافله‌های مصر و شام ببندد، ولی سعود احتیاج به تشویق و تلقین نداشت و در جور و ستم، گوی سبقت را از هر ستمگری ربوده بود. سعود بدفرجام بسیاری از دانشمندان اهل سنت را بی‌دلیل به شهادت رسانید و بسیاری از اعیان و اشراف را بدون هیچ اتهامی به دار آویخت و هر که را که در اعتقادات مذهبی ثبات قدم نشان داد، به انواع شکنجه‌ها تهدید کرد. آنگاه با کمال گستاخی منادیانی فرستاد که در کوچه و بازار بانگ زدند: «ادخلوا فی دین سعود و تظّلوا بظله الممدود!» «هان ای مردمان! به دین سعود داخل شوید و در زیر سایه گسترده‌اش مأوا گزینید!» با این ندا مردم را رسماً به پذیرش آیین محمد بن عبدالوهاب فرا خواند. شریف غالب با یک ارزیابی دقیق متوجه شد تعداد افرادی که بتوانند در دین

مقدّس اسلام پابرجا بمانند، نه فقط در روستاها، بلکه حتّی در خود شهر مکه هر لحظه رو به کاهش می‌باشد و در آینده‌ای نه چندان دور، دین مقدّس اسلام از سرزمین حجاز رخت برخواهد بست، از این رهگذر به سعود بن عبدالعزیز گفت: «اگر شما پس از مراسم حجّ در مکه معظّمه بمانید، بی‌گمان در مقابل لشکر انبوهی که مقرّر شده از پایتخت امپراتوری اسلامی وارد این سرزمین شود، قدرت مقاومت نخواهید داشت و حتماً جان خود را از دست خواهید داد، من معتقدم که شما خود را در این مخاطره قرار ندهید و پس از ایام حجّ این سرزمین را ترک کنید.» این تهدیدهای پندگونه شریف غالب نه تنها موجب تخفیف در جنایات سعود نشد، بلکه بر میزان غرور و نخوت او افزود.

داستانی شگفت

سعود بن عبدالعزیز در آن ایام یکی از افراد صاحب کرامت را فرا خواند و به او گفت: «آیا حضرت محمد صلی الله علیه و آله در قبر زنده است و یا - همانند عقیده ما - چون دیگران مرده است؟!» آن مرد با فضیلت با کمال شجاعت در پاسخ گفت: «هو حیّ فی قبره!» «پیامبر اکرم در قبر خود زنده است.» هدف سعود از این پرسش این بود که برای کشتن آن مرد بافضیلت راهی پیدا کند و افکار مردم را برای کشتن و شکنجه نمودن او آماده سازد. از این رهگذر خطاب به او گفت: «اگر برای اثبات زنده بودن آن حضرت، دلیل قانع کننده‌ای ارائه ندهی که موجب پذیرش همگان باشد و برای عدم پذیرش آیین حق عذر موجهی به شمار آید، تو را به قتل می‌رسانم.» آن بزرگوار با کمال شهامت در پاسخ گفت: «من نمی‌خواهم با آوردن دلایل لفظی شما را قانع کنم، بفرمایید با هم به روضه مطهر رسول اکرم صلی الله علیه و آله مشرف شویم، در مقابل ضریح مقدّس آن حضرت بایستیم، من از پیش روی مبارک تقدیم سلام کنم، اگر جواب سلام را با گوش خود شنیدید و ناگزیر از پذیرش آن شدید، زنده بودن حضرت رسول پناه ثابت می‌شود و اگر جواب سلام داده نشد، آن موقع بنده را به جرم دروغگو بودن به هر صورتی که صلاح دانستید به قتل رسانید.» آتش خشم سعود، از این پاسخ حیرت انگیز زبانه کشید و به جهت نداشتن قدرت علمی، در آن مجلس سکوت اختیار کرد ولی چند روز بعد یکی از وهابیان را برای کشتن او مأمور کرد و گفت: «به هر حال باید این شخص کشته شود، در ساعتی که به انجام این مأموریت آمادگی داشتی به من اطلاع ده.» آن شخص بر اساس حکمت باری تعالی حاضر به این جنایت نشد و این خبر در میان مردم شایع گردید. آن عالم ربّانی از این واقعه مطلع شد و دانست که دیگر اقامتش در شهر مکه صلاح نیست، از این رو از مکه معظّمه کوچ کرد. سعود از هجرت او آگاه شده و یک جلاّد بدوی را برای قتلش مأمور ساخت. آن مأمور نادان به خیال اینکه با کشتن آن شخص به خیر دنیا و آخرت خواهد رسید، با شتابی فراوان خود را به آن عالم ربّانی رسانید، اما در لحظه وصول به محضر او، آن عالم سعادت‌مند، با فرا رسیدن اجل موعود، جان به جان آفرین تسلیم کرد. آن بادیه‌نشین، شتر مرد با فضیلت را به درختی بست و برای تهیه آب جهت غسل میت، به درّه مجاور رفت. پس از دقایقی بازگشت و جز شتر چیزی در آن صحرا نیافت و به شدّت دچار شگفت شد. پس از مراجعت به هنگام گزارش مشاهدات خود به سعود چنین گفت: «آری، آری، من در عالم رؤیا عروج ملکوتی آن بزرگوار را با تسبیح و تقدیس دیدم. من یک عدّه فرشته نورانی را مشاهده کردم که تسبیح گویان پیکر پاک آن عالم را به سوی آسمان می‌بردند و می‌گفتند: این پیکر پاک فلاّن ذات است که به جهت اعتقاد صحیح و پیروی نیکو از رسول اکرم صلی الله علیه و آله به عنوان یک پادشاه شایسته، جنازه‌اش به سوی آسمانها عروج می‌کند.» سپس افزود: «بسیار جای شگفت است که مرا به قتل چنین شخصیت جلیل‌القدری می‌فرستی! آیا پس از مشاهده الطاف بی‌کران حق تعالی در مورد آن مرد بزرگوار، هنوز هم در صدد اصلاح اعتقاد خود بر نمی‌آیی؟» سعود از سخنان بی‌آلایش آن مرد بدوی پند نگرفت، بلکه عثمان مضایقی را به امارت مکه معظّمه منصوب نمود و خود به طرف «درعیّه» حرکت کرد. سعود به هنگام بازگشت به درعیّه، از سوی علمای زندیق آن سامان به جهت تسخیر مکه معظّمه، مورد تقدیر و تجلیل قرار گرفت و نامه‌های تبریک و تهنیت فراوان دریافت کرد. این

تحسینها و تمجیدها، او را به شدت تحت تأثیر قرار داد و بر نخوت و تکبر او افزود. سعود در جور و ستم افراط کرد آنگاه برای گسترش دامنه قساوت و شقاوتش هسته‌های مقاومت تشکیل داد و دست آنها را در ظلم و تعدی بر اهالی حجاز و یمن باز گذاشت. ظفرنامه‌ها، مدیحه سراییها و مکتوبات فراوانی که به این مناسبت دریافت می‌کرد، موجب می‌شد که سینه سستبر کرده، باد به غبغب انداخته، در ظلم و تعدی دست از پا نشناسد. «محمد بن احمد حفظی» سرآمد زنادقه زمان، قصیده‌ای در ستایش سعود و نکوهش علمای اسلام سروده بود که از نظر هنر شعری بر دیگر قصیده‌ها برتری داشت. از این رهگذر این قصیده از طرف علمای اسلام مورد انتقاد شدید قرار گرفت و نظیره‌ها و استقبالیه‌های فراوانی بر وزن و قافیه آن سروده شد. در این نظیره‌ها آیین محمد بن عبدالوهاب به شدت مورد هجو و مسخره قرار گرفت. یکی از این نظیره‌ها به دست سعود رسید و موجب خشم شدید و غضب فوق العاده او گردید و لذا افراد شقاوت پیشه‌ای را برگزید و به آنها فرمان داد که هر کجا مسلمان متعهدی دیدند بی‌محابا به قتلش رسانند و هر جا عالم موحدی سراغ داشتند به شدیدترین وجه برای قتل و اعدامش اقدام نمایند. او از آن پس، این جانیان را به بالاترین مناصب دولتی منصوب کرد. پس از آنکه بادیه نشینهای نواحی مکه را کاملاً تحت سیطره خود در آورد، فرمان داد که بدویهای نواحی مدینه را منقاد بلکه فدایی او سازند. آنگاه دو گردان وهابی تحت فرماندهی: «بدای بن بدوی» و «نادی بن بدوی» به قصد تصرف مدینه منوره به سوی دارالهجره رسول اکرم صلی الله علیه و آله گسیل داشت.

استیلا و هابیان بد کردار بر مدینه پیامبر

اشاره

بدای بن بدوی با برادرش نادی در پرتو پیروزیهای پیاپی و ترضیقات مداوم، همه قبایل ساکن در نواحی مدینه را تحت فرمان خود در آورد و آنها را به پذیرش آیین ساختگی محمد بن عبدالوهاب ناگزیر ساخت. با نشر احکام اختراعی، همه را از شاهراه هدایت گمراه نمود و وضع موجود را به سعود گزارش داد. آنگاه به دستور سعود، نامه‌ای به عنوان فراخوانی اهالی مدینه به آیین وهابیت نوشت و به سوی آنان فرستاد و از آنها پاسخ فوری مطالبه کرد. این نامه توسط یک وهابی ناصالح به نام «صالح بن صالح» به مدینه منوره ارسال گردید. بدای بن بدوی و برادرش نادی گرچه توانستند اعراب ناحیه مدینه را به اطاعت سعود وادارند، لیکن برای رسیدن به این مقصود خانه‌هایی که ویران کردند، اموالی که به غارت بردند و خونهایی که به جرم «تردید در پذیرش آیین جدید» ریختند، بیرون از شمار است.

متن نامه سعود بن عبدالعزیز به اهالی مدینه

«بسم الله مالک يوم الدين، نهي إلى جناب أهل المدينة كافة: الكواحي والعلماء والأغوات والتجار والعامية، سلام على من أتبع الهدى. أما بعد! فإني أدعوكم بدعوة الإسلام، كما قال الله تعالى: (إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ [۱۶])، (وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ [۱۷]) و أنتم خابرون من أحوالكم عندنا ودّ، فانا لكم لأجل مجاورة الرسول صلّى الله عليه وآله وسلّم، ولا ناوٍ بأمر يضركم و يضيق عليكم، وهذا لأهل بيت الله و حرمة يوم انقاد، و ما شاقوا منا إلا الأكرام. و نحن قادمون لزيارة حرم الرسول، فان أجبتم الى الإسلام فأنتم بأمان الله. و وجهي و ذمتي على جميع التعدّي، لا على دم و مال. و ردّ لنا الجواب. و رجالی صالح بن صالح. و الجواب على لسانه والسّلام». «به نام خداوند، صاحب روز رستاخیز. به محضر همه اهالی مدینه ابلاغ می‌گردد، از اعیان، اشراف، علما، تجار و دیگر طبقات سلام بر پیروان راه هدایت. امّا بعد، من شما را به فراخوانی اسلام فرا می‌خوانم، چنانکه خداوند منان فرموده: «بی‌گمان دین در نزد خداوند اسلام است»، «هر کس به جز اسلام آیین دیگری بجوید،

هرگز از او پذیرفته نخواهد شد و او در آخرت از زیانکاران است.» شما موقعیت خودتان را در نزد ما می‌دانید، شما به جهت همجواری با حضرت رسول صلی الله علیه و آله مورد محبت ما هستید. ما هرگز در نظر نداریم که در مورد شما کاری انجام دهیم که به ضرر شما باشد و یا عرصه را بر شما تنگ سازد. ما با ساکنان خانه خدا و حرم امن الهی نیز چنین کردیم. از روزی که آنها به فرمان ما گردن نهادند، جز احترام از ماندیدند. ما برای زیارت حرم پیامبر به سوی شما گام برمی‌داریم. اگر دعوت اسلام را پذیرا شوید در امان خدا و در زیر حمایت من بوده و از هر گونه تجاوز به جان و مال مصون و محفوظ خواهید بود. پاسخ این نامه را با هر مطلبی که داشتید، توسط آدم من صالح بن صالح به من ابلاغ کنید والسلام.» هنگامی که این نامه به وسیله «صالح بن صالح» به اهالی مدینه رسید، به وضع فجیعی آنها را به وحشت انداخت. آنان چون از فاجعه وحشتناک طائف آگاهی داشتند و همه یکتا پرستان از آنچه در طائف انجام شده بود به سختی دچار حیرت و وحشت شده بودند، به نامه سعود بن عبدالعزیز پاسخ ندادند، «آری» و یا «خیر» نگفتند. در اثر بی‌جواب ماندن نامه سعود از طرف اهالی مدینه، «بدای بن بدوی» در اواسط سال تحریر نامه، پس از تسخیر «ینبع بحری» به قصد تسخیر قلعه مستحکم مدینه منوره، به سوی دارالهجره پیامبر حمله‌ور شد و از طرف دروازه «عنبریه» تهاجم سختی نمود. که با قافله حجّاج شامی مواجه گردید. حجّاج شامی و نیروهای انتظامی که آنان را همراهی می‌کردند، به دستور «عبدالله پاشا» امیر الحاج قافله شام، به مدت دو ساعت با وهابیان جنگیدند و سپاه «بدای بن بدوی» را تار و مار نمودند و سرانجام ۲۰۰ تن از اشیای وهابی را بر خاک مذلت انداختند. تا هنگامی که عبدالله پاشا مشغول انجام مراسم حج و زیارت حرمین شریفین بودند، اهالی مدینه تا حدی از هجوم وهابیان در امان بودند. به مجرد اینکه قافله شام از مدینه منوره فاصله گرفت، بدای بن بدوی مدینه منوره را محاصره کرد و سه دهکده: قبا، عوالی و قربان را به تصرف خود درآورد. آنگاه دو سنگر محکم بنیاد نهاد و نگهبانانی بر آنها گمارد و همه راههای ورودی مواد غذایی و بستر چشمه «زرقا» را ویران ساخت و بدین وسیله اهالی مدینه را دچار قحطی، گرانی و بی‌آبی نمود.

معجزه‌ای بزرگ

در آن هنگام که بدای بن بدوی مسیر چشمه زرقا را ویران کرد و اهالی مدینه را به تشنگی و بی‌آبی مبتلا ساخت، آب چاهی که از عصر رسالت پناه در حرم مطهر پیامبر و در باغچه روضه مطهره مسجدالنبی وجود داشت و از دیر زمان آبش تلخ بود و قابل شرب نبود، از لطف و عنایت پروردگار شیرین و مطبوع گردید و همه اهالی مدینه را تا رفع محاصره از بی‌آبی نجات داد. ایام محاصره مدتی بس طولانی به درازا کشید. مردم محاصره شده به امید اینکه امروز و فردا قافله شام می‌رسند و وهابیان را قلع و قمع می‌کنند و ما را از محاصره رها می‌سازند به هر سختی تن دادند و هر مشکلی را تحمل کردند. ولی ابراهیم پاشا امیرالحاج قافله شام، به جهت اینکه قدرت مقابله با سپاه بدای بن بدوی را نداشت و یا به هر علت دیگر گفته بود: «اهالی مدینه باید قلعه مدینه را به وهابیان واگذار کنند!» اهالی مدینه به خیال اینکه ابراهیم پاشا با بدای بن بدوی ملاقات کرده، برای اهالی مدینه امان نامه دریافت کرده، نامه زیرا را نوشته، توسط نمایندگان خود: محمد طیار، حسن قلعی چاوش، عبدالقادر الیاس و علی صویغ، نزد سعود بن عبدالعزیز فرستادند.

متن نامه اهالی مدینه به سعود

«بسم الله الرحمن الرحيم» الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على الرسول الاعظم، صلى الله عليه وآله وسلم. نهدی شریف الشرف السلام و رحمة الله و برکاته، الی جناب الشیخ سعود وفقه الله لما یرضیه و سلک بتأویه سبل مرضیه. و بعد، لا یخافک انه لما وصل امیرالحاج ابراهیم پاشا قطیر آغاسی و رأى الشیخ بدای محصیر المدینة، قطع عنه السبیل. فخطبه فی ذلک فأخبر عنه (انه) مأمور

منک بذلك. انک ما تريد الجوار النبى صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، و سَلِّمُ الْاَبْخَيْرِ. فاستحسننا ان نعرّف جنابک. فاجتمع حکام البلده و اعيانها و اختاروا من اهل العقل و الامانه اربعة أشخاص فوجّهت اليک. هم: محمّد طيار، و الجاوش حسن قلعي، و عبدالقادر الياس و على الصويغ. و نرجو الله انهم لا يرجعون الا بما يسرنا من جوابک ان شاء الله تعالى». «به نام خداوند بخشاينده بخشايشگر. ستايش به پروردگار عالميان، درود و سلام به پيامبر اعظم صلى الله عليه وآله بهترين درودها، رحمت و برکات خداوند را به جناب شيخ سعود تقديم مى کنيم. خدايش به آنچه برايش مى پسندد موفّق بدارد و به موجبات خشنودى خویش او را برساند. اما بعد! بر شما پوشيده نيست که «ابراهيم پاشا قظير آغاسى» امير قافله حج، هنگامى که به اينجا آمد و محاصره کننده مدینه «شيخ بدای» را مشاهده کرد که راه ورود را بسته است، در اين رابطه با او سخن گفت. او اظهار نمود که از طرف شما به اين کار مأموريت يافته است. ما که مى دانستيم شما براى مجاورين حضرت رسالت پناه به جز خير هيچ اراده‌اى نمى کنيد، مناسب ديديم که اوضاع را به آگاهى شما برسانيم. از اين رهگذر اعيان، اشراف و حکام منطقه گرد آمده، از ميان خود چهار نفر امين و عاقل برگزيده، آقاىان: محمّد طيار، حسن قلعي چاوش، عبدالقادر الياس و على صويغ را به سوى جنابعالى فرستادند. از خداوند مَنان مى خواهيم که اين نمايندگان با پاسخى از سوى شما باز گردند که ما را قرين شادى و سرور نمايند. ان شاء الله». نمايندگان مردم مدینه کينه ديرينه سعود را در مورد اهل مدینه از سخنان تند و تيزوى احساس کرده بودند، از اين رهگذر خود را به پاهای او انداخته، با هزار خواهش و تمنا، تقاضای عفو و امان نمودند. سعود در پاسخ گفت: «از اين نوشتار استفاده مى شود که شما در صدد پذيرش دين حق و اطاعت و انقياد در برابر من نيستيد. بلکه در اثر محاصره به قحطى و گرانى و بى آبي افتاده، براى رفع حصر و دفع تشويش از در سازش و ملاطفت برآمده ايد. شرايطى را براى شما اعلام مى کنم. اگر طالب عفو و امان باشيد، چاره‌اى جز پذيرش اين شرطها نداريد. پس از پذيرش اين شرطها اگر کوچکترين حرکتى بر خلاف افکار من از شما سر بزنند، همانند اهل طائف همه شما را نابود مى کنم.» ساکنان مدینه در مقابل سخنان درشت و خشن او هيچ چاره‌اى جز پذيرش شرطها نداشتند و لذا بر شروط تحميلي و طاقت فرسايش گردن نهادند. و اينها بود شروط تحميلي او: ماده ۱: بايد پرستش پروردگار متعال بر اساس احکام و معتقدات آيين وهابيت انجام پذيرد. ماده ۲: بايد احترام حضرت رسول صلى الله عليه وآله بر اساس معيارهاى که از طرف پيشواى وهابيان معين و مقرر گشته، رعايت گردد. ماده ۳: بايد گنبد و بارگاه همه مقابر و مراقدى که در داخل مدینه منوره و يا در نواحى آن موجود است، تخریب گردد؛ يعنى سقف و ديوارش برداشته شده، همه آنها بدون ضريح و صندوق به صورت پشت ماهى در آورده شود. ماده ۴: همه بايد دين و آيين نياکان خود را ترک نموده، به دين و آيين وهابى درآيند و پس از اين براساس آيين وهابيت به احکام دين عمل نمايند. ماده ۵: هر کس بايد معتقد باشد که به محمّد بن عبدالوهاب از سوى خداوند رحمان الهام شده، آيين او مذهب حقّه مى باشد. و بايد او را به عنوان مجدد دين و احياگر مذهب بشناسد. ماده ۶: کسانى را که در دين نياکان خود پايدارى نشان دهند و آيين وهابى را نپذيرند، بايد با ابزار خشم و غضب و اجراى جور و ستم در تنگنا قرار داده، مورد اهانت و تحقير قرار دهند. ماده ۷: علمايى را که از پذيرش آيين وهابى سر باز زنند، بايد به قتل برسانند و يا مخفيگاه آنها را به امرای وهابى گزارش کنند. ماده ۸: وهابيانى که براى حفاظت از حصار مدینه تعيين خواهند شد به داخل حصار راه دهند. ماده ۹: هر گونه امر و نهى که از طرف وهابيان در مورد مسايل مذهبي و يا سياسى اعلام شود، هر قدر سخت و توان فرسا باشد، بايد از ته دل پذيرا شوند و مو به مو اجرا کنند و در احترام فوق العاده امرای وهابيان تلاش کنند. نمايندگان مردم مدینه اين پيشنهادات خانمانسوز سعود را پذيرا شده، با دريافت امان و عفو عمومى به مدینه باز گشتند. اهالى مدینه ناگزير مفاد آن را پذيرفتند و تعداد ۷۰ نفر از طرف بدوى وارد حصار مدینه شده، نگهبانى قلعه را به دست گرفتند. اهالى مدینه گرچه به ظاهر همه موادّ عهدنامه را پذيرفتند و در اجراى آن شتاب و صميميت نشان دادند، ليکن هرگز از ظلم و تعدّى رهاى نيافتند. و همچنين اهالى مدینه گرچه آيين وهابيت را از اعماق دل پذيرا نشدند، ولى همين پذيرش ظاهرى، پيامدهاى خطرناکى براى آنان در پى داشت. شريف غالب اوضاع رقت بار مدینه را به

پایتخت امپراتوری عثمانی گزارش داد و پاسخ زیر را دریافت نمود: «به زودی از مرکز خلافت اسلامی لشکر انبوهی ارسال خواهد شد.» سه سال تمام اهالی مظلوم مدینه دندان روی جگر نهاده، جنایات طاقت فرسای وهابیان را تحمل کردند و هر گونه تحقیر و تعدی را به انتظار رسیدن لشکر موعود بر خود هموار ساختند و کوچکترین عکس‌العملی از خود نشان ندادند. در مدت سه سال نه تنها از سپاه و نیروهای امدادی خبری نشد، بلکه حتی یک پیام محبت آمیز و نوید بخش و یا ابراز همدردی و اظهار تأسّف مصلحتی نیز مخابره نگردید. شریف غالب ناگزیر تصمیم گرفت که نمایندگان را به استانبول بفرستد و اوضاع رقت بار مدینه منوره را به دربار عثمانی برساند. وی اوضاع اسف انگیز مدینه را در حدّ توان در نامه‌ای ترسیم کرد و آن را توسط: «ابوالسّعود شیروانی» مفتی سابق مدینه، «حسین سیّد زین برزنجی» و «احمد الیاس» از اعیان و اشراف مدینه، مخفیانه به سوی استانبول فرستاد. شریف غالب در این نامه و در نامه‌هایی که پیشتر فرستاد، افکار خطرناک گروه تجاوزگر وهابیت را به نحو مشروح مرقوم و معروض داشت. نمایندگان یاد شده نیز به هنگام وصول به دارالخلافت اعلام داشتند: «اگر امسال نیز در ارسال کمک به اهالی مدینه منوره تأخیر و مساحه روا دارید، بی گمان دیگر راه حجّ و زیارت حرمین شریفین مسدود خواهد شد.» نمایندگان، این استمداد و دادخواهی را به یکایک وزرا و وکلا ابلاغ نمودند. گفته‌اند: «پادشاه را آگاهی بر احوال مردم لازم است. اگر اداره امور کشور بر عهده وکلا باشد، وای بر احوال مردم.» تنها پاسخی که دریافت کردند، این بود: «برای تحقیق در اوضاع جاری به هنگام لزوم مأمور و مفتش ارسال خواهیم کرد و در صورت لزوم برای تجهیزات نیروهای رزمی و نمایش قدرت و شوکت خود، دستورات لازم را به والی شام و والی مصر صادر خواهیم نمود!» با این سخنان تو خالی که چندین سال شریف غالب را مشغول کرده بودند، نمایندگان را نیز مشغول ساختند و آنها با کمال یأس و نومیدی به سوی مدینه باز گشتند. از شدت اضطراب و تشویش خاطر، همه نمایندگان به شدت رنجور شدند و به جز «احمد الیاس» بقیه در اثنای راه جان باختند. احمد الیاس مفتی زاده افندی که با وضع دلخراشی از دست گرگ اجل نجات یافته بود، به عنوان تنها فرد بازمانده از نمایندگان اهالی مدینه، به مدینه منوره باز گشت و در اولین لحظه ورود به هجرتسرای پیامبر، ابراز نمود که هرگز سپاه و نیرویی از پایتخت امپراتوری عثمانی گسیل نخواهد شد. با شیوع این خبر، همه اهالی دچار یأس و نومیدی شدند و هاله‌ای از غم و اندوه سر تا سر مدینه را فرا گرفت. اهالی مدینه انجمن کرده، در این رابطه به گفتگو پرداختند، پس از مشورت و بررسی اوضاع، نامه‌ای به شرح زیر نوشته، به سعود بن عبدالعزیز ارسال نمودند.

متن عرض حال اهالی مدینه

«الحمد لله السّیّار، و الصّیّلاه و الصّیّلام علی نبینا المختار، و علی آله و أصحابه الأبرار، نهدی أشرف السّیّلام و أسنی التّحیات الکرام، علی صاحب الدّعوة النجدیّه، امیر الدّرعیّه، المشمول بالفخر و العزّ، الأمیر شیخ سعود بن عبدالعزیز. اما بعد، فقد أمرتنا بتوحید الله و اتّباع سنّه رسول الله، و القيام بفعل الطّاعات و الاجتناب عن فعل المخرّات. فهذا أمر منک مقبول. حیث إنّ فیهِ اتّباع الرّسول. و أمرتنا بهدم القبب الّتی فوق القبور، فهذه مناها مراعاة للحديث المشهور. و کلّما صدر منک الأمر، فیمضی حکمه علی زید و عمرو. و المأمول منک صرف النّظر عن من أتى الیک عنّا بخبر، ولا تسمع لنا قلّ عنّا خبر و لا مقال، الا اذا کان عن صحّّه و استدلال. انّ من نمّ لک نمّ علیک. و هذا جوابنا المرسل الیک، فاعتمد علیه غایه الاعتماد و نسئلك سبیل الرّشاد. و اعلم انّ بدای بن مضیان استوی علی میاه السّیبل بطریق العدوان، و ادعی أنّک قد أمرت بهذا و هو مأمور، و أنت لاترضی هذه الأمور. و الحال قد صار علینا و موقوف یداعی حجزه لأموالنا، بالخیوف، و لیس خاف علی علمک الصّیحیح الفاخر ما هو لنا من البضایع و المهاجر. و نحن جیران رسول الله الکریم، المبادرون الأمر و التّسلیم، و قد ارسلناک من هذا الطّرف فایده الجواب: صحائئ الجا و شیئّه و حسین شاکر و محمّد شعاب. فبعد الوصول الیک ینفی الافاده عمّا به یكون الاستغناء عن الاعاده». «به نام خداوند بخشاینده بخشایشگر، ستایش به پیشگاه خداوند ستار العیوب، درود بی کران بر پیامبر برگزیده و فرزندان و یاران نیک کردار. برترین درودها بر صاحب دعوت نجدیه و امیر درعیّه،

شیخ سعود بن عبدالعزیز عزیز و گرانمایه! شما ما را به یکتایی خداوند مَنان، پیروی سنت رسول عالمیان، تلاش در اطاعت یزدان و ترک محرمات خدای جهان فرمان داده بودید. این فرمان شما که مربوط به اطاعت خدا و پیامبر بود به هر تقدیر مطاع می‌باشد. فرمان داده بودید که گنبدها و بارگاههای موجود بر فراز قبور مطهره را تخریب کنیم، آن را نیز به تبعیت از حدیث مشهور انجام دادیم. هر فرمانی از طرف شما صادر شود، علیرغم خواسته این و آن، در حق ما نافذ است. از شما نیز انتظار داریم که به سخن چینی احدی در حق ما گوش فرا ندهید و هیچ سخن و گزارشی را از هیچکس بدون دلیل روشن در حق ما نپذیرید؛ زیرا هر کسی برای تو سخن چینی کند از تو نیز سخن چینی خواهد کرد. این عرض حال ماست که به سوی شما فرستادیم، بر آن کاملاً اعتماد کنید و هر گونه ارشاد و راهنمایی داشته باشید با کمال میل پذیرا هستیم. ولی این بدای بن مضیان از روی عداوت سرچشمه و بستر رودها را تصرف نموده و این کار را به شما مستند کرده و آن را جزء مأموریت خود قلمداد نموده است. در حالی که شما هرگز به چنین کاری رضایت نمی‌دهید. او اینک کاملاً بر ما مسلط شده، می‌خواهد هر چه از مال و منال در نواحی هست مصادره نماید. بر شما پوشیده نیست که ما دیگر نه سرمایه‌ای داریم و نه جای دیگری که به آنجا مهاجرت کنیم. ما همسایه‌های رسول خدا هستیم و همواره در اطاعت و انقیاد کوشا بودیم. این پاسخ کامل ما می‌باشد که توسط نمایندگان خاص خود: حسین شاکر و محمد شهاب به سوی شما فرستادیم. این عرض حال، وضع ما را به صورتی که دیگر نیازی به تکرار نباشد، برای شما بیان می‌دارد. این عرض حال به دست سعود بن عبدالعزیز رسید، امّا پیش از آن نامه دادخواهی شریف غالب و اهالی مدینه به استانبول، به گوش سردمداران درعیه رسیده بود و از محتوای آن آگاهی یافته بودند و سعود از صحت آن تحقیق کرده بود و به نتیجه مثبت رسیده بود. بر این اساس سعود نمایندگان اهالی مدینه را به حضور پذیرفت و برای شیوخ هر یک از قبایل بادیه نشین نامه‌ای به عنوان «ندای توحید» و به امضای: «امام الدرعیة المجدیة و الأحکام و الدعوة النجدیة» نوشت و به هر یک از آنها فرمانهایی صادر کرد و هر یک از این نامه‌ها را توسط یک مأمور تندخوی به شیخ یک قبیله بدوی فرستاد و به این وسیله سران همه قبایل را به درعیه جلب نمود و به دست آنها لشکر انبوهی به تعداد ریگهای بیابان فراهم کرد و خود را: «پادشاه سرزمین نجد» نام نهاد و به آنها فرمان داد که اهالی یمن را به پذیرش آیین وهابی تشویق و وادار نمایند. و نامه‌ای با نگارش خاصی به قاضی یمن فرستاد. به همراه این نامه شرک آلود، قصیده کفر آمیز: «محمّد بن احمد حفظی» پلید را که در ستایش آیین وهابیت و نکوهش علمای اسلام سروده بود، ارسال کرد. قاضی یمن که از رجال دین و از ارباب فضل و کمال بود، در مقابل این قصیده الحادی، قصیده ارزنده‌ای در همان وزن و قافیه، در نکوهش سعود و تکفیر پیروان آن آیین ساختگی سرود و به عنوان پاسخ نامه ارسال نمود. وصول این نامه محکم و مستند، بر حدت و شدت سعود افزود و او را خشمگین ساخت. سعود برای اجرای تعذبات و تضییقات بیشتر نسبت به ساکنان حصار مدینه، که از سه سال پیش سینه خود را آماج جنایات بی‌شمار او قرار داده بودند و به کلی از زندگی دست شسته بودند، فقط به انتظار روزی که بتوانند زن و بچه خود را از این مهلکه نجات دهند، همه این جنایات را به جان می‌خریدند، با آن لشکر جزار حرکت نموده، در لحظه ورود به مدینه منوره دستور داد که باید بقایای گنبدها و بارگاهها به طور کامل تخریب شود. از دستورات اکید سعود این بود که: باید هر گنبدی به دست خادمین آن مرقد مطهر تخریب گردد. از این رهگذر خدمتگزاران اماکن متبرکه که به ناگزیر به این جنایت هولناک اقدام می‌کردند. خادمین حرم مطهر حضرت حمزه سید الشهداء اظهار داشتند که: «ما در اثر پیری و ضعف جسمی قدرت هدم و تخریب نداریم.» سعود با نزدیکان خاص خود شخصاً به حرم مطهر جناب حمزه رفت و به یکی از زور مندان وهابی که او را در جسارت و گستاخی با یک قبیله برابر می‌دانست، دستور داد که بیل و کلنگ برداشته، بر فراز گنبد مطهر برود. او نیز با تعبیر: «علی الرأس و العین» آمادگی خود را اعلام کرد و گستاخانه بر فراز گنبد مطهر پا نهاد و کلنگ را با شدت تمام، بر پرچمی که بر فراز گنبد در اهتزاز بود، فرود آورد. کلنگ از دست پلیدش بیرون شد، توازن بدنش به هم خورد، از فراز گنبد به زیر افتاد و در همان لحظه به قعر دوزخ روانه شد. سعود پس از مشاهده این واقعه، از تخریب گنبد منصرف شد، با سوزانیدن درب حرم، پستی

خود را ابراز کرد و آنگاه دستور داد همه اهالی مدینه از مرد و زن در میدان «مناحه» گرد آیند. پس از اجتماع مردم در میدان مناحه، درها و دروازه‌های قلعه را بستند، سعود بر فراز تختی که از پیش تهیّه شده بود، قرار گرفت و با صدای بلند آواز داد: «هان ای مردم مدینه! من از شما مطمئن نیستم، ظاهراً شما می‌خواهید در دین اسلام پا بر جا بمانید و نمی‌خواهید به آیین و هابیت اعتقاد کامل پیدا کنید. به نظر می‌رسد که شما می‌خواهید منافقانه رفتار کنید، نور هدایت در سیمای شما به چشم نمی‌خورد، شما می‌خواهید در آیین شرک باستانی خود بمانید! من دستور دادم که نگهبانانی را که از طرف شما در حصار هستند به اینجا جلب کنند. اگر با این فرمان من کوچکترین مخالفتی ابراز شود، آن شیوه عدالت مذهبی که در طائف انجام دادم، اینجا نیز بی‌گمان مقرر خواهم نمود!» سعود سخنان خود را اینگونه پایان داد. برای گرد آمدن همه اهالی مدینه با زن و بچه در میدان مناحه، جارچی‌ها در کوچه و بازار جار زدند و هنگامی که دروازه‌ها را بستند، در اذهان مردم این معنا مجسم شد که همه آنها را همانند اهالی طائف قتل عام خواهند کرد. از این رهگذر زن و بچه خود را به عنوان آخرین دیدار تودیع کرده، در میدان مناحه گرد آمدند. مردها در یک سوی میدان و زنها در دیگر سو، از یکدیگر حلاّیت طلبیدند و به صف ایستادند. آنان گردن کج کرده، چشم حسرت بر گنبد مقدّس حضرت رسالت پناه دوخته بودند. تا آن روز چنین روز سیاهی در مدینه مشاهده نشده بود. سعود همه نگهبانان بومی را از حصار مدینه خارج کرد و به جای آنها نگهبانان وهابی گماشت. و از میان اهالی مدینه «حسن قلعی چاوش» را که بیش از همه به او اعتماد داشت به عنوان «والی مدینه» برگزید و عنوان فرماندهی قلعه را بر عهده او نهاد. آنگاه خلعتی از جنس: «حسا» که ۵ ریال ارزش داشت بر اندام او پوشانید و خود به سوی درعیّه باز گشت. پس از مدّتی سعود تصمیم گرفت که در ایّام حجّ، فریضه حج را به جای آورد. وهابیان نیز به همراه او در مراسم حجّ شرکت کنند و علمای وهابی در مسجد الحرام به نشر آیین ساختگی وهابیت پردازند. از این رهگذر دستور داد که عزیمت به سوی خانه خدا را همه جا اعلام کنند. جمعیت انبوهی گرد آمد، برخی پیاده و برخی سواره به سوی خانه خدا حرکت کردند. گروه بی‌شمار وهابی به سوی خانه خدا راه افتادند و علمای وهابی، رساله اعتقادات محمد بن عبدالوّهّاب را با خود برده، حدود ۱۰ روز در فضای مقدّس مسجد الحرام به طور علنی برای حج گزاران خواندند و احکام وهابیت را با بیان ساده‌ای که برای بدویها قابل فهم باشد برای آنها تشریح کردند. آنگاه سعود بن عبدالعزیز وارد مکه مکرمه شد و مستقیماً به منزل شریف غالب در محلّه «المُعَلّا» رفت. به مجرّد ورود به خانه مسکونی او، آنجا را چون دیر یهود ساخت و برای جلب توجّه مردم، جامه خاصّی موسوم به: «مشلخ» بر او خلعت داد. او نیز دست سعود را بعنوان بیعت فشرد. شریف غالب یک روز بعد از دست بیعت دادن، به همراه سعود بن عبدالعزیز به مسجد الحرام رفت و به طواف خانه خدا پرداخت. آنگاه به هر یک از قضات مذاهب اربعه و افراد سرشناس از خدمه مسجد الحرام یک جامه از نوع: «مشلخ» [۱۸] و ۲۵ قروش (یک چهارم لیره) بخشش داد و ابراز تقدیر و تشکر نمود. در این اثنا - که روز ۲۲ ذیقعد الحرام ۱۲۲۲ ه. بود - قافله شام به مدینه منوره رسید، لیکن موفق به زیارت روضه مطهر نشدند و در نقطه‌ای که سه ساعت از مدینه فاصله داشت منزل کردند. و به جهت ترس و وحشتی که بر آنها مستولی بود نتوانستند طبق معمول طبل و سورنا بزنند، بلکه فقط با شلیک توپ نزول قافله و حرکت آن را - مطابق رسم آن زمان اعلام کردند. آنگاه با راهنمایی فرد ناشایستی به نام: «صالح بن صالح» به سوی کعبه دلها مکه معظّمه به راه افتادند. به مجرّد حرکت قافله شام و عزیمت آنها به سوی مکه معظّمه، یکی از سران وهابیان به نام: «مسعود مضایقی» آنها را دنبال کرد و در نقطه‌ای به نام: «قیب» در حوالی مدینه با آنها مواجه شد و به آنها گفت: «شما با شرایط منعقد شده مخالفت نموده‌اید؛ زیرا نیروی نظامی همراه خود آورده‌اید، در حالی که فرمانی که سعود بن عبدالعزیز توسط صالح بن صالح فرستاده بود، اقتضا می‌کرد که نیروی نظامی همراه شما نباشد. تا هنگامی که با اراده سعود مخالفت می‌ورزید، حقّ ورود به مکه معظّمه را ندارید!» «یوسف پاشا»، امیرالحاج قافله شام برای اینکه این واقعه را به سعود برساند و برای انجام فریضه حجّ، اجازه تحصیل نماید به مکه معظّمه رفته، موقوف را به او گزارش کرد. سعود در پاسخ گفت: «اگر ترس از خدا مانع نبود همه شما را به قتل می‌رساندم، کیسه‌های طلا را که برای اهالی مکه، مدینه

و بادیه نشینان طبق معمول آورده‌اید، تسلیم نموده باز گردید، که شما را امسال از انجام مراسم حج و طواف خانه خدا محروم نمودم.» یوسف پاشا با شنیدن این پاسخ ناهنجار، کیسه‌های طلا را تسلیم نمود و به سوی قافله شام باز گشت. محروم ساختن قافله شام از انجام مراسم حج، با پیشنهاد و صلاح دید شریف غالب انجام پذیرفت. هدف شریف غالب از این کار، تحریک دولت عثمانی بود، که بلکه از این ایجاد مزاحمتها و حرکت‌های ایدایی عصبانی شده، برای قلع و قمع وهابیان از سرزمین وحی تصمیم جدی بگیرند. سعود بن عبدالعزیز به یوسف پاشا امیرالحاج قافله شام گفته بود که آنها برای زیارت حرم مطهر رسول خدا مجاز هستند و نامه‌ای به این منظور خطاب به «حسن قلعی چاوش» والی مدینه نوشت به دست یوسف پاشا داد. ولی نامه دیگری نوشته به والی مدینه فرستاد و قافله شام را از زیارت حرم نبوی نیز ممنوع ساخت. این کار نیز به پیشنهاد شریف غالب برای رسیدن به هدف فوق انجام یافت. محرومیت قافله شام از ورود به صحرای عرفات به گوش مسلمانان در اقطار و اکناف جهان رسید و همه را متأثر ساخت. اهالی مکه با شنیدن این خبر خیال کردند که این ممنوعیت شامل اهل مکه نیز می‌باشد، و لذا بیش از هر منطقه دیگر در دریای غم و اندوه غوطه‌ور شدند، برای این واقعه اشکها ریختند و ناله‌ها سردادند. روز بعد اعلام شد که اهالی مکه می‌توانند به عرفات رفته بر «جبل الزحمه» صعود نمایند، مشروط بر اینکه از کجاوه، تخت روان و اشتران تیز پا استفاده نکنند. قضات و دیگر اعیان و اشراف به اسب و شتر و غیره بر فراز جبل الزحمه صعود کردند. در اثنای وقوف در عرفات، به جای قاضی مکه، یکی از زنادقه به دستور سعود خطبه خواند، آنگاه به سوی مکه بازگشتند. شبی که از عرفات باز می‌گشتند، راهنمای حج از طرف شریف غالب مأموریت یافت که قاضی مکه و قاضی مدینه را پیدا کرده، به آنها ابلاغ نماید که به فرمان سعود از سمت قضاوت معزول می‌باشند. آنگاه اعلام شد که: «عبدالرحمان تیمینی» به عنوان قاضی مکه تعیین شده است. پس از اندک مدتی با ابلاغ سلام از طرف شریف غالب، به آنها اعلام شد که سعود می‌خواهد با آنها دیدار نماید. بر این اساس «محمد خطیب زاده افندی» قاضی مکه و «حکیم اوغلو سعدا بیگ» - نواده علی پاشا - قاضی مدینه، با راهنمایی مأمور یاد شده، با پای پیاده به: «معلّ» رفتند و با یک دنیا ترس و وحشت از میان چادرهای وهابیان گذشتند و با ناراحتی فراوان به محل اقامت سعود رسیدند. از طرفی، نقیب مکه معظّمه، «عطایی» نیز که به آنجا دعوت شده بود، همان لحظه از راه رسید. هر سه با هم به اتاقی که سعود با پسرش عبدالله در آن حضور داشت، وارد شدند. با معرفتی عطایی، مراسم سلام و مصافحه انجام یافت و همگی بر روی یک قالیچه دو زانو نشستند. کمی بعد قهوه آوردند. پس از صرف قهوه، حاضران یکی پس از دیگری به سعود معرفی شدند، او نیز - مطابق روال وهابیان - با چهره خشنی فرمان بیعت صادر کرد. آنها نیز با گفتن: «لا اله الا الله، وحده لا شریک له» مصافحه نموده، در جای خود مستقر شدند. سعود که از این بیعت و مصافحه خشنود بود، با کمال نرمش و ملاطفت سخن آغاز کرد و در ابتدای سخن گفت: «من شما را و حجّاج قافله شام را به صالح بن صالح سپردم، او شخص امین و آدم خوبی است. من نرخ شتر بارکش و شتر کجاوه‌دار را ۳۰۰ قروش، و نرخ شتر بی‌هودج را برای سوار شدن یک نفر از مکه تا شام ۱۵۰ قروش تعیین کردم. یک چنین نرخ ارزان برای عزیمت به شام برای شما نعمت بزرگی است، تا حجّاج خانه خدا همه ساله با این اجرت کم، در زیر سایه من، در کمال آسایش و امتیّت، در رفت و آمد باشند، این نیز یکی دیگر از آثار عدالت من می‌باشد. من نامه مخصوصی به سلطان سلیم پادشاه آل عثمان نوشته، به او گوشزد کردم که از این پس ساختن گنبد و بارگاه بر فراز قبور ممنوع است. توّسل به قبور و ذبح قربانی برای اهل قبور نیز ممنوع می‌باشد. من این نامه را به دست شما می‌دهم که به او تسلیم کنید.» آنگاه به نامبردگان اجازه مراجعت داد. از آنجا که در آن ایام مسافرت از طریق جدّه به سوی مصر ممنوع بود، آنها چاره‌ای نداشتند جز اینکه به قافله شام پیوسته، تحت رهبری صالح بن صالح از مکه معظّمه حرکت کنند از این رهگذر، حضرات قضات با قافله شام حرکت کرده، روز ۱۶ ذیحجه الحرام ۱۲۲۲ ه. به مدینه منوره رسیدند ولی دروازه‌های مدینه را به روی خود بسته یافتند؛ زیرا در این فاصله، یکی از اشقیای وهابی به نام «عبدالرحمان مطوّع» نامه‌ای برای سعود آورده بود، که در ضمن آن زیارت روضه مطهر رسول اکرم ممنوع اعلام شده بود. این شقی نامه فوق را به یوسف پاشا امیرالحاج قافله

ارائه داد و به او گفت: باید بدون هیچ توقّفی از مدینه حرکت نموده، از طریق بغداد عزیمت نمایید. و اصرار فراوان نمود که این دستور سعود است و باید اجرا گردد. هدف مطوّع از این پافشاری این بود که مسلمانان شیفته‌ای که با یک دنیا شوق و شعف به زیارت حرمین شریفین مشرف شده‌اند و اینک با دست خالی، بدون توفیق زیارت حرمین برمی‌گردند، بیش از پیش در دریای حسرت و محنت غوطه‌ور شوند و رنج و مشقّت بیشتری را متحمّل شوند. در اثر پافشاری سادات مدینه، این فرمان اجرا نشد و قافله شام در بیرون مدینه چادر زده، برای محرومیت خود از انجام فریضه حجّ و زیارت حرمین شریفین، زانوی غم بغل کرده، اشک حسرت ریختند. در این اثنا سعود از راه رسید و به محکمه‌ای در نزدیکی باب السلام وارد شد. او زندیقی به نام «احمد بن ابونصر» را به عنوان قاضی مدینه منصوب کرد و دروازه‌های حصار را بسته، زایران روضه مطهر را از عتبه بوسی، توسل و زیارت ممنوع ساخته، فرمان غارت کردن قافله را صادر نمود. مفتی سابق مدینه، اعیان و اشراف مدینه را جمع کرد و به آنها گفت: «اگر وهابیان بدفرجام به فرمان سعود نامسعود بر قافله شام حمله‌ور شوند، به جهت کثرت اینها، قافله شام یک لقمه خواهد شد و در زیر پای این بی‌فرهنگها لگد مال خواهد شد. بیاید برای نجات جان و مال آنها به صورت دسته جمعی به نزد سعود رفته، همگی به پای او بیفتیم و از او تقاضا کنیم که اجازه دهد قافله شام با امتیت و آزادی مراجعت کنند.» آنگاه حرکت کرده به نزد سعود رفتند و دسته جمعی به پای او افتادند و با زحمت فراوان او را قانع کردند که از این فرمان زشت صرف نظر کند. آنگاه به چادرهای قافله رفته، تصمیم سعود را گوشزد کرده، به آنها گفتند: «اگر یک شب دیگر در اینجا بیتوته کنید، همه امواتان به یغما رفته، خودتان نیز به قتل خواهید رسید.» قافله حجاج که به عشق زیارت خانه خدا و عتبه بوسی روضه مطهر رسول خدا، از راههای دور و دراز، رنج سفر بر خود هموار کرده، در برابر همه خطرات سینه سپر کرده بودند و سرانجام خود را به پشت دروازه‌های کعبه مقصود رسانیده و تا چند قدمی کوی دلجوی محبوب رسیده بودند، از این خبر اسفبار به شدت متأثر شده، بر این محرومیت بزرگ گریه‌ها سر دادند و ناله‌های جانگدازی از دل برآوردند. از اینکه راضی ساختن او ممکن نشد و سماجت بیشتر به ناپودی و محرومیت دائم منتهی می‌شد، سخت ناراحت شدند و ناچار تسلیم قضا شده، عنان قافله را به سوی شام برگردانیدند و با نگاه حسرت آلود به گنبد خضرای رسالت پناهی از دیار محبوب دور شدند. «یوسف آغا» کدخدای سابق «والده» [۱۹] در میان قافله شام بود. هنگامی که نمایندگان اهل مدینه به پایتخت عثمانی رفته بودند، نظر به اینکه یوسف آغا در میان و کلا و وزرا نفوذ زیادی داشت، مفتی مدینه با دیگر همراهان خود به منزل وی واقع در ساحل دریای مرمره رفته به او گفتند: «سرورم! اگر امسال نیز برای حفظ و نگهداری مدینه منوره اهتمام نشود، مسجد مقدّس نبوی که همسنگ بهشت برین است، تحت سیطره نامحرمان در خواهد آمد. و تردیدی نیست که راه حجّ و زیارت حرمین شریفین به دست خوارج مسدود خواهد شد. لطفاً این موقعیت خطرناک را به عرض ملوکانه برسانید، که اگر کوچکترین قدمی از طرف ایشان برداشته شود، وهابیان به کلی ریشه کن می‌شوند. همین قدر که شایع شود لشکری از سوی پادشاه اسلام پناه برای دفاع از حرمین شریفین به راه افتاده، برای نجات مسلمین حجاز کافی است. حتی اگر یک اردوی ۵۰۰ تا ۶۰۰ نفری از اینجا گسیل شود، بی‌گمان همه اعراب منطقه مسلح شده، خوارج را از منطقه فراری خواهند داد. بدین وسیله هم حرمین شریفین از استیلای دشمن رهایی می‌یابد و هم دولت علیه اسلامیه مجبور نمی‌شود که در آینده برای دفع شرّ آنها هزینه‌های سنگین تری را متحمّل شود.» سخنان گرم مفتی مدینه در آهن سرد یوسف آغا مؤثر نشد و آنها را با پاسخ سردی رد کرد. حال که تندباد قضا یوسف آغا را از استانبول تا دروازه مدینه سوق داده و اینک با محرومیت تمام در حال بازگشت است، مفتی مدینه فرصت را مناسب دیده، اینگونه سخن آغاز کرد: «ما به استانبول آمدیم، همانند در یوزه‌ای در به در، به در خانه آن جناب آمدیم، فریاد زدیم: «هجرتسرای نبوی از دست می‌رود!» دست استمداد و استرحام به سوی شما دراز کردیم! در آن ایام ما این روزها را به چشم خود می‌دیدیم و از فرا رسیدن چنین روزگار سیاهی در اندیشه و هراس بودیم. همانطور که شما از شنیدن سخنان ما کر بودید، امروز هم گوش وهابیان از شنیدن ناله‌های شما کر شده است. البته شما بیش از ما گرفتار حزن و اندوه هستید، زیرا اینهمه

راه را به قصد عتبه بوسی حرم مطهر حضرت رسول و معطر شدن از فضای عطر آگین نبوی طی کرده‌اید و اجازه تشرف به آستان نبوی را نیافته‌اید و پیش از آنکه پیشانی بر آستان بسایید، محروم و مأیوس باز می‌گردید. با کمال تأسف طالع نامیمون شما باعث شد که دیگر زائران حرمین شریفین نیز از این فیض بزرگ محروم شده، با هزاران غم و اندوه، با دلی شکسته و خاطری افسرده باز گردند.» مفتی مدینه با تعبیرات شکننده به نکوهش و سرزنش یوسف آغا پرداخت. پس از خواهش و تمناهای فراوان به آقایان: محمد خطیب زاده افندی و محمد سعدا بیک اجازه داد شد که در معیت زین العابدین پاشا والی جدّه با راهنمایی ابن صالح در مدینه منوره با سعود بن عبدالعزیز ملاقات نمایند. نامبردگان برای دیدار با سعود به محکمه او وارد شدند، او مشغول مرافعه بود. اینها روی حصیر پاره‌ای نشسته، منتظر گوشه چشمی از سوی سعود شدند. پس از پایان مرافعه، سعود بن عبدالعزیز توسط مفتی الیاس زاده به آقایان دستور داد که تجدید بیعت کنند. پس از انجام بیعت مجدد نامه بی‌محتوایی را که برای سلطان سلیم نوشته بود، با یک مهر بزرگ ایالتی مهر زده به دست محمد سعدا حکیم اوغلو - نواده علی پاشا - داد که به سلطان سلیم برساند. آنگاه همگی برخاسته، رخصت گرفتند و به چادرهای خود باز گشتند. محمد سعدا بیک که خود شاهد شکنجه و آزار حجاج به دست صالح بن صالح بود و می‌دانست که او چه هزینه‌های کمر شکنی را بر آنها تحمیل می‌کند، تصمیم گرفت که از طریق دریا مسافرت کند. وی این مطلب را با «حسن سلفی افندی» که خود به مسافرت دریایی مجاز بود، در میان نهاد. او گفت: این کار پس از تحصیل موافقت امکان پذیر است. از این رهگذر به وسیله «الیاس زاده» مفتی مدینه از سعود اذن طلبید. سعود در پاسخ گفت: «اگر محمد سعدا بیک نیز همانند حسن سلفی ۵۰۰۰ قروش بدهد به او نیز اجازه مسافرت دریایی داده می‌شود.» محمد سعدا بیک در صدد تهیه ۵۰۰۰ قروش بود که الیاس زاده به نزد او آمده، از سعود پیغام زیر را آورد: «اگر محمد سعدا بیک ۵۰۰۰۰ قروش هم بدهد با سفر دریایی او موافقت نخواهم کرد، به من خبر آورده‌اند که کنیز ماهرویی در نزد او هست، اگر آن کنیز را به من تقدیم کند با سفر دریایی اش موافقت می‌کنم!» سعدا بیک گفت: «من آن کنیز را آزاد کرده‌ام.» سعود نامسعود در پاسخ گفت: «آنگونه که سعدا بیک آن کنیز را آزاد کرده است به مذهب ما باطل می‌باشد، به اعتقاد ما آن کنیز هنوز در اختیار اوست.» محمد سعدا بیک در مقابل اصرار و پافشاری سعود چاره‌ای جز تسلیم نیافت، آن کنیز را دو دستی تقدیم کرده، اجازه مسافرت دریایی دریافت نمود. اصرار محمد سعدا بیک به سفر دریایی از این جهت بود که سفر حجاج را از طریق بغداد، پرمخاطره پیش بینی می‌کرد و برای حجاج شامی مقرر شده بود که از طریق بغداد مراجعت کنند. از این رهگذر کنیزک را به سعود داده، هدایای زیادی نیز به اطرافیان سعود پیشکش نمود، آنگاه از همه اموالش دست شسته، برای رهایی از دست صالح بن صالح مدینه را به قصد «ینبع» ترک گفت. در آن ایام که محمد سعدا بیک رخت سفر می‌بست، یکی از خدمتگزاران روضه مطهر به نام «سالم آغا» از گستاخیهای وهابیان و بی‌حرمتی‌های آنان در مورد حرم مطهر حضرت رسول صلی الله علیه و آله به غیرت آمد و در روز جمعه‌ای شمشیر برداشته، به سوی وهابیان حمله‌ور شد. سعود که می‌دانست کار به وخامت خواهد کشید، دستور داد درهای حرم نبوی را ببندند و سالم آغا را دستگیر کنند. درهای حرم را بستند و به دستگیری وهابیان «سالم آغا» را دستگیر نموده به زنجیر کشیدند. آنگاه «عبر آغا» شیخ حرم را نیز دستگیر کرده، به ۲۰۰۰۰ قروش جریمه نقدی محکوم نمودند. جزای نقدی را گرفته رها ساختند و اجازه دادند که به سوی مصر مسافرت کند. هنگامی که قافله شام چند منزل از مدینه دور شدند، سعود در محکمه حضور یافته، دستور داد که همه زر و زیور و جواهرات گرانبهای موجود در روضه مطهر و گنجینه حرم نبوی را غارت کنند. سپس فرمان داد گنبدهایی را که تاکنون تخریب نشده، منهدم سازند. فقط گنبد مطهر حضرت رسول را بر اساس تقاضای اهالی مدینه اجازه داد که به همان حال باقی بماند. سپس فرمان داد که نام پادشاه عثمانی را از خطبه‌ها حذف کنند و دیگر هیچ نام و نشانی از القاب آل عثمان در منبرهای مکه و مدینه برده نشود. آنگاه دستورهای لازم در مورد برگرداندن حجاج مصر و شام و تحکیم دروازه‌های قلعه را صادر نموده و همه اهالی مدینه را در «مسجد النبی» گرد آورده، درهای مسجد را بست و اینگونه سخن آغاز کرد: «ای اهالی مدینه! هدف من از گرد آوردن شما در اینجا این است که یک پند و

اندرز به شما دهم و پیروی کامل شما را از دستورها و فرمانهایی که صادر خواهم کرد، گوشزد نمایم. ای اهالی مدینه! بر اساس آیه شریفه: (الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ... [۲۰]) دین و آیین شما امروز به کمال رسید، به نعمت اسلام مشرف شدید، حضرت احدیت از شما راضی و خشنود گردید. دیگر ادیان باطله نیاکان خود را رها کنید و هرگز از آنها به نیکی یاد نکنید. از درود و رحمت فرستادن بر آنها به شدت پرهیز نمایید؛ زیرا همه آنها به آیین شرک در گذشته‌اند. اعمال، اطاعات و عبادات خود را در کتابهایی که به دست علما سپرده‌ام، تعیین و مشخص کرده‌ام. - باید در پای درسهای خواجهگان حضور پیدا کرده، بر پندها و موعظه‌های آنها گوش بسپارید و به مقتضای رهنمودهای آنان گام بردارید. - اگر کسی از میان شما در صدد اعتراض و مخالفت در آید، جان و مال و زندگی‌اش را بر سپاهیانم مباح کرده‌ام. - بر اساس دستورات مؤکدی که به آنها داده شده، شما را به زنجیر می‌کشند و زن و بچه‌هایتان را به اسارت برده، مردانتان را به دلخواه شکنجه خواهند داد. ایستادن در پیشروی رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و صلوات و سلام فرستادن به رسم سابق، در مذهب ما ممنوع است و این نوع تعظیم و تجلیل در مذهب وهابی نامشروع است و چنین اقدامی از دیدگاه وهابی بدعت، زشت، ناپسند و ممنوع است. کسانی که از پیش روی مبارک عبور می‌کنند، باید بدون توقف حرکت کنند و فقط می‌توانند در حال عبور بگویند: «السلام علی محمد». همین مقدار بنا بر اجتهاد پیشوای ما (محمد بن عبدالوهاب) کافی است.» سعود این سخنان زشت را بر زبان جاری کرد و مطالب مستهجن دیگری را نیز در این زمینه گوشزد نمود، سپس دستور داد که درهای مسجد را باز کرده، مردم را رها سازند. آنگاه پسرش «عبدالله» را به عنوان والی مدینه تعیین کرد و خود راهی «درعیه» شد. از فرازهای این گفتار استفاده می‌شود که دعوی وهابیان به ظاهر دعوی مذهب بود، ولی در واقع آنها دعوی دین داشتند. سعود نامسعود اگر چه به پیروی آیین محمد بن عبدالوهاب تظاهر می‌کرد ولی در باطن فکر اختراع دین جدیدی را در سر می‌پرورانید، که نور نبوت هم خودش را از بین برد و هم اندیشه باطل او را از ریشه و بن برکند. غربی‌ها که خود به آیین مقدس اسلام ایمان نیاورده‌اند، به این حقیقت معتقدند که هر دین و آیینی بعد از اسلام اختراع شود، نور نبوی آن را نابود خواهد کرد و به نابود شدن آیین وهابیت به عنوان «آیین جدید» استدلال می‌کنند. فلاسفه غرب این معنا را متذکر هستند که به هنگام بعثت رسول اکرم صلی الله علیه و آله به مناسبت فروپاشی امپراتوری روم هزاران آیین نو بنیاد در آسیا پدید آمد ولی آیین مقدس اسلام و نور تابناک پیامبر اسلام همه آن بناهای سست بنیاد را به زباله‌دان تاریخ افکند و از صفحه روزگار برانداخت.

معجزه‌های بزرگ

سعود به هنگام غارت جواهرات حرم مطهر رسول خدا، به قصد غارت دُر شاهواری که از دیوار حرم مطهر آویزان بود، سه نفر وهابی پست آیین فرستاد. هر یک از آنها که به دیوار نبوی نزدیک شد، بدون هیچ علت ظاهری به روی زمین افتاده به هلاکت رسید. با ظهور این معجزه باهره، دست سعود به آن دُر شاهوار نرسید.

معجزه‌های دیگر

ناقلان آثار و راویان اخبار نقل کرده‌اند که در روزگار بسیار سخت و ناهنجار محاصره مدینه منوره، که وهابیها و جب به وجب دیوار قلعه مدینه را از داخل و خارج به شدت تحت مراقبت خود داشتند، ارزاق متنوعه از دیوارهای مدینه به داخل مدینه سرازیر می‌شد، بدون اینکه نگهبانان مطلع شوند. ورود این طعامها در آن شرایط سخت و بحرانی، یکی دیگر از معجزات باهره رسول گرامی اسلام به شمار می‌رفت.

فرمان رها سازی حرمین شریفین

اشاره

(استیلای وهابیان بی‌فرهنگ بر حرمین شریفین از سویی، اعمال زور و فشار بر اهالی حرمین از دیگر سو، گستاخی‌ها و هم‌چنین اهانت‌های آنان بر روضه مطهره و دیگر مشاهد مشرفه، همه مسلمانان جهان را متأثر ساخت). وقوع این جنایات همه مسلمانان را در اقطار و اکناف جهان در اندوهی عمیق فرو برد. درهای فیوضات بیکران حج که از عهد حضرت ابراهیم خلیل علیه السلام به روی همه مسلمانان در طول قرون و اعصار گشاده بود، در سال ۱۲۲۲ هـ. بر اثر تمرد و سرکشی سعود، به روی همگان بسته شد و دیگر حج خانه خدا و زیارت حرمین شریفین به صورت غیر ممکن درآمد. آنگاه از طرف مرکز خلافت اسلامی «محمد علی پاشا» والی مصر، برای قلع و قمع وهابیان از سرزمین حجاز تعیین گردید و فرمان عالی برای این منظور به نام ایشان صادر گردید. محمد علی پاشا پس از دریافت فرمان در سال ۱۲۲۴ هـ. به تهیّه و تجهیز نیروی لازم پرداخت و این خدمت بزرگ را به نیکوترین وجه انجام داد. او با یک حرکت شایان تحسین و مستوجب غفران، با عنایات بی‌پایان خداوند منان، شجره خبیثه وهابیت را در سرزمین حجاز و تهامه، از ریشه و بن برکند و حرمین شریفین را از وجود شقاوت آلود خوارج پاک و پاکیزه ساخت. و سرانجام روز ۲۶ محرم الحرام ۱۲۲۸ هـ. کلید سعادت قرین مدینه منوره را به مرکز خلافت ارسال کرد و در غزه ربیع المولود همان سال کلید فیض بخش خانه خدا را به مرکز فرستاد. و آنگاه سرکردگان وهابی، چون «شیخ جدید» را با گروه دیگری از اشقیاء به زنجیر کشید و تحت الحفظ به استانبول فرستاد. سلاطین عثمانی از نخستین روزهای پیدایش، با شعار «عدل گستری» جهاد را پیشه خود ساخته، اجرای احکام اسلام را در رأس کارنامه خود قرار داده بودند. آنان پس از این حادثه، با احراز عنوان «خادم الحرمین» و افزودن آن بر دیگر القاب خود، شوکت و احتشام بیشتری را در جامعه اسلامی به دست آوردند، و در میان دیگر سلاطین عنوان «خلیفه» و مرکز حکومتشان عنوان «قیّه الاسلام» را پیدا کرد. و لذا مسدود شدن راه حج، و زیارت حرمین شریفین در عهد خلافت آنان، برای جهان اسلام مصیبت جانفرسایی به شمار می‌آمد. بسیار شگفت‌انگیز است که در نخستین روزهای استیلای وهابیان بر سرزمین مقدّس حجاز با ارسال لشکری در صدد قلع و قمع آنان برنیامدند. عذر سلاطین عثمانی این بود که در آن ایام گرفتار یک سلسله مسائل داخلی بودند و با داشتن چنین بحرانهایی دیگر نمی‌توانستند با مسائلی چون مسأله وهابیت درگیر شوند؛ زیرا ابتدای ظهور محمد بن عبدالوهاب با اوّلین روزهای جلوس عبدالحمید خان اوّل مصادف بود و در آن ایام لشکر عثمانی با لشکر روسیه در نبردی تنگاتنگ درگیر بود. به دنبال این درگیری، معاهده: «قاینارجه» واقع شد [۲۱]. در این معاهده با استقلال طوایف تاتار و سواحل رودخانه قوبان [۲۲]، مناطقی چون: قیلورون [۲۳]، ینی قلعه [۲۴]، آزاق [۲۵]، ممالک قبارطای [۲۶] و گرجستان در دست دشمن دیرینه باقی ماند و با دادن امتیازات فراوانی به دشمن، دولت و ملت با مشکلات طاقت فرسایی رو به رو گردید. بعدها نیز بر قلعه عکا، ممالک صعید [۲۷] و بزرگ‌الشام [۲۸] هجومهای وحشتناکی انجام گرفت و به دنبال آنها اهالی موره [۲۹] و آرنا و دُلوق [۳۰] بر دولت عثمانی شوریدند، آنگاه خانهای تاتار با یکدیگر به منازعه برخاستند و در نتیجه قطعه «کریم» [۳۱] به دست روسها افتاد و از این رهگذر زبونی دیگری دامنگیر دولت عثمانی شد. در جنگی که به حکم ضرورت بر علیه روسیه، آلمان و اطریش اعلام گردید، قلعه «اوزی» نیز از دست رفت و ۲۵۰۰۰ نفر مسلمان با انواع شکنجه‌ها و تحقیرها از دم تیغ گذشت و بر مشکلات دولت افزوده گشت. با شورش «ینی چری‌ها» [۳۲] و مرگ سلطان عبدالحمید خان اوّل «بلگراد» و قلعه‌های بندر اسماعیل نیز از دست رفت و به دنبال آن برای مقابله با شورشهای «ودین» [۳۳] و «صرب» نیز نیاز مبرمی به لشکر کشیهای پیاپی پدید آمد. سپس تصرّف کشور مصر از سوی فرانسوی‌ها و جسارت یافتن برده داران بر ادّعای استقلال، شورش جزّار - نگهبان عکا - قیام علی پاشا - دپه دلنلی - و خیزش اهالی موره، هیئت دولت را دچار سر در گمی نمود. سطره فرانسویها بر مصر، گسیل نیروی دریایی انگلستان به سوی استانبول، سپس به طرف مصر، موجب شد که بر علیه انگلستان اعلام جنگ شود. آنگاه حرکت ینی چری‌ها و مخالفت آنها با نظام جدید و کشته شدن اغلب رجال دولتی و بیشتر کسانی که لباس نظام جدید به تن داشتند، و در نهایت کشته شدن سلطان سلیم، توان کوچکترین

حرکت را از دولت عثمانی سلب نمود. در عین حال ممکن بود که به غائله و هائیت اجازه ندهند که این قدر گسترده شود و مشکل آفرین گردد. ولی وکلای آن زمان فتنه و هائیت را کوچک شمردند و همواره گفتند: «این غائله اعراب بلای بزرگی برای ما شده، هر سال این حوادث مکه و مدینه آسایش ما را سلب می کند، دیگر این اعراب از حد گذشتند!» با این مهمل بافی ها از کنار مسائل مربوط به و هائیت گذشتند و اعتنایی به این فجایع از خود نشان ندادند! و هنگامی که نمایندگان مردم مدینه رنج سفر بر خود هموار کرده، نزد هر کدام از وکلا و وزرا رفتند و اوضاع سرزمین خود را شرح دادند و از آنها استمداد جستند، در پاسخ فقط یک جمله شنیدند و آن اینکه: «من گوش استماع ندارم، این حرفها را به چه کسی می گویی؟!» با این تعبیرات زشت و ناشایست دادخواهی مجاوران هجرتسرای پیامبر و مهمانان درگاه الهی را پشت گوش انداختند. کارگزاران پایتخت عثمانی با این برخورد ناهنجار نمایندگان را باز می گرداندند و نمی گذاشتند که مشروح جنایات و هابیان به گوش سلطان سلیم برسد و در نتیجه سرزمین مقدس حجاز به دست یغماگران چپاولگر افتاد. همین ها بودند که سالها برای شریف غالب مهمل بافتند و در مقابل استمدادهایش گفتند: «به هنگام لزوم برای تحقیق در مورد و هابیان، از استانبول پژوهشگرانی را به منطقه اعزام خواهیم کرد و به هنگام لزوم برای نشان دادن شوکت و صولت دولت عثمانی به والیان جدّه، مصر، بغداد و شام دستورات لازم را خواهیم نوشت!» اگر این سفسطه بازبها را کنار می گذاشتند و به سخنان نمایندگان گوش جان می سپردند و برای دفع ستم، به موقع تصمیم می گرفتند، هرگز قتل عام طائف پیش نمی آمد و حرمین شریفین به دست نامحرمان نمی افتاد.

استرداد مدینه پیامبر از دست وهابیان

سعود بن عبدالعزیز، شیخ درعیه، در آن ایامی که پسرش «عبدالله» را به عنوان والی مدینه برگزید و خود به سوی درعیه بازگشت، محمّد علی پاشا - والی مصر - پسرش «احمد طوسون پاشا» را به عنوان والی جدّه تعیین کرد و لشکری را تحت فرماندهی او به سوی مدینه منوره گسیل داشت و فرمان واجب الاطاعه همایونی را برای او تشریح کرد که باید به سوی مدینه حرکت کرده، حرمین شریفین را از وجود پلید اشقیای وهابی پاک و پاکیزه نماید. احمد طوسون پاشا از مصر حرکت کرد و در «وادی حمراء» واقع در تنگه جدید به آرایش نظامی پرداخت. او در مسیر خود با هر چریک وهابی مصادف شد از دم تیغ گذرانید، همه قرا و قصباتی را که در مسیرش قرار داشت به تحت اطاعت و انقیاد دولت عثمانی درآورد. عبدالله بن سعود از دریافت گزارش این حرکت، پریشان شده، اهالی مدینه را در یک نقطه گرد آورد و خطابه پرشوری را به این مضمون ایراد کرد: «از رسیدن لشکر مصر به قریه حمراء آگاه شدم، به سوی آنها حمله کرده، به نبردی سخت خواهم پرداخت. شما را در این سفر به همراه خود خواهم برد. رخت سفر بربندید و در محلّ... در رأس ساعت... همگی گرد آید.» اهالی مدینه به ناچار موافقت کرده، در نقطه موعود گرد آمدند و به طور ناگهانی بر لشکر احمد طوسون پاشا شبیخون زدند. نبرد و درگیری پنج روز تمام به صورت شبانه روزی ادامه یافت و سرانجام لشکر مصر شکست خورد و همه مهمات جنگی و وسایل رزمی به دست عبدالله افتاد، آنگاه عبدالله مصمم شد تا باروی محکمی را که احمد طوسون پاشا به هنگام وصول به وادی حمراء در یک نقطه سوق الجیشی ساخته و ۷۰ نفر جنگجوی آلبانی تبار بر آن گمارده بود، به تصرف درآورد، از این رو ۵۰۰۰ جنگجوی وهابی بدانجا فرستاد. هفتاد دلاور آلبانی تبار، ۱۶ روز تمام در مقابل یک اردوی خون آشام ۵۰۰۰ نفری مقاومت کردند و سینه های خود را آماج تیرهای دشمن نمودند. تا اینکه پس از ۱۶ روز نبرد بی وقفه، ابن سعود دریافت که با قدرت نظامی هرگز به تسخیر بارو قادر نخواهد بود، و لذا دستور داد که اطراف بارو را با فاصله پرتاب یک تیر محاصره کنند. دلاوران آلبانی تبار به امید اینکه از مصر نیرو و امداد خواهد رسید، مدتی طولانی در میان محاصره دشمن مقاومت نمودند و از سنگر خود محافظت کردند. با طولانی شدن ایام محاصره، اندوخته های خوراکی و مهمات نظامی به پایان رسید و سه شبانه روز هم با گرسنگی دمساز شدند و در مقابل دشمن سر تسلیم فرود نیاوردند و با یکدیگر گفتند: «ما با

ادّعی مردانگی، نگهبانی این بارو را برعهده گرفتیم و شاعر گفته است: «شرط هنر این است که انسان به ادّعی که کرده جامه عمل بپوشاند، کسی که از اثبات ادّعایش عاجز باشد رسوای جهان گردد.» بنابر این اگر تسلیم شویم، اظهار عجز و ناتوانی کرده‌ایم و اگر با ترک سلاح، امان نامه‌ای به دست آورده تسلیم شویم، باز هم به جهت اینکه چندین برابر خود، وهابی کشته‌ایم ما را خواهند کشت. حتی اگر ما را نکشند، زندگی در زیر سلطه دشمن برای سربازی سلحشور جز ننگ و عار نیست. اگر واقعاً به امن و امان برسیم، باز هم ذلت صفّه نشینی در طول زندگی هر روزش برابر هزاران مرگ است. به تعبیر شاعر: «این جهان ناپایدار، اگر با دقت محاسبه شود، یک لحظه‌اش با هزاران سال آن یکسان است.» برای همه ما مرگ مقدّر است و سرانجام باید آماج تیر اجل شویم. به تعبیر شاعر: «تیر فلک اگر از آهن هم باشد، آن را بر خود هموار ساز، که پذیرش تیر فلک کج مدار، از تحمّل منت مردم پست و سفله آسانتر است.» پس بیاید همگی در صفهای فشرده سلاح برکشیم و به روی دشمن بدسگال حمله‌ور شویم و مردانه شاهد زیبای شهادت را در آغوش کشیم و تا آخرین قطره خون از شرف دین و آیین دفاع کنیم و تا آخرین تیر، سینه دشمن را نشانه رویم.» با این عهد و پیمان، با یکدیگر تودیع نموده، تکبیر گویان بر صفهای دشمن هجوم بردند. صفهای به هم فشرده بیش از ۵۰۰۰ دشمن مسلح را درهم کوبیدند. بیش از ۲۰۰ نفر از سپاه دشمن را بر خاک مذلت ریختند و از کشته‌ها پشته ساختند و میدان کار زار را برای آنان به صورت مسلخ در آوردند. اشقیای وهابی که خود را در برابر صولت مردانه سلحشوران آلبانی باخته بودند، تلاش فراوان کردند که آنها را وادار به تسلیم کنند و لذا به آنها می‌گفتند: «ای سلحشوران قهرمان! ای یلان بیشه شجاعت، حیف است که دلاورانی چون شما کشته شوند. بیاید دست از نبرد بردارید و در زیر حمایت ابن سعود قرار بگیرید. مطمئن باشید که عبدالله بن سعود به شما قهرمانان نامدار نیاز دارد. هرگز در حق شما اراده سوء نخواهد کرد.» با این سخنان سعی فراوان کردند که روحیه آنها را تضعیف کنند و به ترک کارزار وادار نمایند. ولی آنها دیگر تصمیم خود را گرفته بودند و بر سر پیمان خود از سر و جان گذشته بودند. از این رهگذر همچون شیر ژیان حمله کردند و وهابیان روباه صفت را بر خاک مذلت انداختند. این نبرد خونین ۱۲ ساعت دیگر ادامه یافت، ولی در اثر گرسنگی قدرت بازوهایشان را از دست دادند و تیر و کمانشان تمام شد و شمشیرهایشان شکست و نیزه‌ها از کار افتاد، سرانجام همگی شربت شهادت نوشیدند و یکی دیگر از صفحات زرین تاریخ را ورق زدند. خداوند از همه‌شان خشنود باد! عبدالله بن سعود از این پیروزی غیر مترقبه‌ای که نصیبش گردید، فوق العاده مسرور شد و با نخوت و غرور به سوی مدینه باز گشت. وی به هنگام ورود به مدینه، همه نگهبانان بومی قلعه را برکنار کرد و به جای آنها نگهبانان وهابی گمارد. ابن سعود برای مقابله با لشکری که قرار بود تحت فرماندهی احمد طوسون پاشا به مدینه متّوره یورش آورد، همه برجها و باروهای مدینه را استحکام بخشید و اهالی مدینه را مورد سرزنش و نکوهش قرار داد و گفت: «شما برای اینکه من در مقابل احمد طوسون پاشا شکست بخورم یکی پس از دیگری، در وسط راه فرار کردید.» ابن سعود از آن پس اهالی مدینه را به شدت مورد آزار و اذیت قرار داد. اهالی مدینه از روی ناچاری به سپاهیان ابن سعود پیوسته بودند و لذا در اثنای راه یکی پس از دیگری گریخته بود و به هنگام وصول به وادی حمرا حتی یک نفر هم از اهالی مدینه با او نمانده بود. احمد طوسون پاشا برای این شکست، دلیلی جز جوانی و ناپختگی خود، نباید جستجو می‌کرد. همزمان با حرکت احمد طوسون از مصر از راه خشکی، کاتب دیوان مصری طاهر افندی با سپاه و ادوات جنگی از راه دریا به منطقه اعزام شده بود. و ینبع دریایی را بدون جنگ و ینبع خشکی را با نبرد و درگیری تسخیر نمود، سپس با احمد طوسون متحد شد. هجوم دلیرانه طاهر افندی به ینبع بری بسیار مردانه و خونین بود، او ۶۰۰ سر بریده را با ۲۰۰۰ اسیر به بند کشیده بود. احمد طوسون پاشا به دنبال این نبرد خونین، به سوی قلعه «شویق» که توسط «ابن جبّاره» یکی از سرکرده‌های وهابی در روستای شویق به صورت بسیار مستحکمی ساخته شده بود، هجوم برد و پس از تسخیر این قلعه در فاصله چهار ساعتی ینبع بری، تنگه «جدیده» را برای عبور خود برگزید. طوسون پاشا به جهت داشتن غرور جوانی، در این تصمیم‌گیری، با کوماندوهای مصری که تحت فرمانش بودند، مشورتی به عمل نیاورد و لذا از تدابیر لازم، برای عبور دادن یک سپاه، از یک

تنگه غفلت نمود. وی به هنگام ورود به تنگه، سپاهیان پیاده را در قسمت جنوبی و شمالی تنگه، از پشت کوهها سوق داده بود و به آنها گفته بود که در جاهای لازم سنگر ایجاد کنند، و جاهای سوق الجیشی را به هر شکل ممکن در دست بگیرند و خود، سپاهیان سواره را به همراه خود برداشت و تا وادی حمراء پیش تاخت. این تدبیر از نظر سوق الجیشی تا حدی درست بود، ولی هنگامی که در سمت مدینه تنگه، با سپاه عبدالله بن سعود مصادف شد، آنها را دنبال کرد و وادار به عقب نشینی نمود. در این اثنا پیادگان مصری، وهابیانی را که در پشت کوههای جنوبی تحصن کرده بودند فراری داده، سنگرهایشان را ضبط کردند و آنها را از نقطه ورودی تنگه تا نقطه خروجی آن تعقیب نمودند. وهابیان فراری هنگامی به نقطه خروجی تنگه رسیدند که پیشاهنگان احمد طوسون پاشا برای شناسایی و بررسی راهها از کوههای جنوبی سرازیر شدند و راه فرار وهابیان را بستند و آنها را وادار به عقب نشینی نمودند. و آن گروه از وهابیانی که در میان دو شاخه لشکر مصر محصور شدند، از ترس جانشان به سوی احمد طوسون حمله‌ور گشتند. گرچه در واقع قلع و قمع وهابیانی امکان پذیر بود، ولی نظر به اینکه تعداد سوارانی که همراه احمد طوسون پاشا بودند، اندک بود و قدرت مقاومت در برابر وهابیانی را نداشتند و هنگام رو در رویی با لشکر انبوه وهابیانی فرار را برقرار ترجیح دادند و تنها ۹ نفر همراه او، پا برجا ماند. سرانجام پیادگانی از کوه سرازیر شده، آنها را از دست وهابیانی نجات دادند و به ینبع بحری رساندند. مطابق تحقیق، تعداد وهابیانی که در این نبرد نابرابر شرکت داشتند، بالغ بر پنجاه هزار نفر بود. احمد طوسون پاشا سرگذشت تلخ شکست خود را از ینبع بحری به پدرش محمد علی پاشا گزارش داد و از او به مقدار کافی لشکر و مهمات مطالبه کرد. والی مصر سپاه و مهمات لازم را تدارک دید و لشکر جزاری تحت فرمان: حسین بیگ، زعیم او غلو، بناپارت و عثمان کاشف از طریق دریا گسیل داشت. احمد طوسون پاشا سپاه اندکی همراه برداشت و از پیش تاخت، بدون برخورد با هیچ مانعی به سرزمین بدر رسید و در منطقه بدر چادر زد و به انتظار رسیدن فرماندهان چهارگانه نشست. آنگاه با مشورت نامبردگان، نامه زیر را نوشت و برای شیوخ منطقه فرستاد: «سلطان محمود غازی از فاجعه مولمه تسخیر مدینه منوره به دست وهابیانی و محرومیت مسلمانان از زیارت روضه مطهر نبوی آگاه شده، برای قلع و قمع گروه ستمگر وهابیانی از سرزمین مقدس حجاز به پدرم محمد علی پاشا - والی مصر - فرمان صادر کرده است. پدرم انفاذ و اجرای این فرمان همایونی را به عهده من نهاده و برای این منظور سپاه انبوهی به این منطقه ارسال نموده است. و هر قدر لشکر ایجاب کند تجهیز نموده، ارسال خواهد کرد. برای بازگشایی حرم مطهر نبوی، هر قدر لشکر و مهمات لازم باشد، پدرم وعده قطعی داده که تهیه و ارسال نماید. در این زمینه توصیه‌های لازم را برای من به صورت مؤکد بیان فرموده و من تا آخرین قطره خون در این راه تلاش خواهم نمود. اگر موافقت صریح خود را با من، و - در صورت لزوم - مساعدت و پشتیبانی خود را از لشکر مصری اعلام کنید، عایدات دیرینه را به رسم مالوف به شما تقدیم نموده، جوایز ملوکانه را به شما اعطا می‌کنم و با عواطف خاص پادشاه اسلام پناه شما را مورد عنایت قرار می‌دهم. اگر کسی خیال کند که من چون یکبار در وادی حمراء شکست خورده‌ام، پس همیشه وهابیانی پیروز خواهند شد! سخت در اشتباه است. در این حادثه تنها تعداد اندکی از سپاهیان مصری در کنار من بودند، که آنها نیز با منطقه آشنا نبودند و در برابر سیل دشمن فرار کرده، موجب شکست من شدند. اگر یک سپاه در یک نقطه شکست بخورد، پادشاه جهان پناه از ارسال سپاهیان دیگر ناتوان نیست. نظر به این که این وظیفه را پدرم بر عهده من نهاده، به هر حال در این کار توفیق یافته، وهابیانی را قلع و قمع و از سرزمین مقدس حجاز اخراج خواهم نمود. یکتا پرستان مصری با دستیاری دیگر مسلمانان، به ویژه مسلمانان ترکستان، به نبردی سخت با وهابیانی آماده خواهند شد و سرزمین مقدس حجاز را از دست وهابیانی باز پس خواهند گرفت. برای شما نیازی نیست که بیش از این اطلاع کلام شود. با درایت و دور اندیشی گام بردارید و پاسخ قطعی و روشن خود را سریعاً به من اطلاع دهید. اگر احدی در میان شما در صدد عدم انقیاد به فرمان مطاع همایونی باشد، بر علیه همه شما شمشیر آبدار مقزّر خواهد شد.» طوسون پاشا نامه‌های دیگر به این مضمون نوشت و به هر یک از شیوخ قبایل ارسال نمود. وصول نامه‌های وی به شیوخ قبایل، تأثیر نیکو گذاشت و آنان پس از تشکیل شورای بزرگ به دو

گروه تقسیم شدند: گروهی تصمیم گرفتند که نسبت به دولت علیه عثمانیه اظهار اطاعت و انقیاد نموده، بر علیه سعود نامسعود قیام کنند. گروه دیگری تصمیم گرفتند که نه از دولت عثمانی طرفداری کنند و نه از سعود، بلکه به کناری رفته، بی طرفی را شعار خود سازند و منتظر نتایج حوادث باشند. هر فرقه‌ای بر اساس ایده و عقیده شیوخ خود، نامه‌ای به احمد طوسون پاشا نوشتند و موضع خود را اعلام کردند. همه قبایل «احامده» جزو کسانی بودند که تا آخرین قطره خون اعلام حمایت و طرفداری از دولت عثمانی و نبرد بی‌امان با سعود نامسعود کردند. بزرگترین شیخ احامده «شیخ جزا» نام داشت. او با همه مشایخی که از او پیروی می‌کردند، به صورت دسته جمعی به منطقه بدر رفتند و با احمد طوسون پاشا دیدار نمودند و به او اطمینان دادند که تا آخرین قطره خون وفادار خواهند ماند. احمد طوسون پاشا نیز به هر یک از آنها یک خلعت قیمتی و یک شال سرخ کشمیری هدیه کرد. در یک شورای نظامی بنا به پیشنهاد و صلاحدید شیخ جزا، مقرر شد که نامه‌ای بنویسد و برای «حسن قلعی چاوش» بفرستد. حسن قلعه تنها سرلشکری بود که مورد اعتماد کامل سعود و مورد توجه او بود. این نامه به صورت ناصحانه و مشفقانه تحریر شد و توسط محمود عبدالعال و حسین (که هر دو اهل مدینه بودند و از جمله کسانی بودند که به لشکر مصر پیوسته، آماده فداکاری و جانبازی بودند) به حسن قلعی چاوش ارسال گردید. متن نامه چنین بود: «جناب حسن قلعی مهربان، بدانید که پدر گرانقدرم محمد علی پاشا، بر حسب اراده همایونی، برای رهاسازی نواحی مقدسه حجاز از دست وهابیان اظهار اتحاد کنید و این تدبیر شما کاملاً حکیمانه، دور اندیشانه و شایان تحسین بود. اما اکنون که سرور زائران مسلمان مأموریت یافته است. او برای اجرای این فرمان همایونی، مرا با لشکر انبوهی به این سامان گسیل داشته و شخص ایشان نیز با لشکری بی‌شمار در آینده‌ای نزدیک به این منطقه خواهد آمد. با شیوع این خبر در میان اعراب، همگان بر شکست قطعی عبدالله ابن سعود اعتقاد راسخ پیدا کرده و قبایل بدوی دسته دسته به حضور می‌آیند و اعلام اطاعت و انقیاد می‌کنند. حضرت عالی که از شخصیت‌های برجسته مدینه منوره و از رجال مشهور و صاحب عقل و کیاست می‌باشید و ظاهراً به همین دلیل ناگزیر شدید با وهابیان اظهار اتحاد کنید و این تدبیر شما کاملاً حکیمانه، دور اندیشانه و شایان تحسین بود. اما اکنون که سرور معظم و رهبر مفتح، پادشاه جهان پناه، اهتمام نموده‌اند که با تدبیر شاهانه و غیرت ملوکانه، حرمین شریفین را، به هر قیمتی که تمام شود، از دست اشقیاء مسترد نمایند و خوارج بدفرجام را از این سرزمین قلع و قمع نمایند، البته که اراده همایونی جامه عمل خواهد پوشید. در مورد اعلام اطاعت و انقیاد در برابر اراده الهام بخش ملوکانه و اجتناب از هر گونه غفلت و مخالفت، که عواقب و خیمی به دنبال دارد، منتظر پاسخ نامه هستیم که در آن با فکر صائب خود برای استرداد سریع شهر مقدس مدینه، تدبیرهای مفید و ارزشمندی را ارائه نمایید و با تسریع در پاسخ نامه، خیرخواهی خود را نسبت به اهالی در بند و مبتلای مدینه به اثبات برسانید که از سوابق درخشان و درایت و کیاست شما جز این انتظار نمی‌رود.» محمود عبدالعال و حسین، دو تن از اهالی مدینه که بیشتر از آنها یاد کردیم، به عهده گرفتند که این نامه را به «حسن قلعی» برسانند. یک نفر بدوی از قبیله شیخ جزا نیز برای راهنمایی به همراه آنان به راه افتاد. نامبردگان هنگامی به مدینه منوره رسیدند که همه درها بسته بود و راهی برای ورود به شهر وجود نداشت. و لذا منتظر ماندند و پس از نیمه شب از مجرای چشمه زرقا وارد شدند و از آبشخور میدان مناحه - واقع در داخل حصار - بیرون آمدند و آنگاه مأموریت خود را به انجام رسانیدند. حسن قلعی چاوش، نامه احمد طوسون پاشا را دریافت کرد و با دقت مورد مطالعه قرار داد و با جمله: «این نهایت خواسته و آرزوی ماست» موافقت خود را اعلام کرد. حسن قلعی همان شب یکی دو نفر از افراد فهمیده و کار آزموده هر محله را احضار کرد و پس از تأکید فراوان بر اخفای راز و تشریح راههای مکتوم داشتن آن، اینگونه سخن آغاز نمود: «من این نوشتار را از احمد طوسون پاشا دریافت نمودم، انفاذ و اجرای آن گرچه بسیار سخت است ولی برای من و شما بشارت بزرگ و نعمت غیرمترقبه‌ای است. بیاید همه دست در دست هم داده، تلاش خود را به کار بریم و از قید اسارت رهایی یابیم و زندگی شرافتمندانه زن و بچه خود را فراهم نماییم.» پس از بیان این مقدمه، نامه را در آورده، متن آن را برای حاضران قرائت نمود. حاضران از شنیدن این خبر مسرت بخش، غرق در شادی شدند و اشک شوق ریختند و گفتند: «وه چه سعادت بزرگ و بشارت

فرخنده‌ای به سراغ ما آمده است!» آنگاه برای پوشیده داشتن این راز سوگند خوردند و ابراز داشتند: «ما در مورد یک چنین موضوع پیچیده و حساسی، از هر گونه اظهار نظر و ارائه طرح ناتوانیم، شما هر تصمیم و تدبیری اتخاذ کنید، ما تا آخرین قطره خون برای اجرای آن تلاش و فداکاری می‌کنیم.» حسن قلعی چاوش گفت: «طرحی که من در این رابطه ارائه می‌دهم این است که وقت خاصی را با احمد طوسون پاشا تعیین می‌کنم و در آن وقت مقرر بر فراز همین خانه‌ای که الآن در آن هستیم تیری را شلیک می‌کنم. شما که الآن از اینجا برگردید، همسایگان خود را مخفیانه دعوت کنید و این راز را با آنها در میان بگذارید. آنان در لحظه‌ای که صدای شلیک از پشت بام خانه من شنیده شد سلاحهای خود را بردارند، به وهابیان موجود در برجها و باروهای حصار حمله‌ور شوند و هر وهابی را هر جا یافتند بکشند. سعی کنند که در داخل حصار حتی یک نفر وهابی زنده نماند. آنچه برای مردم ضرورت دارد که حساب شده و دقیق انجام دهند، همین است و بس. اگر این وظیفه را به نحو احسن انجام بدهند به مقصد و مقصود خود نایل می‌شوند و برای همیشه از این غم و اندوه رهایی می‌یابند.» آنگاه نامه‌ای به شرح زیر نوشت و توسط نامبردگان از طریق مجرای عین الزرقا برای احمد طوسون پاشا فرستاد.

متن نامه حسن قلعی چاوش به احمد طوسون پاشا

«ولی نعمت بزرگوارم، سرورم و پیشوای مقتدرم! فرمان مسرت بخش شما به دست چاکرتان واصل شد. اهالی مدینه از دیر زمان نمک پرورده دولت علیّه عثمانیه و شرمنده الطاف بیکران آن پادشاه اسلام پناه هستند. و چون از اعماق دل و صمیم قلب به دولت عثمانی عشق می‌ورزند، خروج از تابعیت افتخار آمیز دولت عثمانی و گرفتاری در بند اسارت و جنایت دیگران، خود فاجعه بزرگی است. از این رهگذر ما در عهد سلطان سلیم خان چندین بار از دربار شوکت اقتران ایشان استمداد جستیم و نماینده‌ها فرستادیم، که متأسفانه در عهد ایشان شرایط رو در رویی با فرقه طغیانگر وهابیان فراهم نشد. اهالی نیز بیش از آن قدرت تحمل محاصره و تضيیقات را نداشتند، بنابر این ناچار در مقابل آنان تسلیم شدند. پیروی از این فرمان گرامی برای ما نعمت بزرگ و قرین امتنان است. تلاش برای بیرون راندن دشمنان بدکردار از هجرتسرای پیامبر، وظیفه فرد فرد اهالی مدینه است و طبعاً ما بیش از سپاه مصری فداکاری و جانبازی خواهیم نمود. و لذا از شما می‌خواهیم که در فلان روز و فلان ساعت سپاه مصری در منطقه «بئر علی» گرد آیند. در لحظه‌ای که از داخل مدینه صدای شلیک تفنگ شنیده شد، از آن درب حصار که به روی آنها باز خواهد شد به داخل حصار سرازیر شوند. این جانب هنگامی که لشکر همایونی را در منطقه آبار علی مشاهده کنم، پشت بام رفته به شلیک تفنگ می‌پردازم. اهالی مدینه بر اساس قراری که مخفیانه مقرر گشته، گروهی به برجها و باروها رفته، وهابیها را قتل و قمع خواهند نمود و گروهی دیگر دروازه‌های حصار را گشوده، لشکر همایونی را به داخل حصار هدایت خواهند کرد. این تدبیر با افراد لازم در میان نهاده شده و توسط آنها به فرد فرد اهالی تفهیم گردیده است. آنچه مهم است این است که لشکر همایونی همه هم خود را صرف کرده، در سر ساعت تعیین شده در روز مقرر در آبار علی حضور پیدا کنند. در غیر این صورت پیامدهای بسیار خطرناکی برای اهالی مدینه در پی خواهد بود. با تأکید بر این نکته، عریضه را خاتمه می‌دهم.» احمد طوسون پاشا از این پاسخ صریح و تدبیر صحیح حسن قلعی بیش از حد مسرور شده، ۷۳ نفر سواره و ۴۰۰ نفر پیاده از اعراب شیخ جزا و تحت فرماندهی «عثمان کاشف» از سرکرده‌های لشکر مصری، به سوی آبار علی گسیل داشت، تا در روز مقرر و ساعت معین به نقطه از پیش تعیین شده برسند. عثمان کاشف که از افسران کار آزموده و آشنا با فنون رزمی بود، ۴۷۳ تن سرباز سلحشوری را که در تحت فرماندهی او بود حرکت داده، در روز معین و ساعت مقرر به منطقه «آبار علی» [۳۴] که در فاصله سه ساعتی مدینه منوره به سمت مکه معظمه قرار داشت واصل گردید. وهابیان مدینه از وصول سپاه عثمان کاشف به آبار علی مطلع شدند، اهالی مدینه را احضار نموده، اینگونه اولیتماتوم دادند: «به جهت اینکه ممکن است شما از کنار ما فرار کنید، این دفعه شما را با خود نمی‌بریم، لازم است همه شما مسلح شوید، با کمال

بیداری و هشیاری در خانه‌های خود گوش به زنگ بمانید. اگر ما - بر فرض محال - در مقابل سپاه مصری شکست خوردیم، شما باید بی‌درنگ به یاری ما بشتابید. و اگر در یاری ما کوتاهی کنید پیامد بسیار سختی برایتان خواهد داشت.» اهالی مدینه در پاسخ آنها اظهار داشتند: «زن و فرزند ما در این شهر زندگی می‌کنند، اموال و اشیای ما در این حصار است، و لذا ما وظیفه داریم که با همه توان در محافظت از شهر و حصار تلاش کنیم. شما فقط در فکر خودتان هستید، ولی ما در اندیشه زن و بچه خود هستیم. اگر قلعه به دست ترکها بیفتد، ما با زبان آنها آشنایی نداریم، آنها نیز زبان ما را نمی‌دانند. اموال ما را به یغما می‌برند، مردان ما را می‌کشند و زنان ما را به اسارت می‌برند؛ زیرا نژاد آنها از نژاد دیگری است.» وهابیان با شنیدن این پاسخ مصلحتی از قلعه خارج شدند، گروهی سیل آسا به سوی «آبار علی» روان گشتند و گروهی برای محافظت از سنگرهای قبا و عوالی تعیین شدند و گروه دیگری مسلح در داخل حصار باقی ماندند. وهابیانی که به سوی آبار علی حمله‌ور شدند، چهار هزار نفر بودند که بدای بن مضیان و نیز برادرش در سپاه سعود بی‌ایمان بودند. عثمان کاشف در ابتدای امر احساس کرد که یک سپاه ۴۷۳ نفری نمی‌تواند با یک لشکر جزار رویا روی شود و لذا صلابت و شجاعت سپاهش را به آنها گوشزد می‌کرد و سربازی و جانبازی آنان را در برابر دین و دولت می‌ستود و می‌گفت: «دوستان! مادران ما، ما را برای چنین روزی به دنیا آورده‌اند. امروز تنها کاری که ما باید انجام دهیم رهاسازی هجرت سرای رسول گرامی اسلام از دست پلید دشمنان خارجی است. گرچه تعداد دشمنان ما زیاد است ولی به حکم «الخائن خائف» آنها بزدل و ترسو هستند. اگر یار و یاور آنها شیطان است، پشتیبان ما عنایات خاص پیامبر خدا و الطاف بیکران خالق مَنان می‌باشد. ما اگر صلابت و پایمردی خود را حفظ کنیم و جان ناقابل خود را در طبق اخلاص نهاده، به سوی دشمن بزدل حمله‌ور شویم، بی‌گمان پرچم پیروزی را به اهتزاز درآورده، دشمن دین و ایمان را از ریشه و بن برخواهیم کند. اهالی مظلوم مدینه اینک در کنار حرم رسالت پناهی، برای غلبه و پیروزی ما دست به نیایش برداشته، سیل اشک بر رخسار خود روان می‌سازند و از محضر رسول خداصلی الله علیه وآله تقاضای یاری می‌کنند. کسانی که در این نبرد شربت شهادت بنوشند، همانند کسی هستند که در رکاب رسول خدا به شهادت رسیده باشند. بی‌گمان رحمت و مغفرت پروردگار شامل حالشان خواهد بود. ارواح طیبه شهدا و ساکنان ملاًاعلا به تماشای شما برخاسته‌اند. توجهات معنوی و عنایات روحانی آنها برای نصرت و پیروزی ما بس است. هان! ای هم‌زمان، با اتکا به عنایات الهی دلگرم شوید، با شمشیرهای آخته به سوی دشمن زبون بتازید. یکدل و یک صدا بانگ تکبیر برآورید و دمار از روزگار دشمن در آورید. اینک من پیشاپیش شما حرکت می‌کنم، شما شیفتگان خدا و پیامبر به دنبال من روان شوید. ای عاشقان به پیش.» عثمان کاشف با این نصایح حماسی، دلاوران مصری را تشویق نمود و لشکر توحید با گلبانگ تکبیر، چون شیر ژبان به سوی دشمن بی‌ایمان حمله بردند. ۵ ساعت تمام آتش جنگ را برافروخته نگه داشتند و دشت روح افزای آبار علی را با خون دشمن زبون گلگون ساختند. که شاعر گفته است: «این پیامد نبرد است که دشت و هامون را به جای لاله‌های سرخ با خون دشمنان خود بیاراستیم.» لشکر بد آیین دشمن در مقابل این حمله‌های دلیرانه و یورشهای شجاعانه تاب مقاومت نیاورد و همگی فرار را برقرار ترجیح داده، به سوی مدینه منوره عقب نشینی کردند. چون درب‌های حصار را بسته دیدند به خاکریزهای عوالی و قربان پناه بردند و همانند جوجه کبوتر به سوی دهکده قبا پراکنده شدند. سپاهیان مصری به مقدار زیادی آنها را دنبال کردند و هر کدام را یافتند از پا در آوردند و به قرارگاه خود در آبار علی با فتح و غلبه بازگشتند. رؤسای اشقیاء از مشاهده شجاعت و صلابت سپاهیان مصری و از تنگتر شدن محاصره مدینه توسط «احامده» به پشتیبانی از سپاه مصری، از رویارویی با سپاه عثمان سخت برآشفتنند. از این رهگذر سران اهل مدینه، چون: محمد فلاح، محمد طیار و حسن قلعی را فرا خواندند و به آنها اولتیماتوم دادند که: «ما با یک سپاه نیرومند متشکل از چهارده هزار مرد جنگی به سوی سپاه ترک حمله‌ور خواهیم شد. اگر برای همکاری نکردن با ما به عذرهای واهی متوسل شده، تعلل بورزید، نخست شما را از دم تیغ می‌گذرانیم، سپس به سوی آبار علی حمله‌ور می‌شویم. شما در ابراز اطاعت و همکاری کوتاهی نمی‌کنید ولی برخی از اعمال شما ما را به شک و تردید در مذهب و آیین شما

وا می‌دارد. شما باید یکایک در مقابل ما سوگند یاد کنید و همه خواسته‌های ما را برآورده سازید.» آنگاه یک پیمان همکاری به صورت ظاهر منعقد شد و در مورد همکاری و همراهی اهالی مدینه اطمینان خاطر حاصل گردید. این قول همکاری از طرف اهالی مدینه به صورت جبری و از روی مماشات بود. پس از آن دو نامه به رشته تحریر در آمد؛ یکی را به «عثمان کاشف» و دیگری را به «شیخ جزا» که تا آن موقع به آبار علی رسیده بود، ارسال نمودند. این دو نامه که توسط دو تن از اهالی مدینه از طریق مجرای عین زرقا فرستاده شد، هر دو به یک مضمون بود، جز اینکه یکی به عربی و دیگری به زبان ترکی بود. متن نامه‌ای که به زبان ترکی خطاب به عثمان کاشف ارسال شده بود - پس از حذف القاب - چنین بود: «فردا فلان ساعت درهای قلعه مدینه منوره به روی لشکر شما، بر اساس قرار دادی که در میان ما مقرر شده، گشوده خواهد شد. اگر مسامحه و تأخیر روا دارید، این قرار داد توسط جاسوسهای وهابیان معلوم خواهد شد و همه اهالی مدینه را قتل عام خواهند کرد؛ زیرا هنوز در میان ما از طرفداران آنها کم و بیش هست و ممکن است ما برخی از آنها را شناسیم و در بزم خود جای دهیم. در این زمینه کوچکترین مسامحه روا ندارید، دار الهجره پیامبر خداصلی الله علیه و آله را از دست پلید دشمن رها ساخته، ساکنان دارالسکینه و زنان و فرزندانشان را دلشاد کنید.» این نامه در حوالی نیمه شب به دست عثمان کاشف رسید، پس از اطلاع از مضمون آن به نامه رسانها گفت: «انشاءالله فردا رأس ساعت تعیین شده، ما را در مقابل درهای قلعه خواهید دید و به یاری حضرت حق از بند اسارت رهایی خواهید یافت.» و تأکید کرد که در وقت معین سپاهیان مصری و سپاهیان شیخ جزا را بی‌درنگ گسیل خواهد داشت. آنگاه نمایندگان اهل مدینه از طریق مجرای عین زرقا به مدینه بازگشتند و به اهالی مدینه بشارت دادند و اهالی مدینه همگی در خانه‌های خود مسلح گشته، دیدگان خود را به سوی آبار علی دوختند و تا صبح ترک خواب و استراحت نمودند. سپاه عثمان کاشف به هنگام سپیده دم با شلیک توپ و تفنگ کماندوهای وهابی را تار و مار ساختند و سرکرده‌های اشقیاء را فراری دادند و سرانجام به یکی از درب‌های حصار مدینه که «عنبریه» نام داشت نزدیک شدند. سپاه پادشاهی مصری با شجاعت و صلابت بی‌نظیر در برابر حصار قلعه قرار گرفتند و حسن قلعی چاوش در ساعت مقرر بر فراز بام خانه‌اش تیری شلیک کرد. بر اساس تعلیمات قبلی، اهالی مدینه به صورت دسته جمعی با ادوات جنگی حرکت نموده، نگهبانان وهابی قلعه را از رو در رویی با سپاه مصری منع کردند. در این میان جوانمردی که جان بر کف نهاده، دل به دریا بزند و دروازه عنبریه را بگشاید یافت نشد، و لذا مدتی سپاه مصری در پشت دیوارهای حصار سنگر گرفتند و در انتظار باز شدن دروازه نشستند. در این اثنا اگر سپاهیان وهابی موجود در نواحی عوالی و قبا گرد می‌آمدند و به طرف سپاه عثمان کاشف حمله‌ور می‌شدند، بی‌گمان سپاه - مصری به دلیل کمی نفرات - شکست می‌خوردند و همه اهالی مدینه از زن و مرد و خرد و کلان کشته می‌شدند. نگهبانان وهابی برای جلوگیری از نزدیک شدن سپاه مصری به قلعه و گشوده شدن دروازه، از برجها و باروها پیوسته توپ و تفنگ پرتاب می‌کردند. گروهی از ایثارگران مدینه جان خود را بر طبق اخلاص نهادند و بدون اعتنا به توپ و تفنگ، که چون رگبار باران فرو می‌ریخت، به سوی دروازه شتافتند و دروازه را گشودند و سپاهیان مصری را به داخل قلعه هدایت نمودند و به میدان مناحه آوردند. آنگاه برای محافظت آنان از خطر دشمن، سواران مصری و بدویان شیخ جزا را در پناهگاههای مستحکم جای دادند و دروازه عنبریه را بستند و از احمد طوسون پاشا درخواست نیرو کردند. احمد طوسون از شنیدن خبر ورود سپاهیان به درون حصار مدینه، بیش از حد مسرور گردید و لشکری متشکل از سه هزار مرد جنگی تحت فرماندهی زعیم اوغلو، حسین بیک، شراره و بناپارت، از سرکرده‌های نامدار ارتش مصر ترتیب داد و به یاری عثمان کاشف فرستاد. سپاهیان یاد شده با سرعتی شگفت طی مسافت نمودند و در مدتی کوتاه به ناحیه مدینه رسیدند و آنگاه چادر ستاد فرماندهی را در بیرون حصار مدینه نصب کردند. ورود خضرگونه و پیش بینی نشده لشکر مصری، از طرفی موجب قوت قلب سپاهیان عثمان کاشف و شیخ جزا شد - که چندی قبل وارد مدینه شده و با کمبود آذوقه مواجه بودند - و از طرفی موجب تشویش خاطر و نگرانی شدید وهابیانی شد که در خاکریزهای اطراف قربان، عوالی و قبا سنگر گرفته بودند، که همگی از منطقه گریختند. وهابیانی که در داخل قلعه متحصن بودند، هنگامی که

مشاهده کردند همه اطراف حصار توسط سربازان سلحشور مصری محاصره شده، بدای بن مزیان، برادرش سعود و عبدالله بن سعود و دیگر سرکرده‌های وهابی، سنگر نشینان عوالی و قربان را برداشتند و از منطقه فرار کردند. آنان حتی وقتی مطمئن شدند که دیگر نیرویی به کمکشان نخواهد آمد. در اثر عناد و لجاجتی که داشتند باز هم به جنگ و نبرد ادامه دادند و اهالی مدینه و سپاه مصری را با شلیک مداوم توپ و تفنگ مورد ایداء قرار دادند. یکی از فرماندهان مدبر مصری به نام «احمد آغا» که در اثر شجاعت و صلابتش به «بناپارت» شهرت یافته بود، توپهای غول پیکر را بر فراز قلّه کوه «سَلع» در جنوب مدینه مستقر نمود و قلعه را مدتی متمادی زیر رگبار توپها قرار داد. او وقتی متوجه شد که از این طریق نیز کار پیش نمی‌رود با حسن قلعی چاوش مشورت کردند و تصمیم گرفتند که کانالی حفر کرده، قلعه را منفجر نمایند. آنگاه شخصی به نام «عودالحیدری» را نزد وهابیان فرستادند و پیغام دادند که اگر سلاحهای خود را بر زمین بگذارند، مورد عفو و امان قرار خواهند گرفت و به هر جا که مایل باشند می‌توانند بروند. عودالحیدری که در نهان از طرفداران ابن سعود بود، وهابیان را به ادامه نبرد تشویق کرد و نقطه حفر کانال را به آنها معرفی نمود و تأکید کرد که آن نقطه را بخصوص مورد پرتاب توپ قرار دهند. هنگامی که احمد آغا بناپارت از این واقعه مطلع شد، دستور داد که حفر کانال تعطیل شود و کانال دیگری به سوی برج مستحکم واقع در کنار حَمَامِ مُحَمَّد پاشا حفر گردد. حفر این کانال نیز با صلاحدید حسن قلعی چاوش انجام گرفت و به قدری مخفیانه انجام یافت که حتی احمد آغا نیز از آن مطلع نشد. انفجاری که در این کانال انجام گرفت، برج مستحکم وهابیان را به هوا فرستاد و حفره وسیعی ایجاد کرد که یک ستون ده نفری به راحتی توانست از میان آن بگذرد. در حدود هزار نفر از ایثارگران سپاه پادشاهی مصری از این کانال عبور کردند و به داخل قلعه راه یافتند، ولی یک گروه دو هزار نفری از وهابیان راه را بر آنها بستند و در پشت ساختمانها سنگر گرفتند و با تفنگ و تپانچه از پیشرفت آنها جلوگیری کردند. با تشجیع و تشویق فداییان بومی، ایثارگران یاد شده توانستند جالیز محمد پاشا را به تصرف خود در آورند و در آنجا سنگر بگیرند. در این درگیری شجاعانه، فقط یک نفر شهید و یک نفر زخمی شد. گرچه تصرف این جالیز وحشت و اضطراب عجیبی در دل وهابیان انداخت، ولی این جالیز به یک کوچه تنگ و باریک ختم می‌شد که هر دو طرف این کوچه با سدهای محکم مسدود بود و در دو طرف این گذرگاه برج و باروی بسیار مستحکمی قرار داشت که توسط نگهبانان حفاظت می‌شد. از این رهگذر ایثارگران جانبازی که تا جالیز محمد پاشا پیش رفته بودند، در یک موقعیت بسیار خطرناکی قرار گرفتند. این فدائیان جان بر کف مدتی در این نقطه مخاطره انگیز درنگ کردند و به دنبال راه چاره بودند، که یک قهرمان جان بر کف با صولت حیدری خیز برداشت و با یک خیز خود را به باروی اول رسانید و نگهبانان بارو را در دم به هلاکت رسانید. نگهبانان دیگر باروها با مشاهده رشادت این قهرمان، که «درویش دیشی» نام داشت، به وحشت افتاده، از منطقه گریختند. دیگر فدائیان ایثارگری که در جالیز محمد پاشا حیران و سرگردان مانده بودند، به غیرت آمده، با یک بسیج عمومی بر وهابیها هجوم برده، همه آنها را چون گوسفند سر بریدند. آتش جنگ با ورود سپاهیان بعدی مصری و امدادگران بدوی، آنچنان شعله‌ور شد، که تشخیص اهالی مدینه از تجاوزگران وهابی برای مصریها و بدویها غیر ممکن شد. و لذا اهالی رزمجوی مدینه کلاه سربازی بر سر نهادند تا از وهابیها باز شناخته شوند. وهابیان پلید در عناد و لجاجت خود اصرار ورزیده، از روی سفاهت و حماقت خواستار عفو و امان نشدند. پس از مدتی متمادی جنگ و خونریزی، وهابیان دیدند که هرگز قدرت مقاومت در برابر سپاه توحید را ندارند، و لذا به برجهای پناه برده، تقاضای عفو و امان نمودند. همه جای داخل حصار با لاشه‌های وهابیان بدکردار پر شده بود و طبعاً به جهت وحشت و اضطرابی که بر زنان و کودکان عارض می‌شود، به عفو و امان پناه بردند. این تقاضا از طرف اهالی پذیرفته شد و مقرر گردید که آنها را تا فاصله چند ساعتی مدینه تحت الحفظ ببرند، به طوری که از تیر رس اهالی مدینه خارج شوند. در میان فرماندهان مصری این مأموریت بر عهده عثمان کاشف نهاده شد و او به مقدار لازم سواره به همراه خود برداشت و وهابیان پناهنده و خلع سلاح شده را تحت الحفظ از مدینه بیرون برد. وهابیان هنگامی که به منطقه «عَرِیض» رسیدند، علی‌رغم بی‌سلاح بودنشان، در صدد برآمدند

که با کشتن عثمان کاشف آتش درون خود را خاموش نمایند. عثمان کاشف پس از برملا شدن افکار پلید آنان، با سپاهانی که در تحت اختیارش بود، با وهابیان به جنگ و نبرد پرداخت و همه آنها را از دم شمشیر گذرانید. تنها هفت نفر از آنها موفق به فرار شدند. (۱۲۲۷ ه.ق). تعداد وهابیانی که سعود برای نگهداری قلعه مدینه گمارده بود به چهارده هزار نفر می‌رسید، که همه آنها در اثنای جنگهای پیاپی به هلاکت رسیدند، به جز هفت نفر، که یکی از آنها به: «احمد حنبلی» موسوم بود. احمد حنبلی از مجاوران مدینه منوره بود و مدت زمان طولانی با تدریس علم فقه در داخل مسجدالنبی امرار معاش می‌کرد. ولی در نهایت بلای حبّ جاه بر جانش افتاد و با بیعت سعود بن عبدالعزیز، دین و ایمانش را بر باد داد و راه کفر و الحاد را در پیش گرفت. این خائن پلید گرچه از محاربه «عزیز» جان سالم به در برد و به وضع بسیار ناهنجاری خود را به درعیه رسانید، ولی در آنجا خود را لو داد و به شرحی که در زیر بیان می‌کنیم به هلاکت رسید. احمد طوسون پاشا پس از این پیروزی درخشان، از منطقه بدر حرکت نمود و به قصد زیارت حرم مطهر و روضه معطر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به سوی مدینه منوره عزیمت کرد و کلید مبارک شهر مقدّس مدینه را به حضور پدرش محمد علی پاشا فرستاد. همزمان با این حرکت، محمد علی پاشا نیز با ۲۸ کشتی حامل نیرو، ادوات جنگی و ابزار نظامی به بندر جدّه وارد شد. او آنگاه بی‌درنگ وصول کلید و کیفیت استرداد شهر مقدّس مدینه منوره را از دست خوارج بی‌فرهنگ با شرح و بسط، به مرکز خلافت عثمانی - به استانبول - گزارش داد.

استرداد کعبه معظمه از دست اشقیای بی فرهنگ

محمّد علی پاشا در لحظه ورود به جدّه، از خبر مسرت بخش قلع و قمع فرقه‌های تجاوزگر وهابی و اخراج آنان از خاک پاک هجرت سرای پیامبر صلی الله علیه و آله آگاه شد و این خبر بهجت انگیز موجب شد که در صدد استرداد مکه معظمه نیز برآید، از این رو لشکر جزّاری به فرماندهی مصطفی بیک از جدّه گسیل داشت و به اعزام لشکری از مدینه و بسیج کردن بقایای سپاه مصری به سوی مکه معظمه فرمان داد. لشکری که به فرماندهی احمد طوسون پاشا از مدینه منوره حرکت نمود، در اثنای راه با سپاه «بدای بن مزیان» و برادرش سعود مواجه شده، طی نبرد سختی همه آنها را از ریشه و بن برکند. آنگاه با سپاهی که توسط پدرش از جدّه گسیل شده بود، متحد شد و با یک حمله دلیرانه گروههای اشقیای را مجبور به فرار و عقب نشینی کرد که سرانجام بقایای وهابیهای مکه به قرارگاه مستحکم «زعمیم» پناه بردند. هدف وهابیان از پناه بردن به قرارگاه زعمیم این بود که راههای این قرارگاه سوق الجیشی را ببندند و در پناه موقعیت طبیعی این قرارگاه از هجوم لشکر پیروز محمد علی پاشا در امان باشند. و هر از چندی به لشکر همایونی شیخون زده، در موقع مناسب با وهابیان درعیه متحد شوند و مکه معظمه را باز پس گیرند. مصطفی بیک فرمانده لشکر مصری اعزام شده به جدّه، با شجاعت و دلاوری بی نظیر خود سوگند یاد کرد که تا وهابیان پلید را از قرارگاه زعمیم قلع و قمع نکنم از مرکب خود پیاده نخواهم شد. آنگاه چهل تن فدایی جان برکف با خود برداشت و با حمله دلیرانه خود تعداد هفت هزار وهابی زبون را، که مشغول تحکیم موقعیت خود بودند، از قرارگاه زعمیم فراری داد و این قلعه مستحکم را ضبط و تسخیر نمود.

استرداد طائف پر لطائف از دست دشمن خائف

پس از ضبط و تسخیر کامل مکه معظمه و قرارگاه زعمیم و تحکیم نقاط سوق الجیشی، محمّد علی پاشا با لشکری آراسته به فرماندهی خود از بندر جدّه حرکت کرد و به شهر مقدّس مکه معظمه شرفیاب شد. او در مسیر خود، حصار طائف را به تسخیر خود درآورد و در ضمن آن به تجهیز لشکری نیرومند همت گماشت. عثمان مضایقی که از طرف سعود بن عبدالعزیز، شیخ درعیه، امارت طائف را بر عهده داشت، از مشاهده استرداد مکه معظمه از آغوش اشقیای و قلع و قمع گروههای وابسته به بدای بن مزیان و

تجهیز لشکری بیرون از شمار برای ضبط و تسخیر حصار طائف، همسر و فرزندان خود را برداشت و از حصار طائف گریخته سر به بیابان نهاد. اهالی طائف نیز با مشاهده این وضع به استقبال لشکر شاهانه مصری، که از طرف محمد علی پاشا به فرماندهی مصطفی بیک گسیل شده بود، شتافتند و حصار شهر را به او تسلیم کردند. هنگامی که این شیوه عاقلانه اهالی طائف به محمد علی پاشا گزارش شد، او نیز در مورد اهل طائف عنایت ویژه‌ای ابراز کرد و شخصاً به حصار طائف آمد و اهالی شهر را مورد تفقد قرار داد. از ظلمها، ستمها و اهانت‌هایی که از اشقیای وهابی به اهالی طائف رسیده بود، ابراز تأسف نمود و هر یک از اهالی شهر را با بیان مناسبی نوازش داد. به آنها توصیه کرد که به کسب و کار خود بپردازند و در کمال امتیّت و آسایش زندگی کنند و دعاگوی مجد و شوکت پادشاه جهان «سلطان محمود غازی» باشند. پس از مدّتی کوتاه، عثمان مضایقی تعدادی از اعراب را به دور خود جمع کرد و در صدد حمله به مکه یا طائف برآمد و در قرارگاه «سیل» اردو زد. سپاه پادشاهی از این حرکت ایذایی آگاه شد و سپاه نیرومندی را به منطقه اعزام نمود که نبرد سختی کردند و همگان را به تعجب واداشتند و در نهایت وهابیان را شکست دادند. جنگ «سیل» به درازا کشید و تعداد کشته‌های وهابیان به قدری زیاد شد که از کشته‌ها پشته ساختند و مردم ستم‌دیده طائف از موفقیت خود در اخذ انتقام از وهابیان تجاوزگر، بی‌نهایت مسرور شدند. از آنجا که در صحنه نبرد هیچ وهابی زنده باقی نماند و کشته‌های وهابیان بر روی یکدیگر انباشته شد و تپه‌هایی را تشکیل دادند، مردم تصوّر کردند که عثمان مضایقی نیز به درک واصل شده است. ولی عثمان مضایقی هنگامی که نتیجه جنگ را پیش‌بینی کرده بود و فهمیده بود که حتی یک نفر از اشقیای زنده نخواهد ماند، از ترس جاننش، جامه پلیدش را درآورده، لخت و عریان به غاری در سر راهش پناه برد. پس از این نبرد خونین، گروهی از بدویان به قصد تبریک و تهنیت گفتن به این پیروزی درخشان، به محضر محمد علی پاشا عازم بودند، یکی از آنها به هنگام عبور از کنار آن غار، فرد لخت و عریانی را مشاهده کرد که در دهانه غار نشسته است، به او گفت: «تو کیستی؟ و چرا اینگونه لخت و عریان شده‌ای؟». او در پاسخ گفت: «من عثمان مضایقی والی سابق طائف هستم، در جنگ سیل در برابر محمد علی پاشا شکست خوردم، برای نجات جانم تا اینجا گریختم. اگر برای نجات من از این دامی که دچار شده‌ام، مقداری موادّ خوراکی و نوشیدنی با یک شتر راهوار برایم فراهم کنی، به جان خود سوگند که تو را احیا می‌کنم و پاداش بزرگی مطابق شأن والای خود و شایان شخصیت برجسته خویش به تو عطا می‌کنم. بدانکه اگر من امروز از اینجا نجات پیدا کنم، خانواده‌ات، فرزندان و همه خویشاوندانت مادام‌العمر در رفاه و آسایش خواهند بود و در زمره شخصیت‌های برجسته حجاز قرار خواهند گرفت. گذشته از عطایای فراوان من، مورد الطاف بیکران و عنایات بی‌پایان حاکم درعنه، سعود بن عبدالعزیز نیز قرار خواهی گرفت و یکی از خانواده‌های خوشبخت منطقه خواهی شد. نتیجه اوضاع را ارزیابی کرده، مرا بر پشت خود سوار می‌کنی و به نزد سعود بن عبدالعزیز می‌بری، که وجود من در نزد او بیش از ده‌هزار نفر وهابی ارزش دارد. اینک در همه محافل سرکردگان، از مدیریت و کارسازی و کاردانی من گفتگو می‌شود. اگر دور اندیش و عاقبت‌نگر باشی، در رهایی من یک دقیقه اهمال نمی‌کنی و این فرصت طلایی را از دست نمی‌دهی.» شخص بدوی در پاسخ گفت: «فهمیدم، فهمیدم. تو واقعاً قهرمان و قهرمان زاده‌ای. مقام والای تو در دل هر کسی جای دارد. همواره اهالی حجاز به وجودت افتخار می‌کنند. از حوادث روزگار گذشته اطلاعی ندارم، ولی از روزی که تو را شناختم، در منطقه حجاز شخص دوّمی را سراغ ندارم که همانند تو شهرت به دست آورده باشد. تو حتماً روی قول خود پایدار خواهی بود، من چقدر آدم خوشبختی هستم که با تو مواجه شدم. من می‌دانم که اگر بتوانم تو را از این مهلکه نجات دهم، در میان اعراب منطقه نام و نشان پیدا خواهم کرد و در نزد سعود بن عبدالعزیز نیز مقام و منزلت خاصی پیدا خواهم یافت. بسیار مواظب خود باش، از دهانه غار عقب‌تر برو، خود را به کسی نشان نده. آرام نفس بکش، سرفه نکن، عطسه نکن. از هر حرکتی که در بیرون غار منعکس شود به شدت پرهیز کن؛ زیرا ممکن است سپاهیان مصری متوجه شده، تو را به قتل برسانند. از دهکده خویش که بیرون آمدم تا اینجا هیچ نقطه‌ای را از سربازان مصری خالی ندیدم. با هر فرد سپاهی که مواجه شدم، بعد از سلام و تعارف، درباره تو

پرس و جو می کردند. من آگاهی یافته‌ام که محمد علی پاشا وعده داده که هر کس تو را به قتل برساند و یا دستگیر کند، او را احیا خواهد کرد. تو خود بهتر می دانی که محمد علی پاشا از وزرای صادق الوعد عثمانی می باشد و روی قول خود پابرجاست. و لذا هر سرباز ترک تو را ببیند یا تو را به قتل رسانیده، سرت را نزد ایشان می برد و یا تو را دست بسته به او تحویل می دهد.» این بدوی با این سخنان به ظاهر منتظم، «عثمان مضایقی» را مطمئن ساخت و به دهکده خود بازگشت. او از کسانی بود که در عهد حکومت عثمان مضایقی، به دستور او به شدت مورد شتم و ضرب قرار گرفته بود. از این رهگذر پس از فریب دادن آن ملعون، در دل خود گفت: «عجب فرصت خوبی برای انتقامجویی است!» بی درنگ به روستا رفته، برادر و پسر عموهایش را برداشت و به سوی غار آمد. او را بر فراز شتر قرار داد. دستها و پاهایش را محکم بست و به سوی طائف حرکت نمود. عثمان مضایقی که سرانجام در استانبول به سزای اعمال پلیدش رسید، تضرع وزاری فراوان کرد تا بدویان او را به طائف نبرند، و وعده‌های پوچ فراوان به ایشان داد، ولی این وعده‌ها و وعیدها در آنها مؤثر نشد. بدویان بی توجه به گریه و زاری این روباه مکار، او را به حضور محمد علی پاشا برده، گفتند: «این همان عثمان مضایقی مکار و غدار است که او را در فلان مغاره یافتیم و به حضور عالی آوردیم.» محمد علی پاشا نیز او را دست بسته به پایتخت عثمانی (استانبول) فرستاد و گزارش داد که: ۱ - این پلید از وزرای پر وزر و بال سعود بن عبدالعزیز است. ۲ - مکه معظمه از دست اشقیاء به کلی آزاد شده است. ۳ - وهابیان معدودی که از شمشیر آبدار سپاه اسلام جان سالم به در برده‌اند، از منطقه گریخته تا درعیه عقب نشینی کرده‌اند. ۴ - بر اساس فرمان همایونی که از ناحیه پادشاهی شرف صدور یافته بود، شریف غالب را به همراه سه تن از کارگزارانش به «سلانیک» اعزام کردم. ۵ - «طامی» ملعون را که بلاد یمن را مسخر کرده بود، دست بسته به استانبول فرستادم. سعود بن عبدالعزیز که در اثر تألمات روحی خسته و افسرده در بستر بیماری، در گوشه‌ای از درعیه افتاده بود، به دنبال شکستهای پیاپی وهابیان، در جای جای سرزمین حجاز، به شدت دچار تشویش و اضطراب شد و گوشتهای بدنش پوسیده، فرو ریخت و در وضع بسیار بد و تنفر انگیزی از دنیا رخت بربست. پسرش «عبدالله» که پیشتر والی مدینه منوره بود، به جای پدر نشست و در صدد استیلای مجدد بر مدینه برآمد. و برای این منظور اردوی انبوهی گرد آورد و از درعیه راهی مدینه شد. احمد طوسون پاشا به مجرد اطلاع از این حرکت و تصمیم وی، سربازان مصری موجود در مدینه را آماده ساخت و برای مقابله با وهابیان به راه افتاد. در میان دو قرارگاه «حناکه» و «قاصیم» دو اردو به هم رسیدند؛ یک یا دو بار با یکدیگر درگیر شدند. اما با پا در میانی شیوخ اعراب، طرفین مهیای سازش شدند و در نتیجه احمد طوسون پاشا به مدینه منوره و عبدالله بن سعود به درعیه بازگشتند. محمد علی پاشا پس از آگاهی از این سازش، بی درنگ به مدینه منوره مشرف شده، احمد طوسون پاشا را به مصر فرستاد و «عابدین بیک» را به فرمانداری مدینه نصب کرد و آنگاه خود به قاهره بازگشت. پس از اندک مدتی، عبدالله بن سعود بار دیگر در صدد استیلای حرمین شریفین برآمد و برای رسیدن به این هدف مقداری از وهابیان را به دور خود گرد آورد. این موضوع توسط اهالی مکه و مدینه به دربار عثمانی گزارش شد و از سوی خلیفه عثمانی فرمان دستگیری عبدالله بن سعود و اعزام او به استانبول و یا قتل و اعدامش صادر گردید. بر اساس این فرمان همایونی، محمد علی پاشا به مقدار لازم لشکر آراست و به فرماندهی پسرش «ابراهیم پاشا» به سوی مدینه منوره اعزام کرد. ابراهیم پاشا به هنگام زیارت روضه مطهر متوجه شد که حرم پاک رسول خدا صلی الله علیه و آله نیاز مبرمی به تنظیف و تطهیر دارد، از این رو در نخستین روز ورودش به مدینه منوره دستور تنظیف و شست و شوی حرم مطهر را صادر کرد و روز بعد، مسجد شریف نبوی در کمال متانت و احترام غبار روبی و شست و شو شد. به هنگام شست و شوی حرم مطهر و مرقد معطر نبوی که ابراهیم پاشا خود نیز حضور داشت. فرماندهان ارتش، سرکردگان لشکر، اعیان و اشراف شهر همگی با جامه‌های فاخر افتخار خدمت داشتند. در مدخل درهای باب السلام و باب الرحمه دیگهای شربت گذارده بودند و خدمتگزاران حرم و مباشران تنظیف مسجد، توسط سقّایان، با این شربت‌ها پذیرایی می شدند. تعداد افراد شرکت کننده از اعیان و اشراف در این خدمت مبارک، بیش از دو هزار تن بود که همگی جارو به دست گرفته، افتخار خدمت یافتند و پیشانی بر

آستان سوده، با مژده‌های خود روضه مطهره را جارو زدند. ابراهیم پاشا نیز گاهی جارو به دست گرفته وظیفه خدمتگزاری خود را انجام می‌داد و گاهی مشک شربت به دوش گرفته به سقایی می‌پرداخت. که شاعر گفته: «همه پادشاهان بنده این درگاهند ای فرستاده خدا. این آستان امانگاه همه جهانیان است ای رسول گرمی پروردگار. ای پیامبر، اگر این کمترین از شفاعت گسترده‌ات کامیاب گردد عجب نیست. که همه ملتها در پرتو عنایت کامروا هستند.» ابراهیم در مسیر خود از قاهره تا مدینه که از طریق خشکی این مسیر را می‌پیمود، همه قراء و قصباتی را که بر آنها می‌گذشت، مورد تفقد خود قرار می‌داد. برخی را کیسه زر و سیم می‌داد، به برخی دیگر شوکت و سطوت خود را بنمود. تا همگی را تحت اطاعت و انقیاد خود درآورد. در میان اعرابی که بین قاهره و مدینه سکونت داشتند، کسی نبود که آثار نافرمانی از او نسبت به ابراهیم پاشا مشاهده شود، و یا نسبت به عبدالله بن سعود علاقه و طرفداری از او احساس گردد. چند روز بعد از تنظیف شایسته حرم شریف نبوی و مورد توجه و تفقد قرار دادن اهالی مدینه منوره، لشکر با صلابت و شهامت خود را به سوی درعیه حرکت داد و همه قلعه‌های واقع در مسیر را تصرف کرد و به مقدار لازم محافظ و نگهبان گماشت و تا قلعه‌های مستحکم درعیه پیش تاخت و در برابر قلعه نجدیه چادر فرماندهی خود را با شکوهی هر چه تمامتر نصب کرد. عبدالله بن سعود هنگامی که پیشروی دلیرانه سربازان شاهانه را تا مقابل حصار درعیه مشاهده کرد، خود را به برج محکم و استوار قلعه، که جایگاه و یادگار پدرش سعود بن عبدالعزیز بود رسانید و اطراف چهار گانه آن را محکم ساخت. او تلاش فوق العاده‌ای از خود نشان داد. به چادرهای مسلمانان اشاره کرد و سخن پوچ: «مشرکین آمدند، مشرکین آمدند» را تکرار نمود و سربازان پادشاهی را چون گوسفندهای قربانی انگاشته به وهابیان دستور داد که به سوی آنان بشتابند و خونهایشان را بر زمین بریزند. آنگاه با ابراز شادی و خوشحالی گفت: «به روح پدرم سعود و روح پدر بزرگم عبدالعزیز سوگند که برخی از اینها را طعمه شمشیر ساخته، برخی دیگر را مطرود و منکوب خواهم کرد. آنچه ابزار و ادوات جنگی با خود آورده‌اند، همه را ضبط کرده، در میان شما تقسیم خواهم کرد.» او تلاش فراوان کرد وهابیان را متقاعد سازد که در نخستین رویاری، سربازان شجاع و جان برکف مصری را نابود خواهد کرد. ولی هنگامی که مشاهده کرد قلعه مستحکم درعیه از چهار طرف در محاصره مسلمانها قرار گرفته و در نقاط سوق الجیشی سنگرهای فراوان ساخته شده و توپهای غول پیکری بر فراز آنها کار گذاشته‌اند، هوش از سرش پرید و عقلش از کار افتاد! از این رهگذر از حمله به اردوی شاهانه منصرف شد و تصمیم گرفت که از داخل قلعه به مقابله برخیزد. اگر پسر سعود این تصمیم را نمی‌گرفت نیز وهابیها دیگر در موقعیتی نبودند که بتوانند در صدد تهاجم برآیند؛ زیرا وهابیان شجاعت و دلاوری سربازان جان برکف پادشاهی را آزموده بودند و می‌دانستند که به جز قلعه درعیه همه حصارها و قلعه‌ها را سپاه مصری با قدرت و غلبه تصرف نموده‌اند و مطلع بودند که چقدر از اشقیای وهابی در همین مسیر به دست دلاوران مصری به خاک مذلت افتاده‌اند. آنها با چشم خود می‌دیدند که حتی عبدالله بن سعود هنگامی که در مقام تشجیع آنها سخن می‌گفت، قدرت ادای کلمات را نداشت و مطالب را بریده بریده از دهانش فرو می‌ریخت و خود حصار را خالی گذاشت و به برج نامیمون پدرش که آنرا «قصر» می‌خواند پناه برد! و از طرفی در میان وهابیها قرار بر این بود که اگر عبدالله بن سعود حکم حمله دهد اطاعت نکنند! ابراهیم پاشا به صورت جدی در صدد نبود که با سوق دادن لشکر، زمین درعیه را با خون مردم رنگین سازد و لذا به مدت پنج ماه و نیم محاصره را ادامه داد تا کاملاً بر افراد محصور در میان برج فشار وارد شود و مجبور به تسلیم گردند. ابراهیم پاشا با این تدبیر عاقلانه، به جز برجی که عبدالله در آن متحصن بود، همه قسمتهای حصار را تصرف کرد و سرانجام عبدالله بن سعود را زنده دستگیر ساخت و دست و پا بسته به مصر فرستاد و آنچه از اشیای قیمتی روضه مطهر نبوی به وسیله سعود به غارت رفته و در آن برج موجود بود، به دست آورد و برای ارسال شدن به استانبول به قاهره فرستاد. آنگاه قلعه درعیه نجدیه را با خاک یکسان نمود و برجها و باروهایش را آشیانه جغد و کلاغ کرد. هنگامی که خبر دستگیری ابن سعود در منطقه شایع شد، وهابیان موجود در داخل و خارج درعیه، یکی پس دیگری به حضور ابراهیم پاشا می‌آمدند و امان نامه تقاضا می‌کردند و به صورت ظاهری هم که شده ابراز تنفر و انزجار از

آیین وهابیی می‌کردند و به دین و آیین باز می‌گشتند و از اهانت‌های الحادی که به حرم مطهر نبوی انجام شده بود اظهار ندامت می‌کردند. در موضوع فتح درعیه و ابراز ندامت اعراب و طلب امان نامه آنان، «داود پاشا» والی بغداد سهم بسزایی داشت؛ زیرا ایشان دو تن از سرکرده‌های بنی خالد به نام‌های «شیخ ماجد عرّیعر» و برادرش «محمد» را به یاری و پشتیبانی ابراهیم پاشا برگزید و آنها در این رابطه سران همه عشایر و قبایل «لحسا» را گرد آوردند و توجیه نمودند که در همه مساجد و محافل خود نام خلیفه را در منبرها و سخنرانیها بر زبان جاری سازند و آوازه‌اش را در گوشها طنین اندازند و از والی بغداد همواره اطاعت نموده، عشایر و قبایل خود را در برابر وهابیان عنود و لجوج توجیه کنند. بر این اساس هیچگونه یاری و پشتیبانی از وهابیان بغداد به ابن سعود نرسید و وهابیان حجاز هم کاری از پیش نبردند و در نتیجه ابراهیم پاشا توانست با توپهای دشمن کوب، دیوارهای حصار درعیه را در هم شکند، برجها و باروها را ویران نماید، پیروان وفادار به ابن سعود را طعمه شمشیر سازد و پسر سعود را زنده دستگیر نماید. پس از دستگیری عبدالله بن سعود، پسرش «خالد» نیز به همراه «احمد حنبلی» برترین عالم وهابیان دستگیر شدند. با توجه به اینکه خالد کودکی چهار ساله بود، ابراهیم پاشا او را در نزد خود نگه داشت و احمد حنبلی را به جهت روحانی بودنش نکشت ولی دندانهایش را یکجا کشید و خود را همانند مرکب بدویان به درشکه بست و سه شبانه روز در میان سربازان مصری گردانید، سپس از طریق مدینه به مصر فرستاد. هنگامی که عبدالله بن سعود را دست بسته وارد مدینه منوره کردند، سه شبانه روز توپ انداختند. کوجه‌ها و بازارها را تزیین ساختند. همه محله‌ها را آذین بستند. همگان کسب و کار خود را ترک کرده، با انداختن آب دهان بر سر و صورت ابن سعود، از او مراسم استقبال به عمل آوردند. روز چهارم او را به طرف قاهره، سپس از طریق اسکندریه به مرکز خلافت اسلامی (استانبول) فرستادند. آنگاه چهار فرزندش به اتفاق سردمداران خاندان محمدبن عبدالوهاب و یاران و کارگزارانش، استادش احمد حنبلی، کاتب دوّمش عبدالعزیز و رییس دیوانش عبدالسّریدیّه، از طریق مصر دست بسته به استانبول فرستاده شدند. عبدالله بن سعود به جهت اهانت‌های فراوانی که در مورد معارف اسلامی روا داشته بود، مورد تنفر و انزجار همه علمای اسلام بود، از این رهگذر از مدینه تا اسکندریه، از هر شهر و قصبه‌ای که گذشتند، اهل ایمان گروه گروه آمدند و ابراز شادمانی کردند. آنها آب دهان به سر و صورتش نثار می‌کردند. مراسم شادمانی که در قاهره، اسکندریه و دیگر شهرها و قصبات مصری بر پا گردید به طوری که هر یک با شکوهتر از دیگری برگزار شد.

پیوست

وهابیان پس از این شکست سنگین، به شهرهای قطیف، بحرین و شیخ نشینهای مسقط پراکنده شدند. آنان آیین اباحه و الحادی خود را مخفی نموده، در آن مناطق به صورت ناشناس اقامت گزیدند و گروهی از آنها به بلاد هند کوچ کردند. ساکنان قطیف، بحرین و دیگر شهرهای نجد، اعتقادات الحادی و اباحه‌ای خود را مقداری تعدیل نموده، در پشت پرده خفا آن را نگهداشتند و با توالد و تناسل بر تعداد خود افزودند و به مرحله‌ای رسیدند که توان ایذاء و اذیت مردم را پیدا کردند، اما همانند عبدالله و پدرش سعود، توفیق نشر آیین باطل خود را نیافتند. آن گروه که به هند کوچ کردند مذهب باطل خود را ابراز نکردند و در نهایت پنهان کاری به عقاید خود وابسته ماندند. پس از ۱۰ تا ۱۵ سال، آیین خود را بر ملا نمودند ولی جرأت نشر آن را پیدا نکردند. ده تا پانزده نفر از این ملحدان، حدود ۱۶ - ۱۵ سال پیش (پیشتر از تاریخ تألیف کتاب) به بهانه انجام فریضه حج، با خانواده خود به مکه معظمه مشرف شده، در آنجا رحل اقامت افکندند و حدود هشت یا نه سال در آن بلده طیبه اقامت گزیدند. اهالی مکه متوجه این معنی شده بودند که طاعات و عبادات آنان با هیچیک از مذاهب چهارگانه اهل سنت تطبیق نمی‌کند ولی نظر به اینکه کیفیت طواف و سعی آنها را شبیه شیعیان دیده بودند، به شیعه بودن آنان معتقد شده بودند. هفت یا هشت سال پیش یکی از علمای هند به وهابیی بودن آنها پی برده و این موضوع را به شریف عبدالله پاشای فقید گزارش کرده بود و او نیز آنها را احضار کرده، پرسیده

بود: «شما پیرو کدام آیین هستید و چرا در مکه معظمه سکنی گزیده‌اید؟» آنها در پاسخ گفته بودند: «ما از بقایای مذهب وهابی هستیم، حضرت امام جعفر صادق علیه السلام پیشوای ماست! ما برای عبادت و اطاعت پروردگار متعال این شهر مقدّس را برگزیده‌ایم، هندوها ما را به برادران اهل سنّت خود قیاس کرده، ما را مورد رعایت خود قرار داده‌اند.» پس از این پاسخ آنها را به اتّفاق خانواده‌هایشان به جدّه برده، سوار کشتی کردند و به عنوان تبعید به بمبئی فرستادند. جنایات طاقت فرسای وهابیان در سرزمین مقدّس حجاز، به ویژه در میان اهالی حرمین شریفین، ضرب المثل شده و به هنگام گفتگو از افراد جانی و تجاوزگر او را به وهابی تشبیه می‌کنند و به هنگام ترسانیدن کودکان، آنها را با جمله «وهابی آمد، وهابی آمد» می‌ترسانند. هنگامی که خبر تبعید وهابیان هندی به هندوستان شایع شد، همه اهالی از خرد و کلان به محلّ توقیف آنان هجوم بردند و تا لحظه اخراج آنان از مکه معظمه، لحظه‌ای از تحقیر و استهزای آنان فرو گذار نشدند و تعداد افرادی که با نثار آب دهان بر سر و صورت وهابیان، آنها را بدرقه می‌کردند بیرون از شمار بودند.

وصول کلیدهای حرمین شریفین به استانبول

نگهبان شهرهای خدا و نگهبان بندگان پروردگار، پادشاه زمان، سلطان محمود، از استرداد حرمین شریفین که در دست دشمنان تجاوزگر بود و فتوحات جلیله، بسیار مسرور و شادمان گردید و برای استقبال با شکوه از کلیدهای حرمین شریفین فرمان همایونی صادر گردید. تا به این وسیله نسبت به کعبه معظمه و روضه مطهره، تجلیل و تعظیم شایانی ابراز گردد. آنگاه بر اساس فتوایی که از سوی مفتی اعظم پایتخت صادر شد، مقرّر گردید که در منابر و محافل به دنبال نام پادشاه لقب «غازی» افزوده گردد. [۳۵]. یکی از این دو کلید، روز ۲۶ محرم الحرام ۱۲۲۸ ه. و دیگری در غزه جمادی الاولی همان سال به استانبول مرکز پایتخت اسلامی شرف وصول بخشید. در این دو روز بر اساس فرمان همایونی مراسم با شکوهی ترتیب یافت. در این مراسم پرآوازه شیخ الاسلام، قائم مقام، وزرا، و کلا، رجال دربار و همه ارتشیان - از پیاده و سواره - حضور داشتند. این مراسم از مقابل «سلطان ایوب» مسجد مقدّسی که ابوایوب انصاری رحمه الله در آن مدفون است، تا مقابل باب عالی (کاخ پادشاه) ادامه داشت. در طول این مسیر بسیار طولانی، مردم مشتاق و با ایمان در دو طرف خیابان صف کشیده بودند و رجال دولت با لباسهای رسمی از مقابل باب عالی حرکت کردند. رئیس تشریفات دربار «عنبر آقا» از سوی دربار در پیشاپیش آنها گام برمی داشت و دو عدد سینی بسیار شفاف نقره‌ای را با کمال وقار و احترام در دست گرفته بود، که یکی برای حمل کلید کعبه معظمه و دیگری برای حمل کلید روضه مطهره از پیش تهیه شده بود. یکی از این سینی‌ها را عنبر آقا شخصاً حمل می‌کرد و دیگری را کدخدای دربار به دست گرفته بود. [۳۶]. شرکت کنندگان در این مراسم با شکوه، یکدل و یکصد صلووات و سلام می‌فرستادند و مأموران ویژه تشریفات دربار نیز در چهار طرف «امانتهای مقدّسه» [۳۷] با نغمه‌های دلنشین تکبیر، آوای توحید را در فضای شهر طنین انداز می‌ساختند. از نجات یافتن سرزمین مقدّس حجاز از دست خوارج، همه ممالک اسلامی مسرور و شادمان بودند و مأمورین تشریفات دربار با آوای روحبخش تکبیر، که از دل‌هایی مالا مال از عشق و شور برمی آمد، بر سرور و شادی تماشاچیان می‌افزودند. مشاهده این مراسم شکوهمند، مردان و زنان بی‌شماری را که در دو طرف مسیر ایستاده بودند، به شدّت تحت تأثیر قرار داده، اشک محبت آنان را بر گونه‌هایشان سرازیر ساخته بود. مراسم استقبال کلیدهای مبارک، با آرامش و متانت خاصی از «ادرنه قاپوسی» آغاز و از طریق راه دیوانی (دیوان یولی) به باب عالی منتهی گردید. سلطان محمود غازی با پای پیاده به استقبال کلیدها شتافت و از در میانی تا مقابل غرفه «خرقه شریف»، [۳۸] در پیشاپیش استقبال کنندگان حرکت کرد، آنگاه با کمال تعظیم و تجلیل، خود را با خرقة شریفه رسول خدا صلی الله علیه و آله متبرک نمود. آنگاه مفتی اعظم و قائم مقام را که در دایره خرقة شریف حضور داشتند، و بابا پاشا را که در آن ایام میهمان دربار بود، با دیگر اعیان، اشراف و رجال دولتی، جدا جدا مورد تقدّم و عنایت قرار دادند. سلطان محمود غازی از کمال مسرّت و انبساط خاطر،

شخصاً به کاخ مشهور به «اسکی سرای» قدم رنجه فرموده، شیخ الاسلام سید عبدالله دری زاده، قائم مقام رشدی پاشا، بابا پاشا نخستین پیک تیز تک بشارتگر، کدخدای مصر، ترجمان حرمین شریفین و سرایدار مخصوص دربار را مورد عنایت قرار داده، به هر یک خلعت و پوستینی مطابق شأن و رتبه‌شان عطا کرد. به محمد علی پاشا زاده و اسماعیل بیگ که کلید حرمین را آورده بودند و لطیف آغا که کلیددار پاشای یاد شده بود، به هر کدام دو تاج افتخار «طوغ» و «صور غوج» مرحمت نمود. [۳۹]. به شخص محمد علی پاشا، والی عالی شأن مصر نیز به عنوان قدردانی از مساعی جمیله‌اش، عنایت خاصی مبذول داشته، شمشیر مرصعی با یک لوح تقدیر با خط همایونی، توسط «سعید آغا» رییس تشریفات دربار فرستاده شد. در این شادی بزرگ و مسرت مباحات انگیز، سه شبانه روز همه اهالی استانبول غرق شادی و سرور شدند و این خبر مسرت بخش توسط قاصدان تیزپا به همه بلاد اسلامی گزارش گردید.

ورود اسیران وهابی به مرکز خلافت عثمانی

دستگیری سران و رهبران تجاوزگر وهابی، که پستی آنان در نزد همگان مسلم بود و مدت متمادی مکه معظمه را تحت سیطره خود در آورده، حجاج بیت الله الحرام را از ادای فریضه حج مانع شده بودند و به قافله حجاج آزار و شکنجه می‌دادند و اینک با تلاشهای فراوان و فداکاریهای بی‌پایان به دست قهرمانان اسلام دستگیر شده، دست بسته به مرکز خلافت فرستاده می‌شود، موجب شادی و سرور فوق العاده پادشاه و رجال دولت گردید. و لذا فرمان همایونی صادر شد که آنها را برای تحقیر بیشتر به زنجیر بسته، با تمام ذلت و خواری وارد دربار نمایند. از این رهگذر «عبدالله بن سعود» را با دیگر همراهانش بر فراز سگوی معروف به «اسکله دفتردار» برده، به دست مأمورین لشکری و کشوری، به گردن هر یک از اشقیای وهابی تخته‌ای به دو عدد زنجیر افکندند و به دست هر کدام دستبندهای محکمی نهادند. در حالی که از دو طرف یدک کشیده می‌شدند، از جاده معروف به «دیوان یولی» به باب عالی و از آنجا به زندان «بستانجی» منتقل شدند و به شرحی که بعداً بیان خواهیم کرد، همگی به سزای عمل خویش رسیدند. مأموران رسانیدن وهابیان به زندان در این مراسم، عبارت بودند از: نجیب آغا معاون اداری والی مصر، سرپرست قاصدان مصری، کارگزاران و همراهان ارسالی از طرف والی مصر، اعیان، اشراف، قضات و دیگر منسوبین دربار. در حضور اینها آخرین بازجویی اشقیای وهابی انجام گرفت، ولی انجام مجازات آنان تا تشریف فرمایی پادشاه به «اسکی سرای» به تأخیر افتاد. سرانجام در روز دوم جمادی الأولى ۱۲۳۴ هـ. ذات همایونی با شکوه فراوان به اسکی سرای آمد و عبدالله بن سعود را به حضور طلبید. سپس او را حدود نیم ساعت برای تحقیر دست بسته سرپا نگهداشتند، پادشاه خطاب به صدر اعظم «درویش پاشا» فرمان داد که او را با یارانش، هر کدام را در یکی از گذرگاههای مناسب شهر گردن بزنند. طبیعی است که انجام این فرمان به عهده «خلیل آغا» زندان بان بستانچی واگذار گردید. خلیل آغا، «عبدالله بن سعود» را در میدان سرای، به دار آویخت و «طامی قحطانی» را در مقابل کاخ تشریفات گردن زد و زندیق مشهور به «خزانه دار» را در بازار مرجان، و عامل قتل عام شهر طائف «عثمان مضایقی» را در مقابل باب عالی، و دیگر اشقیای را در دیگر گذرگاهها به سزای عملشان رسانید. با اعدام عبدالله بن سعود و دیگر دستیارانش، تبار وهابیان که سالیان دراز در سرزمین حجاز مرتکب انواع جنایتها و خیانتها شده بودند، به شمشیر «سلطان محمود غازی» از ریشه و بن کنده شد.

تکمیل

چپاولگری، راهزنی و کشتار دستجمعی حجاج خانه خدا و زائران حرم رسول خدا، به قرمطی‌ها و وهابی‌ها اختصاص ندارد، بلکه هر از چندی، گروهی از تجاوزگران بی‌ریشه، پرچم ظلم و تعدی برافراشته، شمشیر کین برکشیده‌اند و با خون حجاج خانه خدا، سرزمین حجاز را گلگون کرده‌اند. نژاد خفاجی در سال ۳۰۳ هجری، بادیه نشینان کوه عرجون در سال ۱۰۶۲ هـ. و دیگر اعراب ساکن مسیر راه حاجیان در سالهای ۱۱۱۲ هـ. ۱۱۱۳ هـ. ۱۱۱۵ هـ. و ۱۱۲۱ هـ. به قافله‌های عازم حج خانه خدا شیخون زده، آتش جنگ

به پا کردند و شیفتگان خانه خدا و زائران مدینه رسول‌الله را به شهادت رساندند. در این مسیر افراد بی‌گناه فراوانی، افزون از ریگهای بیابان، به دست این ستمگران مظلومانه به خاک و خون کشیده شدند. ولی سرانجام ستمگران تجاوزگر با شمشیر شریعت و تیغ آبدار سلطنت، مقهور و منکوب شده، روانه دوزخ گشتند. خداوند مَنان همه آنان را از رحمت خود دور گرداند و سایه بلند پایه پادشاه زمان، سلطان سلاطین، سلطان عبدالحمید خان ثانی (فرزند سلطان محمود غازی) را با تأییدات ربّانی مؤید نماید و سایه نشینان سایه گسترده‌اش، از اهل ایمان را، به احترام پیامبر رحمتش از شرّ دشمنان شقاوت پیشه، مصون و محفوظ بدارد!

پایان

در این نوشتار که درباره تاریخچه و عملکرد وهابیان به رشته تحریر در آمد، ممکن است کاستیها و یا ناهماهنگی‌هایی در مورد جزئیات رویدادها به چشم بخورد که امری است طبیعی؛ زیرا هر فرازی از این معلومات، از راه جداگانه‌ای به دست آمده است. برخی از این مطالب از کهنسالان حجازی اخذ شده و با گزارشات دیگر تنظیم گردیده است. و لذا به هنگام تلفیق، تنسیق و تنظیم آنها به صورت یک کتاب مستقل، این مقدار ناهماهنگی بسیار طبیعی است، ولی مطمئن هستیم که خوانندگان گرامی مرا مورد عفو و اغماض قرار خواهند داد. با عرض پوزش و تقاضای توفیق از خداوند مَنان، مطالب خود را پایان می‌برم. دریادار سرگرد ایوب صبری سرپرست مدرسه عالی نیروی دریایی

یاد کردی از مؤلف

اشاره

از شرح زندگی مؤلف بزرگوار، معلومات گسترده‌ای به دست ما نرسیده، تنها چیزی که از بیوگرافی ایشان می‌دانیم این است که: دریادار سرتیپ «ایوب صبری پاشا» در اوایل قرن نوزدهم میلادی در قصبه‌ای به نام: «أرمیه» دیده به جهان گشود. «أرمیه» قصبه خوش آب و هوایی در جنوب شرقی «تسالی» در ۲۵۰ کیلومتری «آتن» واقع است. این قصبه در زمان عثمانیها مرکز بخش بوده و در حدود ۲۵۰۰ نفر جمعیت، ۵ مسجد، ۲ مدرسه و یک سرباز خانه مستحکم داشته است. و مقبره شیخ علی سمرقندی در این قصبه واقع شده، که از طرف بار بروس خیرالدین پاشا بنیاد گردیده است. «أرمیه» یکی از بخشهای ششگانه «ینی شهیر» است که پس از معاهده برلین، به یونان ملحق شد و به نام «آرمیرو» شهرت یافت، چنانکه «ینی شهیر» نیز به: «لاریسا» مشهور شد. از دوران تحصیلات مؤلف اطلاعی در دست نداریم ولی می‌دانیم که از نظر مدارج نظامی به دریا سالاری رسیده و نشان سرتیپ و عنوان فرماندهی نیروی دریایی را داشته است و به تعبیر عثمانیها «مین باشی»؛ یعنی «سر هزار تن سپاهی» بود، که در تشکیلات نظامی عثمانی، منصبی پایین‌تر از قائم‌مقام به شمار می‌رفت. او همچنین رئیس دیوان محاسبات نیروی دریایی و سرپرست مدرسه عالی نیروی دریایی بود. مذهب وی حنفی و از جهت طریقت به «ادریس مختفی» منسوب بود و سرانجام در صفر ۱۳۰۸ هـ. برابر سپتامبر ۱۸۹۰ م. در گذشت و در پایین پای «ادریس مختفی» مدفون گشت.

آثار چاپ شده مؤلف

۱- احوال جزیره العرب (جغرافیای مفصّل شبه جزیره) ۲- اسباب العنایه (ترجمه کتاب بدایه النّهایه) ۳- تاریخ وهابیان (کتاب حاضر) ۴- ترجمه شمایل شریف (شمایل رسول اکرم صلی الله علیه وآله) ۵- تکملة المناسک (مناسک حج) ۶- ریاض الموقنین (در اخلاقیات) ۷- شرح بانث سعاد (شرح قصیده معروف) ۸- محمود الشیر (سیره رسول گرامی اسلام) ۹- مرآة مکه (تاریخ

مکه، دو جلد) ۱۰ - مرآة مدینه (تاریخ مدینه، دو جلد) ۱۱ - مرآة جزیره العرب (تاریخ جزیره العرب) ۱۲ - نجاه المؤمنین (احکام و عقاید) محمد طاهر افندی شرح حال کوتاهی از ایشان آورده و به عنوان «مردی با فضیلت و فردی پر تلاش» وی را ستوده است. [۴۰]. از دیگر منابع ترجمه‌اش: ۱ - ایضاح المکنون، ج ۱، ص ۲۱۸ و ۳۱۶، ج ۲، صص ۴۴۵، ۴۵۸ و ۶۲۵ - معجم المؤلفین، ج ۳، ص ۳۳۰ - هدیه العارفین، ج ۱، ص ۲۲۹

کتاب حاضر

مؤلف محترم مطالب این کتاب را نخست به صورت سلسله مقالاتی در روزنامه «ترجمان حقیقت» منتشر کرد و سپس مجموعه آنها را به صورت کتابی گرد آورد. تاریخ وهابیان در سال ۱۲۹۶ ه. برابر ۱۸۷۹ م. در ۲۸۸ صفحه به ترکی عثمانی در چاپخانه «فرق انبار» چاپ، و توسط «ینی کتابخانه» منتشر شده است. آنگاه پس از گذشت یک قرن کامل، توسط «سلیمان چلیک» به حروف لاتین تبدیل شد و در سال ۱۹۹۲ م. از طرف انتشارات بدر - به ترکی استانبولی - در استانبول انتشار یافت. و اینک ویژگیهای کتاب را به اختصار می‌آوریم ۱ - به ریشه‌یابی عقاید وهابیت پرداخته و از «قرامطه» آغاز کرده، است. وی سیمای قرامطه را در صفحات محدود ترسیم می‌کند. ۲ - به هنگام تشریح حوادث انجام شده، از ریزه کاریهای وقایع فرو گذار نکرده، بلکه رویدادها را با تمام ریزه کاریها بیان نموده است. ۳ - اشعار جالب و مناسب فراوانی به تناسب مطالب در جای جای کتاب آورده، که همه آنها به ترکی عثمانی بود و لذا متن آنها را نیاوردیم و به ترجمه آنها بسنده کردیم. ۴ - در مواردی تاریخ وقوع حادثه را در آخر مطلب آورده، که برای مشخص شدن در داخل کروش (...). قرار دادیم. ۵ - علی‌رغم ارتشی بودن و اعتقاد راسخ داشتن به خلفای عثمانی، اشتباهات کارگزاران دربار عثمانی را نادیده نگرفته، بلکه آنچه مقتضای انصاف و تحقیق بود به صراحت آورده است. ۶ - در مواردی از کتاب، از آگاهیهای گسترده‌اش در مسائل نظامی بهره جسته و به تشریح نقاط قوت و یا نقاط ضعف نبردها پرداخته است. ۷ - به دلیل منصب والای نظامی‌اش، آمار دقیق و بسیار جالبی - که توسط پاشاها و فرماندهان و فرمانداران به مرکز گزارش می‌شد - در اختیار او قرار می‌گرفت و او آمار و ارقام تعداد افراد سپاه، رقم اموال به یغما رفته و شمار افراد قتل عام شده را در موارد زیادی از کتابش آورده است که در هیچ منبع دیگری یافت نمی‌شود. ۸ - به دلیل آگاهی گسترده‌اش از جغرافیای حجاز، نام روستاها، قلعه‌ها، چشمه‌ها و گذرگاهها را به طور دقیق معرفی می‌کند. ۹ - تحلیل‌های درست و به دور از تعصب، در بسیاری از پدیده‌ها ابراز نموده، که دقیق و واقع بینانه است؛ همانند تحلیل اشتباهات شریف غالب. ۱۰ - متن عربی نامه‌های متبادل بین سران وهابی و طرفهای درگیر را آورده، که ما نیز متن عربی آنها را به عنوان اسناد تاریخی، همراه با ترجمه فارسی آوردیم. اینها گوشه‌ای بود از نکات مورد توجه و نقاط قوت کتاب که به طور فشرده آوردیم و اینک به نقاط ضعف و کاستیهای آن نیز اشاره می‌کنیم تا ارزیابی صحیحی ارائه داده باشیم:

ضعف‌ها و کاستی‌ها

۱ - در ریشه‌یابی کتاب از قرامطه گفتگو کرده، لیکن از «ابن تیمیه» و دیگر پایه گذاران مکتب وهابیت؛ چون برخی از فقهای حنابله و خلفای عباسی سخن نگفته است. ۲ - عقاید پوچ و باطل وهابیان را در جای جای کتاب آورده و مهر باطل بر آنها زده، ولی هرگز به بطلان آنها استدلال نکرده است. ۳ - به جهت مذهب سنی و مکتب جبری که داشت، در موارد فراوانی ناکامیهای نیروهای انتظامی را به قضا و قدر حمل کرده و به اشعاری از اسلاف خود در این موارد تمسک جسته است. ۴ - در برخی از موارد میان گزارشهای مربوط به یک واقعه، تناقضاتی دیده می‌شود که خود مؤلف در آخرین پاراگراف کتاب به آن اشاره کرده و از آن پوزش طلبیده است. ۵ - در میان گزارشهای کتاب به برخی از عنایات الهی اشاره کرده و آنها را به عنوان «معجزه» مطرح نموده

است، که از نظر ما معجزه نبوده و اصل وقوع آنها برای ما مسلم نیست، گرچه دلیلی هم بر عدم وقوع آنها نداریم، که همواره حوادث خارق العاده به فرمان حضرت احدیت در جهان هستی در حال انجام یافتن است. ۶- در عهد مؤلف، وهابیت در حجاز از ریشه و بن قلع و قمع شده بود و تشکّل بعدی که منجر به تشکیل دولت سعودی و هدم قبور ائمه بقیع شد، بعد از تألیف این کتاب روی داد و لذا کتاب فاقد این بخش و دیگر جنایات وهابیان از جمله به کربلا و نجف اشرف و غیره می باشد. ۷- علی رغم دقت فراوانش در آوردن ضبط صحیح اسامی اماکن و غیره، «میدان مناخه» را همه جا «میدان مناخه» آورده و ما نیز به جهت حفظ امانت در ترجمه «مناخه» آوردیم و به این وسیله اصلاح می کنیم. ۸- بعد از نام مقدّس رسول خدا طبق روال اهل سنت: صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ آورده که ما برای عدم مخالفت با حدیث پیامبر صلی الله علیه و آله در مورد «صلوات بترأء» [۴۱] لفظ (و آله) را در داخل گروه آورده ایم. امیدواریم ترجمه این کتاب - با همه کاستیهایش - روشنگر قسمتی از زوایای تاریک تاریخ و بیانگر ناگفته های فراوانی از جنایات وهابیان، در مقطع حسّاس پی ریزی شالوده مذهب باطل وهابیان باشد محققان و خوانندگان را بهره دهد. و نیز مترجم و دست اندرکاران نشر کتاب را ذخیره ای باشد برای روزی که: (لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ، إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ): «روزی که ثروت و فرزند سود نبخشد، جز کسی که قلبی سلیم به پیش خدا می آورد». [۴۲]. این ترجمه روز هفتم ذیقعدّه الحرام ۱۴۱۸ ه. در «شام» کنار حرم مطهر قهرمان کربلا حضرت زینب کبری علیها السلام آغاز گردید و روز دوازدهم صفرالخير ۱۴۱۹ ه. در «قم» کنار حرم مطهر کریمه اهل بیت حضرت معصومه علیها السلام پایان یافت. حوزه علمیه قم علی اکبر مهدی پور

باورقی

- [۱] کشف الارتیاب، ص ۴۹۱، به نقل از روزنامه: «الرأی العام» شماره ۴۰۶۱، چاپ دمشق، ۱۹ ذی قعدّه ۱۳۴۵ ه. ق.
- [۲] نسخه ای از این کتاب در کتابخانه مرحوم آیت الله مرعشی در قم موجود است، علاقمندان می توانند به متن تقریظها مراجعه کنند.
- [۳] مهدی منتظر از دیدگاه قرامطه: با توجه به این که قرامطه شعبه ای از اسماعیلیه هستند و آنها مهدی منتظر را پسر اسماعیل و نوه امام جعفر صادق علیه السلام می دانند، آنچه در بخش آغازین کتاب از قول «یحیی بن ذکریه» نقل شده که خود را فرستاده امام مهدی معرفی کرده و نامه های مجعولی به وی نسبت داده، به حضرت بقیّه الله ارواحنا فداه مربوط نمی شود، بلکه منظور «محمد بن اسماعیل ابن امام جعفر صادق علیه السلام» می باشد. اسماعیلیه اصولاً هفت امامی هستند و معتقدند که خداوند مَنان برای ارشاد و هدایت عالمیان هفت پیشوا در هفت دوران به شرح زیر فرستاده است: الف: دوران نخستین، حضرت آدم ابوالبشر علیه السلام ب: دوران دوّم، حضرت نوح علیه السلام ج: دوران سوّم، حضرت ابراهیم علیه السلام د: دوران چهارم، حضرت موسی علیه السلام ه: دوران پنجم، حضرت عیسی علیه السلام ح: دوران ششم، حضرت محمد بن عبدالله صلی الله علیه و آله ط: دوران هفتم، مهدی منتظر، محمد بن اسماعیل بن امام جعفر صادق علیه السلام («دکتر مصطفی غالب» این مطلب را با صراحت تمام در کتاب: «الامامه و قائم القیامه» ص ۳۱۱ تا ص ۳۱۴ بیان کرده و همه احادیث مربوط به «مهدی آخر الزّمان» را با «محمد بن اسماعیل» نوه امام صادق علیه السلام تطبیق کرده است.) در منابع قدیمی هفت امام را به ترتیب از امیر مؤمنان علیه السلام تا امام جعفر صادق علیه السلام، سپس اسماعیل را ذکر کرده اند و آن هفت تن را هفت پیامبر اولوالعزم می نامند و محمد بن اسماعیل را خاتم و ناسخ ادیان قبلی می دانند و معتقدند که او زنده است و در بلاد روم زندگی می کند و روزی ظاهر شده، دین پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را نسخ می کند و شریعت تازه ای جایگزین می گرداند. (فرق الشیعه نوبختی، ص ۷۳ و المقالات و الفرق اشعری، ص ۸۴) «مترجم».
- [۴] یک ششم درهم را «دانق» گویند و «آقچه» به کوچکترین پول نقره ای گفته می شد.
- [۵] در مواردی که خفقان و اختناق از سوی حکومتها زیاد می شد و مردم نمی توانستند به راحتی به محضر امامان برسند، راه برای

زراندوزان، دغلبازان و دین سازان هموار و باز می‌گشت. نمونه بارز آن، عهد هارون الرشید بود که به اختراع آیین «واقفیه» انجامید. «مترجم».

[۶] منظور از حضرت مهدی در آیین قرامطه، به طوری که در متن کتاب آمده «محمد» فرزند اسماعیل، فرزند امام جعفر صادق علیه السلام است.

[۷] «محمد حنفیه» فرزند بزرگوار امیرمؤمنان علیه السلام بود که «کیسائیه» به امامت او معتقد بودند، ولی او خود به امامت حضرت سجّاد علیه السلام اعتقاد راسخ داشت.

[۸] مراد زمان ایوب صبری پاشا است.

[۹] «جنبیه» به قمه و یا خنجر کجی که از بغل حمایل می‌شود، می‌گویند.

[۱۰] کتاب «دلایل الخیرات» تألیف: ابوعبدالله محمّد بن سلیمان جزولی، (متوفای ۸۷۰ ه.ق) درباره ذکر صلوات بر رسول گرامی اسلام، مورد توجه خاص و عام بود و نسخه‌هایی از آن در مساجد و منازل وجود داشت و همه روزه مسلمانان با قرائت آن، به محضر رسول گرامی اسلام عرض ارادت می‌کردند.

[۱۱] این سرسختی در برابر علمای دین منحصر به زمامداران وهابیت نیست، همه بدعتگذاران، علمای دین را بزرگترین مانع راه خود می‌دانند و همواره تلاش می‌کنند که این سد فولادین را از سر راه خود بردارند. دانشمندان که وارثان پیامبرانند، شب و روز تلاش می‌کنند تا از رخنه کردن افکار انحرافی به مرز ایمان جلوگیری کنند. علمای دین چون کوهی استوار در برابر دزدان عقیده ایستاده‌اند تا مسلمانان مستضعف، در دام شیطانی آنها گرفتار نشوند. آنها سگانداز کشتی امت هستند، در برابر امواج سهمگین دریا ایستاده‌اند تا کشتی ایمان را در عهد غیبت ناخدا، در حدّ توان از فرو رفتن در گرداب طوفانها محافظت کنند. امام هادی علیه السلام پس از تشبیه عالمان به سگانداز کشتی، می‌فرماید: «اگر نبود دانشمندانی که در عهد غیبت قائم ما - عجل الله فرجه - با دلائل استوار مردم را به سوی حق فرا می‌خوانند و از حریم ایمان حمایت می‌کنند و مستضعفان شیعه را از دامهای شیاطین و جوجه شیطانهای ناصبی نجات می‌دهند، احدی باقی نمی‌ماند جز این که از دین خدا مرتد می‌شد.» (احتجاج طبرسی، ج ۱، ص ۱۸) امام جواد علیه السلام در مورد عالمانی که در عصر غیبت از ایام آل محمد علیهم السلام کفالت می‌کنند و آنها را از حیرت و سردرگمی رهایی می‌دهند، می‌فرماید: «این عالمان در نزد پروردگار عالمیان بر دیگر بندگان برتری دارند، بیش از برتری آسمان بر زمین.» (عوالم، ج ۲، ص ۲۹۴) امام صادق علیه السلام عالمان را مرزبانان کشور ایمان می‌نامد و می‌فرماید: «دانشمندان شیعیان ما در مرز ایمان با سپاهیان شیطان می‌جنگند و از تهاجم آنها به شیعیان و از سیطره آنان بر مستضعفان شیعه جلوگیری می‌کنند. این مرزبانان هزار هزار بار از مرزدارانی که با سپاه دشمن می‌جنگند برترند؛ زیرا اینها از دین شیعیان ما دفاع می‌کنند و آنها از جانشان.» (احتجاج طبرسی، ج ۱، ص ۱۷) و لذا رژیمهای فاسد وجود علمای عامل را بزرگترین خطر در راه اجرای اندیشه‌های باطل خود می‌شناسند و با تمام قدرت در برابر آنها می‌ایستند. حوادثی که در سالهای اخیر در عراق، ترکیه و الجزایر به وقوع پیوست، دقیقاً از همینجا سرچشمه می‌گرفت. این رژیمها به دلیل خوشنام و خوش سابقه بودن رجال دین، انواع تهمت‌ها را به آنها می‌زنند و آنها را ترور شخصیت می‌کنند، تا بتوانند این سد فولادین را از پیش پای خود بردارند.

[۱۲] جسم بودن خداوند! محمّد بن عبدالوهاب به صراحت تمام به جسمیت خداوند متعال معتقد است. وی در کتاب معروف خود «توحید» بخش ۶۷ را که آخرین بخش کتاب است به اثبات جسمیت خداوند متعال اختصاص داده است. (کتاب التوحید، ص ۲۱۶ تا ص ۲۲۰ و ترجمه فارسی آن ص ۲۹۶ تا ص ۳۰۳) حفیدش عبدالرحمان بن حسن بن محمّد بن عبدالوهاب نیز رساله‌ای را به این موضوع اختصاص داده است و آن دوّمین رساله از رسائل پنجگانه اوست. (الجامع الفرید - چاپ ریاض، ص ۳۴۲) وی در شرح کتاب توحید نیز با شدت تمام از این موضوع دفاع کرده است. (فتح المجید فی شرح کتاب التوحید، ص ۵۲۶ تا ۵۳۶).

[۱۳] جبر و اختیار: اهل سنت در مورد افعال انسان، دو طرز تفکر دارد: ۱- افعال انسان متعلق اراده تخلف ناپذیر پروردگار است و انسان در افعال خود مجبور است و اراده و اختیاری از خود ندارد. ۲- انسان در کارهای خود کاملاً مستقل است و اراده خداوند در آن مؤثر نیست. مؤلف محترم همانند اکثریت اهل تسنن معتقد به جبر است و بیشتر اشعاری که در این کتاب آورده از این باور و عقیده سرچشمه می‌گیرد. و امّا در نظر قرآن کریم و روایات اهلیت عصمت و طهارت، انسان در کارهای خود «مختار» است ولی «مستقل» نیست. این عقیده بر اساس حدیثی از امام صادق علیه السلام: «أمر بین الأمرین» نامیده شده است. شرح این مطلب در این صفحات نمی‌گنجد، فقط خواستیم اشاره‌ای کوتاه به انگیزه آوردن این اشعار در این کتاب کرده باشیم. برای رفع کمبودها و جبران کاستیهای کتاب، «کتابنامه وهابیت» را در پایان می‌آوریم، تا خوانندگان گرامی به ویژه پژوهشگران ارجمنند، کتابهای مورد نظر خود را بر اساس نیازهای خود برگزینند.

[۱۴] بقره: ۲۵۸.

[۱۵] ۴۰۰ درهم عبارت از یک «اوقا» بود و یک اوقا معادل یک کیلو می‌باشد.

[۱۶] آل عمران: ۱۹.

[۱۷] آل عمران: ۸۵.

[۱۸] «مشلخ» بالا پوشی بود همانند عبا.

[۱۹] «والده» همان «والت» پایتخت مجمع الجزایر مالت در دریای مدیترانه می‌باشد.

[۲۰] مائده: ۳.

[۲۱] «قاینارجه» نام قصبه‌ای است در ۷۰ کیلومتری جنوب سلسره بلغارستان، که معاهده دولت عثمانی با روسیه در سال ۱۷۷۴ م. در آنجا به امضا رسید.

[۲۲] «قوبان» نام رودخانه‌ای است که از سلسله جبال قفقاز سرچشمه می‌گیرد و نام شهری است در دامنه کوه قفقاز.

[۲۳] «قیلبورون» نام قلعه‌ای است در جنوب روسیه، در ساحل دریای سیاه، در انتهای غربی دماغه‌ای به همین نام.

[۲۴] «ینی قلعه» نام قلعه‌ای است در میان دریای سیاه و دریای آزاق.

[۲۵] «آزاق» نام شهری است در جنوب روسیه، از ایالت «یقترینوسلاو» و دریای آزاق در شمال دریای سیاه به همین جهت موسوم است.

[۲۶] ممالک «قبارطای» از ایالت‌های شوروی سابق، مرگب از اقوام: تاتار، چرکس و روس، در دامنه کوههای قفقاز زندگی می‌کنند.

[۲۷] به سرزمین مصر از قاهره تا حدود نوبه «صعید» یا «صعید مصر» می‌گویند.

[۲۸] «بَر الشّام» منطقه وسیعی در شرق دمشق است که قسمت اعظم سوریه امروزی را در بر می‌گیرد.

[۲۹] «موره» بخش جنوبی یونان است که در عهد سلطان مرادخان دوم به دست مسلمانان گشوده شد.

[۳۰] «آرنا و دلوک» کشور فعلی آلبانی است.

[۳۱] «کریم» و یا «قریم» شبه جزیره بزرگی است میان دریای سیاه و دریای آزاق.

[۳۲] «ینی چری» لشکر نامی عثمانی، که در عهد سلطان اورخان غازی تشکیل یافته بود.

[۳۳] «ودین» نام قصبه‌ای است در ۱۶۰ کیلومتری شمال «صوفیا» پایتخت بلغارستان.

[۳۴] آبار علی علیه السلام همان «ذوالحلیفه» یا «مسجد شجره» است که یکی از میقاتهای حج می‌باشد.

[۳۵] «غازی» به معنای جهادگر، از مادّه «غزوه» به معنای جهاد و پیکار در راه خدا است.

[۳۶] با توجه به این که بین وصول دو کلید، سه ماه و اندی فاصله بوده و در هر کدام با تشریفات جداگانه‌ای، مراسم استقبال انجام

گرفته به نظر می‌رسد که مؤلف محترم این دو مراسم را در اینجا بدون تفکیک از یکدیگر مطرح کرده است.

[۳۷] منظور از امانتهای مقدّسه، اشیای گرانبهای منسوب به رسول خداصلی الله علیه و آله، اهل بیت و اصحاب می‌باشد که در رأس آنها «خرقه شریف» قرار دارد و آن جامه منسوب به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است. دندان پیامبر اکرم و یک تار موی منسوب به آن حضرت، قرآن منسوب به امیرمؤمنان علیه السلام، شمشیر منسوب به امیرمؤمنان، ناودانهای طلای کعبه، کلیدهای کعبه، پرده‌های کعبه، شمشیرها، قرآنها، زره‌ها و دیگر ادوات رزمی منسوب به اصحاب، که همه آنها تحت عنوان: «امانتهای مقدّسه» در موزه «توپ قاپو» در استانبول نگهداری می‌شود.

[۳۸] «خرقه شریف» جامه منسوب به رسول اکرم صلی الله علیه و آله است که بنا بر مشهور، رسول خدا این جامه را در میان اهالی ترکیه، در مدینه منوره به میزبان خود «خالد بن زید» مشهور به: «ابوایوب انصاری» به رسم یادگاری مرحمت فرمود. و این لباس پس از ارتحال وی در استانبول، در دست اعقاب او دست به دست گشته، در عهد عثمانیها به دربار منتقل شده و اینک در یک صندوق طلا، به انضمام قرآن و شمشیر منسوب به امیرمؤمنان علیه السلام در داخل غرفه خاصّی در موزه توپ قاپو با تشریفات ویژه‌ای نگهداری می‌شود. دیگر امانتهای مقدّسه در فضای وسیعتری در پیرامون این غرفه محافظت می‌شوند.

[۳۹] این تاجها که «طوغ» و «صوغوج» نامیده می‌شد، نشانهای افتخاری بود که در دوران خلافت عثمانی به پاشاها، بر اساس شخصیت، سابقه و خدماتشان داده می‌شد و تعداد آنها از یک تا سه بود، گفته می‌شد: پاشای طوغدار، دو طوغدار و سه طوغدار.

[۴۰] عثمانلی مؤلف، ج ۳، ص ۵۴.

[۴۱] صلوات بترأ آن است که کسی به پیامبر صلوات بفرستد و آل را نگوید (الصّواعق المحرّقه، ص ۱۴۶).

[۴۲] شعرا: ۸۸.

درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

بسم الله الرحمن الرحيم

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می‌کنند

بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهل بیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می‌دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف: دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و

رایانه‌ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السّلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزارهای علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیت‌های گسترده مرکز:

الف) چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب) تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن همراه

ج) تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما، انیمیشن، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و ...

د) ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزارهای تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر

ه) تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و) راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۰۲۳۵۰۵۲۴)

ز) طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ...

ح) همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ...

ط) برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه

ی) برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضور و مجازی) در طول سال

دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان

تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت: ۲۳۷۳ شناسه ملی: ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی:

www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳-۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور

کاربران (۰۳۱۱)۲۳۳۳۰۴۵

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده ولی

جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل

و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق

روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایندانشالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳، شماره کارت: ۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳ و شماره حساب شبا: IR۹۰-۰۱۸۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۶۲۱

۵۳-۰۶۰۹ به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان - خیابان مسجد سید

ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام - هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنت غیبت ما، او را از ما جدا کرده

است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می فرماید: «ای بنده بزرگوار

شریک کننده برادرش! من در کرم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است، هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلى الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست تر می‌داری: مردی اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می‌رهانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از پیروان ما را دارد، اما تو دریچه‌ای [از علم] را بر او می‌گشایی که آن بینوا، خود را ببدان، نگاه می‌دارد و با حجت‌های خدای متعال، خصم خویش را ساکت می‌سازد و او را می‌شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رهاندن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی‌گمان، خدای متعال می‌فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند آزاد کردن بنده دارد».

مرکز تحقیقات و ترجمه

اصفهان

گام‌ها

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

